

ANALIZA
RODNO INKLUZIVNE
ZAJEDNICE U BiH

Jasmina Čaušević

ANALIZA

RODNO INKLUZIVNE ZAJEDNICE U BiH

Jasmina Čaušević

Sarajevo, februar 2012

Sadržaj

PREDGOVOR	4
I DIO: UVOD	6
1. Pojmovi vezani za rodno inkluzivne lokalne zajednice	6
2. Međunarodni i domaći pravno-institucionalni okvir koji zahtijeva potpunu ravnopravnost spolova u lokalnim zajednicama	7
II DIO: RODNA ANALIZA RADA POLITIČKIH I ADMINISTRATIVNIH MEHANIZAMA LOKALNIH ZAJEDNICA.....	19
1. Uvod	19
2. Politička struktura, mehanizmi i sredstva u Kantonu 10 i u Bijeljinskoj regiji	22
3. Administrativna struktura, mehanizmi i sredstva u Kantonu 10 i u Bijeljinskoj regiji	32
4. Općinske komisije / povjerenstva za rodnu ravnopravnost u Kantonu 10 i u Bijeljinskoj regiji	38
III DIO: KOMPARATIVNA ANALIZA ANKETA I INTERVJUA.....	46
1. Komentari i prikazi rezultata ankete	46
IV DIO: ZAKLJUČCI I PREPORUKE	64
Zaključci	64
Preporuke	69
Literatura.....	71

PREDGOVOR

Analiza "Rodno inkluzivne zajednice u BiH" dio je implementacije projekta "Rodno inkluzivne lokalne zajednice u BiH" koji vodi Transkulturna psihosocijalna obrazovna fondacija (TPO) u saradnji sa dvije lokalne organizacije žena – "Lara" iz Bijeljine i "Li-Woman" iz Livna – uz finansijsku podršku Američke vlade. Cilj projekta je da se kroz analiziranje situacije na terenu, nova znanja i vještine žene osnaže da u svojim lokalnim zajednicama postanu aktivne građanke i liderice koje će se, dalje, zalagati za rodno inkluzivne lokalne politike u svojim okruženjima. Na osnovu rezultata i preporuka analize, planirano je da se uz pomoć iskusnih političarki, poslovnih žena i istaknutih liderica lokalnih nevladinih organizacija napravi prirucnik "Integriranje rodno inkluzivnog pristupa u javnom djelovanju".

Od 2003. godine, tj. od donošenja *Zakona o ravnopravnosti spolova BiH* govori se sasvim konkretno i o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou¹. Mnogi međunarodni i domaći dokumenti omogućavaju reformu lokalnih zajednica – od najznačajnijih dokumenata u oblasti rodne ravnopravnosti Ujedinjenih nacija², preko Ustava Bosne i Hercegovine, i entiteta, i Gender akcionog plana, pa sve do donošenja *Evropske povelje o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou*.³

Iako je ravnopravnost žena i muškaraca jedna od pet vrijednosti na kojima počiva Evropska unija (EU), i iako se već više od 60 godina ovaj odnos pravno uređuje raznim dokumentima, još uvek se prepoznaže da *de jure* ravnopravnost ne osigurava, uvek i svuda, i *de facto* ravnopravnost među spolovima. Evropska komisija je 2010. godine usvojila *Povelju o ženama*, kojom, još jednom, potvrđuje svoju misiju jačanja rodne perspektive u svim svojim politikama i institucijama. I ova se *Povelja* najviše poziva na *UN Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama* (CEDAW). Također, donesena je i *Strategija za ravnopravnost žena i muškaraca* u periodu od 2010. do 2015. godine. Ova Strategija predstavlja radni program za konkretno ostvarivanje rodne ravnopravnosti, pri čemu je njen cilj da dodatno podstakne razvoj na nacionalnim nivoima. Strategija stavlja akcent na jednak pravo na ekonomsku nezavisnost, jednaku zaradu za jednak rad, ravnopravnost prilikom donošenja odluka, dostojanstvo, integritet i iskorjenjivanje rodno zasnovanog nasilja, kao i ravnopravnost u javnim aktivnostima.

Sve ovo spominjemo kako bismo ukazale na činjenicu da ni u zemljama EU, koje imaju višedecenijsku tradiciju pravne, aktivističke i akademske borbe protiv neravnopravnosti spolova, unapređivanje ravnopravnosti žena i muškaraca nije jednostavna i završena priča, te da se neprekidno moraju analizirati i usklađivati životne realnosti ljudi, kako bi se stvorila kultura koja će stvarno biti zasnovana na rodnoj ravnopravnosti.

Kako lokalna zajednica osim političkog značaja, predstavlja i okvir u kojem se odvijaju aktivnosti i donose odluke vezane za svakodnevni život ljudi, neophodno je uvažiti različite uslove života i potrebe žena i muškaraca kako bi one što više odgovarale realnoj situaciji i potrebama građana i građanki. Sve ovo se može ostvariti u okviru nadležnosti lokalne samouprave. Osim državnih, entetskih, kantonalnih i općinskih pravnih akata, sada postoje i različiti izvori koji se

1 Član 20 (verzija iz 2009.) *Zakona o ravnopravnosti spolova BiH* odnosi se na uređenje javnog života na lokalnom nivou vlasti.

2 Normativno-pravni i institucionalni aspekti ravnopravnosti spolova bit će obrađeni u I dijelu ove analize.

3 *Evropsku povelju za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou* donio je Savjet evropskih općina i regiona 2006. godine. Ovu povelju su 6.12.2011. godine potpisali gradonačelnici Sarajeva i Istočnog Sarajeva. Gradonačelnik Sarajeva je tom prilikom rekao: "Usvajanje *Evropske povelje o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou* na Gradskom vijeću Grada Sarajeva predstavlja veliki pomak i korak naprijed u namjeri da se izradi a zatim i uspješno implementira Gender Akcioni plan za Grad Sarajevo. S druge strane, važnost ovog projekta u smislu razvoja demokratije ogleda se i u sve prisutnijoj saradnji vladinog i nevladinih sektora." Dostupno na: <http://www.sarajevo.ba/ba/stream.php?sta=3&pid=8825&kat=2> (19.01.2012.)

bliže odnose na rodnu ravnopravnost u lokalnoj zajednici, ulogu i zadatke lokalnih mehanizama, a sve su češći priručnici koji približavaju koncept i proces rodne uključenosti u lokalnu zajednicu, pa i analize budžeta i rodnog budžetiranja i na lokalnom nivou.⁴

Analize koje sprovodi TPO sa partnerskim organizacijama, imaju kao osnovni cilj promociju i implementaciju domaćih i međunarodnih standarda o ravnopravnosti spolova i pružanje podrške državnim mehanizmima rodne ravnopravnosti na svim nivoima vlasti. Ova analiza tiče se konkretno lokalnog nivoa vlasti. Obuhvaćeno je 8 općina/opština (Bosansko Grahovo, Livno, Bijeljina, Ugljevik, Zvornik, Drvar, Lopare i Glamoč) u kojima su urađeni intervjuji sa načelnicima/ama odjeljenja za društvene djelatnosti u općinama, predsjednicima/ama općinskih komisija za rodnu ravnopravnost i predsjednicima općinskih vijeća. Također, analizirana je spolna struktura skupština općina, spolna struktura predsjedavanja skupštinskim komisijama, te je napravljena i anketa sa 400 osoba – vijećnici/e općinskih vijeća i zaposleni/e u službama općina. Na osnovu dobivenih informacija sa terena napravljena je analiza procjene diskrepancije između trenutne situacije i stanja koje bi bilo u skladu sa važećim zakonima, i drugim dokumentima, koji se tiču ljudskih prava i posebno ravnopravnosti spolova u oblasti političkih, administrativnih i partnerskih struktura i mehanizama, kao i raspodjele budžeta, na lokalnom nivou vlasti.

Doprinos ove publikacije jeste u tome što na osnovu detaljne analize političkih, administrativnih i partnerskih struktura i mehanizama ovih lokalnih zajednica nudi konkretnе preporuke koje bi trebalo da omoguće da rodno uključujuće politike postanu svakodnevica u svim institucijama javne i privatne sfere života lokalnih zajednica.

I za kraj, budući da se iz intervjeta sa osobama koje rade u općinama kao načelnici/e ili predsjednici/e vidjelo da je već i sam pojam rodne ravnopravnosti ponegdje nedovoljno jasan ("(...) pojam rodne ravnopravnosti mi je poznat, ali kada pričamo o tome i žene imaju podijeljena mišljenja."), shvatile smo da je problem u razumijevanju termina i da treba krenuti od predstavljanja osnovnih pojmoveva rodne i spolne ravnopravnosti, jer ne vjerujemo da bilo koja osoba želi da bude omalovažavana, vrijeđana, diskriminirana, podcjenjivana ili da trpi nasilje samo zato što je ženskog spola ili roda.

Zahvaljujemo partnerskim organizacijama "Lara" Bijeljina i "Li-Woman" na podršci u provedbi intervjeta i anketa u osam općina u regijama Bijeljine i Livna, a posebnu zahvalu dugujemo Radmili Žigić i Jasminki Borković koje su se angažirale u pripremi, organizaciji i provedbi intervjua.

Posebnu zahvalu dugujemo Američkoj vladi koja je podržala ovaj projekat.

4 Za više informacija pogledajte spisak literature.

I DIO: UVOD

1. Pojmovi vezani za rodno inkluzivne lokalne zajednice

Diskriminacija je svako različito postupanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti prema bilo kojoj osobi ili grupi osoba na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola/roda, spolnog izražavanja ili orijentacije.

Diskriminacija u jeziku jeste korištenje isključivo jednog gramatičkog roda kao generičkog pojma ili korištenje izraza kojima se na bilo koji način neravnopravno tretiraju osobe na osnovu njihove rase, boje kože, jezika itd.

Javni diskurs podrazumijeva upotrebu jezika u službenoj (mediji, obrazovanje i administracija) i javnoj komunikaciji.

Politička korektnost predstavlja izbjegavanje izraza ili postupaka koji mogu izgledati kao da se njima hoće isključiti, marginalizirati ili uvrijediti osobe koje su socijalno ugrožene ili diskriminirane.

Rod (gender) u pravnim dokumentima predstavlja koncept koji podrazumijeva jednakost učešće žena i muškaraca u svim sferama života. Rod je, u društvenoj teoriji, kulturna i historijska kategorija prema kojoj smo naučili/e razlikovati muškarce i žene, odnosno rod je skup društvenih uloga koje se dobivaju rođenjem, a određuje ih naš biološkim spol. Također, rod je i individualni konstrukt ličnog identiteta i izražavanja koji potvrđuje, negira ili nadilazi društveno zadane, binarne i formirane spolne i rodne uloge muškaraca i žena.

Rodna analiza uzima u obzir rodne uloge koje društvo nameće ženama i muškarcima i ispituje razlike, u nekoj oblasti, u uslovima, potrebama, zastupljenosti, dostupnosti izvora i razvoja, kontroli sredstava, moći odlučivanja i ostalom.

Rodna jednakost je kada žene i muškarci imaju jednake mogućnosti da učestvuju u svim javnim i privatnim poslovima i da od njih imaju jednake koristi. Jednakost ne podrazumijeva da su muškarci i žene isti, ali uvažava njihovo pravo na lične različitosti.

Rodna ravnopravnost podrazumijeva ravnopravno učestvovanje, pristup i korištenje muškaraca i žena društveno-ekonomskih resursa. Šire gledano, odnosi se na društvene vrijednosti, stavove i norme, koje daju ravnopravan status ženama i muškarcima, bez zanemarivanja (bioloških) razlika koje postoje.

Rodni mejnstriming (Gender Mainstreaming; rodno osviještena politika) – integracija rodnog aspekta u javnu politiku. Uzimanje u obzir princip rodne ravnopravnosti u sve oblasti politike, programe, administrativne i finansijske aktivnosti i u organizacione procedure. Unošenje rezultata društveno-ekonomske i političke analize u sve oblasti i nivoe odlučivanja. Ovo uključuje i svakodnevno donošenje odluka i njihovu primjenu u praksi.

Rodni odnosi – Način na koji kultura ili društvo određuju prava, uloge, odgovornosti i identitete žena i muškaraca u odnosu jednih prema drugima.

Rodno inkluzivne lokalne zajednice su one u kojima žene i muškarci ravnopravno učestvuju u svim aktivnostima svih institucija neke lokalne zajednice i ravnopravno dijele beneficije i dobit, tj. kada se rodna jednakost odražava u politici, ideologiji, strukturi, programu, radu i praksi tih institucije.

Rodno osjetljiv (gender senzitivan) pristup nečemu znači sagledavanje i priznavanje razlika između potreba, uloga, odgovornosti i identiteta žena i muškaraca, te uvažavanja potreba i interesa žena i muškaraca kao odvojenih kategorija.

Rodno osjetljivo budžetiranje podrazumijeva da muškarci i žene ravnomjerno učestvuju u planiranju i raspodijeli resursima na svim nivoima vlasti. Ono, također, obuhvata sve postupke budžetiranja, od prikupljanja prihoda do njihove raspodjele, kojima se prati uticaj budžetskih promjena na živote žena i muškaraca. Širi ciljevi gender osjetljivih budžeta su, kao prvo, da osiguraju da su u procesu pripreme budžeta uključeni glasovi i žena i muškaraca na svim nivoima i, kao drugo, da osiguraju da sadržaj budžeta reflektira ciljeve ravnopravnosti spolova na način na koji su fondovi alocirani i prihodi generirani.¹

Rodno osjetljive politike sistematski uvažavaju principe rodne ravnopravnosti i imaju razvijene koncepte strategija, sadržaja, mjera i provjere rezultata tih mjeru, kako bi rodna ravnopravnost bila svakodnevica. To su politike koje garantuju jednaka prava i pravo na različitost svim osobama u društvu.

Rodno osjetljivi jezik podrazumijeva osvještavanje da u jeziku postoje muški, ženski i srednji rod i da se u govoru trebaju koristiti oni oblici koji će odražavati svijest o ravnopravnosti spolova.

Stereotip je generalizirana slika neke grupe na osnovu karakteristike jednog pripadnika te grupe.

Spol (pol) je biološka kategorija (spolni organi, hromozomi, hormoni, žlijezde i anatomske karakteristike) prema kojoj razlikujemo osobu kao mušku ili žensku.

2. Međunarodni i domaći pravno-institucionalni okvir koji zahtijeva potpunu ravnopravnost spolova u lokalnim zajednicama

Uvod

Historijski gledano, pravni dokumenti, u vremenu u kojem su nastajali, prvenstveno su bili usmjereni ka rješavanju konkretnih političkih i pravnih pitanja u domenu unutrašnjeg pravnog poretka država. U njima su sadržana prava i temeljne slobode koje su nadživjele vrijeme u kojem su formulirane, uz naknadnu nadopunu, širenje obima i opsega te stalno nastojanje očuvanja njihove osnovne ideje čovjeka kao bića slobode. Moderni koncept međunarodnih ljudskih prava nastaje poslije Drugog svjetskog rata, kada se nametnulo pitanje mogućnosti sprječavanja kršenja ljudskih prava, a možda i samih ratova, formiranjem djelotvornog međunarodnog sistema za zaštitu ljudskih prava. Sa druge strane, ulazak žena u javnu i političku sferu bio je mukotrpan i obilježen velikim

1 Drugi dio definicije preuzet iz *Gender akcionog plana BiH* (2007) Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i Agencija za ravnopravnost spolova, Sarajevo. Strana 38.

borbama. Na primjer, u Francuskoj revoluciji (1789) žene su učestvovali jednako kao i muškarci – bile su u oružanim odredima, radile u pomoćnim vojnim službama, osnivale posebne ženske borbene odrede i klubove koji su pomagali revoluciju. Međutim, njihova borba za ostvarenje ženskih prava ostala su podređena borbi protiv feudalizma. Zahtjevi za ravnopravnošću u imovinsko-pravnim odnosima nisu bili uvaženi ponajprije jer su ugrožavali mušku dominaciju. Ipak, revolucija je dovela u pitanje sve postojeće institucije i prakse, uključujući i odnose među spolovima, te oslobođila čitav niz demokratskih i feminističkih zahtjeva koji su se iz Francuske proširili po čitavoj Evropi.

Sve do polovine 20. vijeka stereotipe su podržavali i pravni sistemi (uskraćivanje prava glasa, ograničeno pravo raspolaganja imovinom, itd). Zakoni su bili izraz artikulisanja muške dominacije. Ostvarivanje rodne ravnopravnosti i razbijanje navedenih stereotipa, žene su započele borbot za pravo glasa, tačnije ostvarivanjem prve generacije prava, a vremenom i borbot za ekonomsko-socijalna prava u domenu rada, te zahtjevima za pravo tjelesnog integriteta, legalnog abortusa, planiranja porodice, itd.

Ovaj kratki uvod, kao i ono što slijedi, uvrstili smo u ovu analizu, kako bi se imalo na umu da su i sinhronijski i dijahronijski aspekti razvoja ljudskih prava važni za razumijevanje lokalnog konteksta. S toga, i predstavljanje domaćeg normativno-pravnog okvira, bilo koje oblasti, nepotpuno je bez pregleda najznačajnijih važećih međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima vezanim za ravnopravnost spolova. Zato ovaj dio donosi pregled najznačajnijih međunarodnih dokumenata koji su na snazi u Bosni i Hercegovini, i njenim entitetima. Obaveza je svih organa vlasti na svim nivoima, uključujući i lokalne, da ih primjenjuju i tako osiguraju potpunu, i *de jure* i *de facto*, ravnopravnost svojih građanki i građana.

Provođenje politika rodne ravnopravnosti i mјera za unapređenje položaja žena propisuju i dokumenti Bosne i Hercegovine, prvenstveno *Ustav Bosne i Hercegovine*, kao i ustavi entiteta, ali i dokumenti kao što je *Zakon o ravnopravnosti spolova*, *Gender akcioni plan*, *Zakon o zabrani diskriminacije* i mnogi međunarodni dokumenti koje je ratifikovala i naša zemlja, prije svih *CEDAW konvencija*. Na osnovu ovih dokumenata, ali i konkretnih podataka o životu žena i muškaraca, u svijetu, našoj regiji i u BiH, postoje oblasti u kojima su posebno vidljive posljedice neravnopravnih rodnih odnosa i u kojima su žene u nepovoljnijem položaju. Prvenstveno su to javni prostor, ekonomija i sfera rada, odlučivanje, upravljanju resursima i političkim procesima, ali i nasilje nad ženama, žensko zdravlje, porodične uloge i podjela rada u domaćinstvu. Situaciju otežavaju i mediji koji reprodukuju rodne stereotipe. U procesu eliminiranja predrasuda i tradicionalnih praksi koje sprečavaju ostvarenje pune ravnopravnosti žena, masovni mediji mogu biti značajan instrument za učenje i širenje znanja.² Televizija, kao medij koji ostvaruje najveći uticaj na mlade, može se koristiti za oblikovanje vrijednosti, stavova i mišljenja žena i ženske djece. Također je potrebno osvijestiti javnost da seksistički stereotipi, često promovirani putem medija, predstavljaju diskriminaciju na osnovu spola. Jedna od preporuka *Pekinške deklaracije sa Platformom za akciju* jeste i "poticanje medija u suzdržavanju od predočavanje žena kao inferiornih bića i njihove eksploracije kao seksualnih objekata i roba"; "žene u medijima treba prikazivati kao kreativna ljudska bića, kao ključne faktore i osobe koje doprinose procesu razvoja i koriste se tim procesom razvoja".³ Mediji mogu pridonijeti promoviranju realne slike o višestrukim vještinama i sposobnostima žena i muškaraca u savremenom društvu, izbjegavajući njihovo predstavljanje na uvredljiv i degradirajući način. U svim ovim oblastima potrebno je mnogo i kontinuirano raditi kako bi se ravnopravno učešće žena u punom smislu ostvarilo i kako bi, na taj način svi uživali u beneficijama koje ravnopravno društvo može da pruži.

² *Pekinška deklaracija sa Platformom za akciju*, član 77

³ Isto. član 243(d)

Pravni okvir koji će ovdje biti predstavljen:

Međunarodni dokumenti iz oblasti ravnopravnosti spolova, poboljšanja položaja žena i zabrani diskriminacije donijeti od strane Ujedinjenih nacija, Vijeća Evrope i evropskih institucija koji su značajni za lokalne zajednice:

- *UN Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW, 1979.)*
- *Bečka deklaracija i program djelovanja (1993.)*
- *Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (1993.)*
- *Pekinška deklaracija sa Platformom za akciju (1995.)*
- *Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda*
- *Preporuke Komiteta ministara Savjeta Evrope (1998-2007)*
- *Konvenciju o političkim pravima žena (2009)*
- *Deklaracija o postizanju stvarne ravnopravnosti spolova (2009)*
- *Rezolucije i preporuke Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Savjeta Evrope (2004-2009)*

Domaće zakonodavstvo koje se odnosi na oblast rodne ravnopravnosti:

- *Ustav Bosne i Hercegovine*
- *Ustavi entiteta i kantona*
- *Zakon o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine*
- *Gender aktioni plan Bosne i Hercegovine (GAP)*
- *Statuti općina/opština i drugi lokalni dokumenti*

Dakle, prvo slijedi pregled najznačajnijih međunarodnih dokumenata iz oblasti ravnopravnosti spolova, od kojih je većina samo navedena po nazivu.⁴ Oni dokumenti koji su u direktnoj vezi sa temom rodno inkluzivnih zajednica obrađeni su kroz ključne obaveze i preporuke koje ti dokumenti sadrže. Drugi dio ovog poglavlja predstavlja državne, entitetske, kantonalne i općinske dokumente, koji, usklađeni međusobno i sa međunarodnim aktima, treba da osiguraju jednakost i ravnopravnost svih osoba, prema bilo kojem parametru, u svakoj lokalnoj zajednici.

Međunarodni dokumenti

U nastavku dajemo pregled najznačajnijih međunarodnih dokumenata iz oblasti ljudskih prava i ravnopravnosti spolova, koji su obavezujući za sve organe i nivoje vlasti u Bosni i Hercegovini, uključujući i lokalni nivo i institucije.

Ženska ljudska prava

Na Konferenciji o ljudskim pravima u Beču 1993. godine, prihvaćen je novi termin "ženska ljudska prava" ili "ljudska prava žena". Razlozi kojima se objašnjava potreba uvođenja pojma "ljudskih prava žena" u pravni diskurs, imaju veze sa činjenicom da muškarci i žene ljudska prava ne uživaju na isti način, da su tipovi, načini i posljedice diskriminacije koju trpe oba spola sasvim

⁴ Za potpun uvid u najznačajnije međunarodne dokumente iz oblasti ravnopravnosti spolova, pogledajte analizu u: "Socijalna uključenost povratnica u Bosni i Hercegovini – rodno osjetljiva analiza zakonskih dokumenata u oblastima socijalne i zdravstvene zaštite, rada i zapošljavanja", TPO fondacija, Sarajevo, 2010. Str. 3-31. kao i publikaciju: Milinović, Jelena i Spomenka Krunić (2011), *Analiza rada lokalnih zajednica na uvođenju principa ravnopravnosti polova u Republici Srpskoj*, Gender centar – centar za jednakost i ravnopravnost polova republike Srpske, Banja Luka. Str. 5-17.

različite, zbog postojanja različitih rodnih uloga, te da se potrebe žena ne odražavaju u postojećim zakonima o ljudskim pravima.

Ključni međunarodni dokumenti usvojeni od strane Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope, u posljednjih dvadesetak godina, koji sadrže norme i smjernice za afirmiranju i zaštitu rodne ravnopravnosti, i značajni su i za lokalne zajednice: *UN Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)*, *Bečka deklaracija i program djelovanja*, *Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama*, *Pekinška deklaracija sa Platformom za akciju*, *Preporuke Komiteta ministara Savjeta Evrope (1998-2007)*, *Konvenciju o političkim pravima žena*, *Deklaracija o postizanju stvarne ravnopravnosti spolova*, *Rezolucije i preporuke Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Savjeta Evrope (2004-2009)*

Iako su ženama politička prava priznata u *Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima* (1948.) i *Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima* (1966), kao dokumentima koji počivaju na načelu univerzalnosti i zabrani diskriminacije, bilo je potrebno usvojiti posebni međunarodni instrumentarij – *Konvenciju o političkim pravima žena* (1952) – u kojoj se jasno ističe da se priznavanje, uživanje i zaštita političkih prava odnosi i na žene. U *Konvenciji* se, između ostalog, ističe i da žene imaju pravo da obavljaju javne dužnosti i obavljaju javne funkcije, ustanovljene nacionalnim zakonom, pod istim uslovima kao i muškarci i bez ikakve diskriminacije.

CEDAW

CEDAW u 7. i 8. članu naglašava dužnost država potpisnica da rade na uklanjanju diskriminacije nad ženama u političkom i javnom životu. U 7. članu države potpisnice se obavezuju da će naročito osigurati ženama, u jednakoj mjeri kao i muškarcima, pravo:

- a) da glasaju na svim izborima i javnim referendumima i da se kandiduju za izbore u svim javno izabranim tijelima;
- b) da učestvuju u formulisanju vladine politike i implementacije i da imaju javni ured i vrše sve javne funkcije na svim nivoima vlade;
- c) da učestvuju u nevladinim organizacijama i udruženjima koja su uključena u javni i politički život zemlje.

Kako bi stvorile prepostavke za punu participaciju žena u unutrašnjem i vanjskom političkom životu, države su, prema 5. članu *CEDAW* dužne modifikovati društvene i kulturne uzorke koji vode ka diskriminaciji i svođenju žena na sferu privatnog – braka i porodice. Iako žene ostvaruju značajne uspjehe u zajednici i neformalnim organizacijama, kao i u javnoj službi, kako se ističe u *Pekinškoj deklaraciji* negativni stereotipi o ženama, često prezentirani i od strane medija, podržavaju tradicionalni stav da je političko odlučivanje muški posao. Također, nedostatak žena predstavnica na pozicijama odlučivanja u domeni umjetnosti, kulture, sporta, medija, obrazovanja, religije i prava sprečava žene u ostvarivanju značajnog uticaja na mnoge ključne institucije.⁵ Za stvaranje uslova koji bi olakšali učešće žena u javnom i političkom životu, potrebno je, na primjer, uključiti žene na spisak vladinih kandidata, putem afirmativne akcije, kvota ili eliminacijom ograničenja na osnovu roda za određena radna mjesta. Ipak, ukoliko ne dođe do suštinske promjene u stavovima javnosti prema aktivnom djelovanju žena u politici, spomenute mjere neće biti od velikog značaja

5 Pekinška deklaracija sa Platformom za akciju, član 183.

Dokumenti Savjeta Evrope

Za konkretno ostvarivanje ravnopravnosti spolova na lokalnom nivou (regije i gradovi) od velike pomoći su dokumenti koje propisuje Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Savjeta Evrope. Ovdje ćemo predstaviti neke od tih dokumenata.

Rezolucija 176, iz 2004. godine, bavi se strategijom za promoviranje ravnopravnosti žena i muškaraca kroz gender mainstreaming, tj. rodno osviještene politika. U ovoj Rezoluciji se naglašava važnost uspostave rodnog meinstrima, odnosno ugrađivanje rodne ravnopravnosti, u sve oblasti lokalnih politika, od finansijskih sredstava, procesa odlučivanja, statističkih podataka, preko dodatnih obuka za političare/ke, učešća žena procese odlučivanja, analiza postojećeg stanja na terenu, pa sve do poštovanja politika rodnog meinstrima u javnim nabavkama, medijima i ustanovama koje pružaju javne usluge, te saradnje sa Odborom žena savjeta evropskih općina i gradova, nevladinim organizacijama i stručnim osobama koje se bave pitanjima žena i rodne ravnopravnosti, kako bi se stalno unapređivala praksa rodno osviještene politike.

Preporuka 148, iz 2004. godine, obraća se svim zemljama članicama Savjeta Evrope i poziva ih da, između ostalog – na osnovu statistike razvrstane po spolu ocijene kakve koristi imaju žene a kakve muškarci od određenih politika, da sve politike mijenjaju ukoliko su nepravedne, da naprave lokalne akcione planove za provođenje rodne ravnopravnosti, da usvoje specifične mjere iz Preporuke iz 2003 godine Komiteta ministara Savjeta Evrope⁶ o balansiranom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju, da dodatno obrazuju zaposlene u javnoj upravi na lokalnom nivou i da ih podstaknu da nova znanja o rodnoj ravnopravnosti uklope u svoj rad sa ženama i muškarcima, da lokalni mediji promoviraju važnost ravnopravnosti spolova.

Na novija međunarodna dokumenta, posebno na ona usvojena od strane Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope, pozivat ćemo se i u drugom i trećem dijelu ove analize, kako bismo njihove norme i smjernice za afirmiranju i zaštitu rodne ravnopravnosti predstavile u konkretnim situacijama i preporučile ih kao rješenja za lokalne zajednice kojima su ona potrebna.

Državni (entitetski, kantonalni i općinski) dokumenti

Kako demokratija podrazumijeva aktivne građanke i građane, lokalne zajednice predstavljaju mjesto presjeka nadležnosti lokalne samouprave, provođenje politika jednakih mogućnosti i aktivnu interakciju između svih osoba koje žive u jednoj općini, gradu ili regiji. Da bi se kroz sve politike, i na svim nivoima vlasti, moglo raditi na tome da se obezbijedi ravnopravno učešće žena i muškaraca i dostupnost resursa, kao i da bi se neravnopravnosti otklonile, neophodno je kroz sve aktivnosti i programe provesti rodnu analizu. U zavisnosti šta ovakve analize pokažu, mogu se planirati svi dalji koraci. Rodna ravnopravnost je zagarantovana, osim *Ustavom BiH*, i ustavima entiteta, i zakonima koji su navedeni, i međunarodnim dokumentima koje je BiH ratifikovala, ali i onima koji ne traže ratifikaciju, ali predstavljaju smjernice državi kada je u pitanju rodna ravnopravnost. Podaci koji postoje o položaju žena u BiH pokazuju da žene imaju manje vlasništva nad pokretnom i nepokretnom imovinom, da znatno rjeđe zauzimaju značajne/moćne pozicije u društvu, da su u većini na biroima rada, da su više opterećene kućnim neplaćenim radom itd. Dvostruko marginalizovane su Romkinje, žene sa invaliditetom, žene sa sela, žene izbjegla i interna raseljena lica, povratnice, samohrane majke itd. Izostavljanje mjera za poboljšanje položaja žena i za njihovo puno uključivanje u sve društveno-političke procese

⁶ Preporuka R(2003)3 Komiteta ministara Savjeta Evrope o balansiranom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju.

nemoralno je, nehumano i na kraju i neisplativo. Zato, svaki proces koji pokreće izmjene u politikama neke lokalne zajednice, raspodjelu resursa ili odlučivanja, mora uključiti različite potrebe i različitost uopće životnih prilika žena i muškaraca, i posebno posljedice koje novi procesi mogu izazvati u životima žena i muškaraca.

Bosna i Hercegovina je formalno i pravno prihvatile sve važne međunarodne dokumente koji se odnose na jednakopravnost polova i mnoge od njih je ugradila u svoje zakonodavstvo. Vlada je formirala *Parlamentarnu komisiju za jednakopravnost* na nivou države. Šesnaest međunarodnih konvencija predstavljaju dio *Ustava Bosne i Hercegovine*, a *Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda*, iz 1950. godine, jeste jedna od njih. Ova *Konvencija* se u BiH zakonodavstvu direktno primjenjuje. *Ustav BiH* definiše da država treba da osigura najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i fundamentalnih sloboda. Član 2. *Ustava Bosne i Hercegovine* navodi da se prava i slobode utvrđene u *Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda* i njenim protokolima moraju direktno primjenjivati u BiH. Ovi dokumenti imaju prioritet nad svim drugim zakonima. Tijelo koje je nadležno za primjenu i zaštitu prava i sloboda zagarantovanih *Evropskom konvencijom* jeste *Evropski sud za ludska prava* u Strazburu.

Gender Akcioni Plan (GAP)⁷

U posljednjih nekoliko godina je razvijen domaći normativni i strateški okvir. *Gender Akcioni Plan (GAP)* je strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti i poboljšanje položaja žena, i predviđa aktivnosti u 15 oblasti. GAP-om su predviđene aktivnosti na ostvarenju ciljeva kako na državnom i entitetskom, tako i na lokalnom nivou. Neophodno je u postojeće lokalne programe i politike ugraditi mjere koje doprinose ostvarivanju ciljeva GAP-a, jer će se na taj način zajednica približiti nediskriminacionom društvu.

Državna agencija za ravnopravnost spolova, pri Ministarstvu za ludska prava i izbjeglice, Gender Centar FBiH i Gender Centar Vlade RS odgovorni su za praćenje položaja žena, implementacije međunarodnih i domaćih zakona, te pripremu osnove tekstova zakona i koordinaciju sa ostalim gender institucijama. Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH, usvojen 2003. godine, ustanovio je Agenciju za rodnu ravnopravnost kao državni gender mehanizam. Agencija je izradila bosanskohercegovački GAP koji kroz 15 cjelina/tema navodi konkretnе zadatke, odgovorne institucije nositeljice zadataka i rokove implementacije. Oblasti koje GAP izdvaja kao one u kojima je odmah potrebna što hitnija uspostava nediskriminacionih praksi su – evropske integracije u svjetlu ravnopravnosti spolova, saradnja i jačanje kapaciteta, makroekonomske i razvojne strategije, gender senzitivno budžetiranje, politički život i donošenje odluka, zapošljavanje i tržište rada, socijalna inkluzija, gender senzitivni mediji, cjeloživotno obrazovanje, zdravlje, prevencija i zaštita, nasilje (u porodici, na osnovu spola, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i trgovina ljudima), uloga muškaraca, usklađivanje profesionalnog i porodičnog života, gender i održiva okolina, informacione i komunikacione tehnologije.

Dakle, GAP izdvaja oblasti društvenog, političkog i socio-ekonomskog života gdje je najvidljivija rodna nejednakost, a ovdje ih dopunjujemo i razvrstavamo pregleđnosti radi. Sve ove nejednakosti se međusobno prepliću i jedna drugu uslovljavaju, i zato, iako je tema ove analize politički život, navodimo i druge dvije oblasti života, koje su u uskoj vezi sa javnim/političkim prostorom koji zauzimaju žene.

Društveni život: obrazovanje (manja obrazovanost djevojčica, znatno manji broj profesorica na fakultetima), sport i kultura (nevidljivost žena u sportu i kulturi), mediji (nejednaka

⁷ O GAP-u će detaljno biti riječi i u posljednjem poglavju ove analize.

promocija žena, ženskih interesa, predstavljanje žena na uvredljiv način), sudska zaštita (ravnopravnost žena i muškaraca samo u krivičnoj odgovornosti, nejednakе finansijske mogućnosti žena za ostvarivanje sudske zaštite).

Politički život: nejednaka zastupljenost žena u državnim tijelima vlasti, tijelima lokalne samouprave, upravljačkim tijelima kompanija, političkim strankama, neprofitnim organizacijama.

Socio-ekonomski život: rodna nejednakost u ostvarivanju prava na rad i povodom rada (neravnopravan tretman u jednakoj plaćenosti za isti rad, napredovanju u poslu i stručnom usavršavanju, uslovima rada. Neravnopravan tretman zbog trudnoće, porođaja i povratka na isti posao nakon isteka porodiljskog odsustva, bračnog statusa). Nejednakost u ostvarivanju prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite.

Na *GAP* ćemo se kasnije u analizi opet vraćati kada budemo uspoređivale postojeće trenutno stanje u lokalnim zajednicama sa preporukama koje *GAP* propisuje.

Zakon o ravnopravnosti spolova BiH (ZORS)

Zakon o ravnopravnosti spolova BiH donesen je 2003., a Izmjene i dopune Zakona 2009. godine.⁸ U Članu 25. ovog Zakona predviđa se formiranje *Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine*, radi praćenja primjene ovog Zakona. *Agencija* je započela s radom u januaru 2005. godine. Trenutno su u Bosni i Hercegovini, pored brojnih nevladinih organizacija koje se bave pitanjima ženskih prava, uspostavljeni nacionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, na svim nivoima vlasti.

Institucionalni mehanizmi za ostvarivanje rodne ravnopravnosti na nivou BiH su: Komisija za ravnopravnost spolova Parlamenta BiH, Vijeće ministara BiH i Agencija za ravnopravnost spolova BiH, pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Na nivou FBiH i RS to su: komisije u oba doma Parlamenta FBiH, Odbor za jednake mogućnosti NS RS, gender centri FBiH i RS (pri kabinetima entitetskih premijera), imenovane osobe za gender pitanja iz entitetskih ministarstava.

Skupština Brčko distrikta ima Komisiju za gender pitanja.

Na kantonalnom nivou to su: komisije za gender pitanja u skupštinama kantona, vlade kantona i kantonalni odbori za gender pitanja.

Na općinskom nivou su: komisije općinskih vijeća, te komisije za gender pitanja u općinama (pri kabinetima načelnika/ca) i komisije za gender pitanja u mjesnim zajednicama.

Jedini zakon koji se direktno bavi političkim pravima žena u BiH jeste *ZORS*, koji u članu 2. regulira priznavanje, uživanje, ostvarivanje i zaštitu, između ostalih i, političkih prava žena. Posredno, i *Izborni zakon BiH*⁹ podrazumijeva učešće žena u političkom životu – u članu 1.6 ovog zakona piše da se pojma "kandidat" u smislu ovog zakona odnosi na osobe oba spola. Budući da u članu 1.4. ovog zakona piše: "Svaki državljanin Bosne i Hercegovine sa navršenih osamnaest godina života ima pravo da glasa i da bude izabran (u dalnjem tekstu: biračko pravo), u skladu s

8 "Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH" (2003), Službeni glasnik 16/03, i Izmjene i dopune Zakona (2009), Službeni glasnik 102/09.

9 *Izborni zakon BiH*, "Službeni list Bosne i Hercegovine", 23/01.

odredbama ovog zakona", politička prava žena se priznaju i štite ovim zakonom, premda se nigdje ne pominje sintagma "ženska politička prava".

Ipak, kada je u pitanju učešće žena u političkom životu, evidentni su primjeri kršenja ženskih ljudskih prava. U članu 20. *ZORS-a* stoji da će se promovirati ravnopravna zastupljenost spolova u tijelima vlasti na svim nivoima. Međutim, ravnopravna zastupljenost spolova u političkom životu nije ispoštovana, s obzirom da se, umjesto podjednake zastupljenosti žena i muškaraca, još uvijek primjenjuje kvota od 30% žena na izbornim listama svih stranaka u BiH, što je inicirala Međunarodna zajednica 1998. godine. Zastupljenost žena po 30% na otvorenim listama, kako je to propisano *Izbornim zakonom BiH*,¹⁰ ipak, nije garant da će u tom postotku žene i participirati u vlasti. Ovakva zastupljenost manjinskog spola na izbornim listama nakon svaka dva kandidata većinskog spola naziva se "sustav pariteta". Po onome što treba da obezbijede – što veće učešće žena u političkim institucijama – sustav pariteta i kvote predstavljaju isti tip intervencije, propisan ustavom, zakonima ili stranačkim pravilima neke države, samo što je paritet tačno određena zastupljenost manjinskog spola na izbornim listama, a kvote mogu imati različite omjere zastupljenosti manjinskog spola.

Načelo o političkoj, kao i svakoj drugoj, ravnopravnosti spolova mnoge države ugradile su u politički život, tako što su usvojile princip kvota, koje određuju minimalnu zastupljenost spolova u administrativnim tijelima na svim nivoima odlučivanja u državi. Iako se rodnim kvotama na brz način postiže rodna ravnopravnost u politici, one ne garantiraju ravnopravno političko učešće žena u nekoj zemlji, jer to zavisi prvenstveno od razvijenosti političke kulture i ukupne demokratizacije društva. Ovakve mjere predstavljaju vidove pozitivne spolne diskriminacije i opravdane su dok se ne ispuni rodna ravnopravnost u politici.

Preporuka Komiteta za uklanjanje diskriminacije žena,¹¹ koji je od 2005. do 2006. godine razmatrao *Izvještaje Bosne i Hercegovine* o primjeni međunarodnih standarda ljudskih prava, povodom učešća žena u političkom životu, odnosi se na što brže uključivanje žena u sve političke i ekonomske procese na svim nivoima vlasti, kao i na uključivanje rodnih analiza kao sastavnog dijela tog procesa. *Komitet*, također:

Komitet izražava zabrinutost da se stvaranje ustavnog okvira, kao i političkih i administrativnih struktura, temelji na etnicitetu i da je taj determinirajući faktor doprinjeo ograničenom priznavanju i sprovođenju načela ravnopravnosti spolova.¹²

Član 20. Zakona o ravnopravnosti spolova vezan je za javni život i eksplicitno spominje lokalne zajednice:

(1) Državna tijela na svim nivoima organizacije vlasti, i tijela lokalne samouprave, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, političke stranke, pravna lica s javnim ovlaštenjima, pravna lica koja su u vlasništvu ili pod kontrolom države, entiteta, kantona, grada ili općine ili nad čijim radom javni organ vrši kontrolu, osigurat će i promovirati ravnopravnu zastupljenost spolova u upravljanju, procesu odlučivanja i predstavljanju. Ova obaveza postoji i za sve ovlaštene predlagачe prilikom izbora predstavnika i delegacija u međunarodnim organizacijama i tijelima.

(2) Ravnopravna zastupljenost spolova postoji u slučaju kada je jedan od spolova zastupljen najmanje u procentu 40% u tijelima iz stava (1) ovog člana.

10 U članku 4.19 *Izbornog zakona BiH* piše: "Svaka kandidatska lista uključuje kandidate muškog i ženskog spola. Kandidati spola koji je manje zastupljen raspoređuju se na kandidatskoj liste na sljedeći način: najmanje jedan (1) kandidat manje zastupljenog spola među prva dva (2) kandidata, dva (2) kandidata manje zastupljenog spola među prvih pet (5) kandidata i tri (3) kandidata manje zastupljenog spola među prvih osam (8) kandidata, itd. Broj kandidata manje zastupljenog spola mora biti najmanje jednak ukupnom broju kandidata na listi podijeljenom sa tri (3), zaokruženim na prvi niži cijeli broj".

11 Komitet je pri UN tijelima za ljudska prava razmatrao *Izvještaje Bosne i Hercegovine*.

12 Kompilacija preporuka un tijela za ljudska prava – Bosna i Hercegovina (2006), UN BiH – UN OHCHR. Sarajevo, str. 103.

(3) Diskriminacijom po osnovu spola smatra se situacija kada ne postoji ravnopravna zastupljenost iz stava (2) ovog člana.

(4) Tijela iz stava (1) ovog člana u cilju ostvarivanja ravnopravne zastupljenosti spolova i otklanjanja diskriminacije dužna su donositi posebne mjere propisane članom 8. ovog Zakona.

Stav 2, ovog člana je veoma značajan, jer javnu sferu života (političke, pravne i svake druge institucije i ostalo) obavezuje da u svom radu imaju gotovo ravnopravni procenat žena i muškaraca u organima upravljanja, procesima odlučivanja i predstavljanja.

Jedan od zahtjeva za sve nivo vlasti (član 22) jeste da svi statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim organima, javnim službama i ustanovama, državnim i privatnim preduzećima i ostalim subjektima moraju biti prikazani po spolu. Član 24. Zakona uređuje obaveze vlasti i jasno propisuje da će nadležni organi vlasti, na svim nivoima, preduzeti sve potrebne mjere radi provođenja odredbi zakona: donošenje programa mjera radi postizanja jednakosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti; donošenje novih ili izmjenu postojećih zakona radi usklađivanja sa odredbama ovog zakona; osiguranje sudske zaštite, kako građanske, tako i krivične, u svim slučajevima povrede odredbi ovog zakona; osiguranje vođenja statističkih podataka razvrstanih po spolu u svim privrednim subjektima, privatnim i državnim preduzećima, državnim i javnim organizacijama i institucijama, kao i pristupa ovim informacijama. Rodna ravnopravnost znači jednaku vidljivost, sposobljenost i učešće oba spola u svim oblicima javnog i privatnog života. Rodna ravnopravnost ne isključuje ideju rodne i spolne različitosti, već se bori protiv rodne neravnopravnosti, tj. nejednakopravnosti pred zakonom.

Statuti općina/opština i drugi lokalni dokumenti

Statut općine predstavlja najviši pravni akt te općine, kao jedinice lokalne samouprave. Statutu svih općina se obavezuju da će u obavljanju poslova iz svojih nadležnosti poštovati temeljna prava i slobode svakog građanina i građanke. Za potrebe ove analize bavit ćemo se statutima ovih 8 općina/opština – Bosansko Grahovo, Livno, Bijeljina, Ugljevik, Zvornik, Drvar, Lopare i Glamoč. Svi statuti moraju biti usklađeni sa najvišim dokumentima države i entiteta.

Ovdje predstavljamo dva dobra primjera. *Statut opštine Bijeljina*¹³ u prvim članovima promovira opredijeljenost lokalne uprave prema poštivanju ljudskih prava, garantujući svim građanima/kama Opštine Bijeljina ljudska prava i slobode, jednakost i ravnopravnost bez obzira na nacionalnu, vjersku etničku ili polnu pripadnost, a u skladu sa međunarodnim aktima:

Član 7

U Opštini građani ostvaruju ljudska prava i slobode koje su im garantovane međunarodnim aktima, Ustavom i zakonom bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, Svi građani mogu ravnopravno učestvovati u vršenju javnih poslova, u skladu sa zakonom i ovim statutom.

Član 8

U okviru prava i dužnosti Opštine, organi Opštine podstiču procese ravnopravnosti i izjednačavanja građana bez obzira na nacionalnu, vjersku, etničku, polnu ili drugu pripadnost, u skladu sa propisima.

Niko ne može biti stavljен u nepovoljan položaj u odnosu na drugog, ako je to rezultat diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

U smislu usaglašenosti *Statuta Opštine sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH*, Članom 45, predviđa se osnivanje Komisije za ravnopravnost polova kao stalnog tijela Skupštine, koja do

13 "Službeni glasnik opštine Bijeljina" broj: 5/05, 6/05 i 6/06

usvajanja novog statuta nije postojala. Osim već spomenutog principa nediskriminacije i jednakih prava svih građana i u odnosu na pol, pri donošenju *Statuta*, Skupština opštine Bijeljina odlučila se na uvođenje kvota za izbor u savjete mjesnih zajednica tako da u ova tijela treba da bude birana 1/3 manje zastupljenog pola. Ovo je ujedno i jedini dio *Statuta Opštine* u kojem se potencira uključivanje žena u javni život i indirektno priznaje da problem isključenosti žene iz procesa upravljanja postoji. Od donošenja *Statuta*, nisu održani izbori u mjesnim zajednicama i svih 68 predsjednika savjeta MZ su muškarci.¹⁴

Opština Lopare je, što se tiče pravne regulative vezane za osiguravanje rodne ravnopravnosti u lokalnim zajednicama, razvijenija opština od ostalih koje su obuhvaćene ovom analizom.¹⁵ *Statut opštine Lopare* usvojen je 8. juna 2005. godine¹⁶. *Statut* se pitanjima ravnopravnosti, poštivanja ljudskih prava i nediskriminacije bavi u dva člana: Članom 10. (Ljudska prava i slobode) Opština se obavezuje da će omogućiti da građani ostvaruju ljudska prava i slobode koja su im garantovana *Ustavom* i zakonom i međunarodnim aktima, bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Članom 11. definisani su jednakost i ravnopravnost kao ključni principi upravljanja i odnosa na način da "u okviru prava i dužnosti opštine, organi opštine podstiču procese ravnopravnosti i izjednačavanja građana bez obzira na nacionalnu, vjersku, etničku, polnu ili drugu pripadnost, u skladu sa propisima." Veoma važan dokument koji općina ima je i *Strategija razvoja opštine Lopare zasnovana na poštovanju ljudskih prava (2007 – 2015)*¹⁷ Ova *Strategija razvoja opštine Lopare* se izdvaja od strategija susjednih opština po metodologiji rada i definisanim strateškim pravcima. Razvojna strategija opštine Lopare je rezultat zajedničkog rada stanovništva Lopara i UNDP RMAP-a u periodu od novembra 2006. godine do jula 2007. godine. Pored načelnika opštine i predstavnika opštinskih organa, partnersku grupu su činili predstavnici građanskog i poslovnog sektora, kao i marginalizovanih grupa, navedeno je u *Strategiji*. Prema *Strategiji*, glavni cilj razvojnog procesa zasnovanog na ljudskim pravima je ostvarivanje neotuđivih prava i sloboda svih osoba, a naročito pripadnika/ca najranjivijih kategorija.

Lokalni razvoj zasnovan na ljudskim pravima koji provodi RMAP uzima prava garantovana međunarodnim i domaćim zakonodavnim okvirom kao referencu i instrument za analizu stepena razvoja lokalne zajednice, kao i za identificiranje prioriteta i definiranje razvojnih intervencija. Odgovornost, učešće, nediskriminacija i vladavina zakona su ključni principi razvoja zasnovanog na ljudskim pravima. Za razliku od uobičajenog participativnog procesa planiranja, pristup zasnovan na pravima promoviše odgovornost transformirajući "potrebe" stanovništva u odgovarajuća prava i zahtijevajući od vlasti kao nosioca obaveza da postupaju u skladu sa odgovarajućim zakonodavnim okvirom. Istovremeno, pristup zasnovan na pravima daje praktično značenje terminu "participacije", koja treba biti sveobuhvatna, aktivna i značajna da bi omogućila stanovništvu da efektivno utice na oblik i rezultate procesa planiranja razvoja u opštini. Naglašavanjem jednakosti i nediskriminacije narocita pažnja se poklanja uključenju marginalizovanih grupa u proces planiranja, sa ciljem stvaranja odgovarajućeg foruma koji će im omogućiti iznošenje vlastitih problema.¹⁸

Također, ovo je jedina od tri analizirane strategije razvoja koja dijelom u analizi stanja koristi rodno razvrstanu statistiku:

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine udio ženskog stanovništva u ukupnom stanovništvu je iznosio 49%, a muškog 51%. Iako podaci o polnoj strukturi stanovništva opštine u poslijeratnom periodu nisu dostupni, procjenjuje se da je u odnosu na posljednji popis stanovništva, u Loparama, kao i u ostalim dijelovima BiH, došlo do porasta učešća žena u

14 Podatak preuzet sa http://www.sobijeljina.org/cir/415.mjesne_zajednice.html (20.01.2012).

15 Svi podaci o pravnim aktima opštine Lopare korišteni su sa zvanične web stranice Opštine, www.opstinalopare.com (20.01.2012).

16 Dostupan na [http://www.opstinalopare.com/pdf/statut.pdf_\(20.01.2012\)](http://www.opstinalopare.com/pdf/statut.pdf_(20.01.2012)).

17 Dostupna na: [http://www.opstinalopare.com/pdf/strategija.pdf_\(20.01.2012\)](http://www.opstinalopare.com/pdf/strategija.pdf_(20.01.2012)).

18 *Strategija razvoja opštine Lopare zasnovana na poštovanju ljudskih prava (2007 – 2015)*, strana 4.

ukupnom stanovništvu. Trenutno opštinska administrativna služba, uključujući načelnika, zapošjava 75 osoba, od čega je 40 žena.¹⁹

Strategija razvoja opštine Lopare prepoznaće i problem postojanja nasilja u porodici:

Veliki problem u posljednje vrijeme predstavlja i povećano nasilje u porodici, koje je, prema podacima Policijske stanice i CSR, u većini slučajeva nasilje nad ženama. Do stvarnog broja žrtava nasilja u porodici teško je doći, obzirom da žrtve nasilja najčešće ne prijavljuju slučajeve nasilja.

Najčešći uzrok nasilja je loše socio-ekonomsko stanje u porodici. Na području opštine, pa i šire regije, ne postoji sigurna kuća za smještaj žrtava nasilja, ali je u toku inicijativa s nevladinom organizacijom LARA iz Bijeljine na otvaranju sigurne kuće u Bijeljini. Žrtvama nasilja na raspolažanju je SOS telefon pri organizaciji LARA Bijeljina. U 2006. godini na području opštine Lopare evidentiran je jedan slučaj trgovine ljudima, a žrtva je maloljetno žensko lice koje je nakon provedenih aktivnosti CSR i Policijske stanice, smješteno u sigurnu kuću za žrtve trgovine ljudima u Bijeljini. Protiv počinjoca krivičnog djela proveden je krivični postupak. Na području opštine evidentiran je i slučaj incesta, a počinilac je kažnjen. Kroz ovaj slučaj incesta još jednom se potvrdilo koliko je u CSR neophodno angažovanje psihologa radi kompetentnog pristupa i rješavanja ovakvih i sličnih problema.²⁰

U *Strategiji* se kao problem prepoznaće i "veoma mala zastupljenost žena u javnom životu" i nedovoljno učešće građana u procesu upravljanja.

U cilju aktivnijeg uključivanja građana u javne poslove neophodno je ulagati dodatne napore na podizanju svijesti o značaju građanskog učešća, te iznaći mogućnost za rješavanje prostornih problema, kako bi se stvorili uslovi za normalan rad, te uskladili interesi, zahtjevi i prijedlozi građana prema javnoj upravi.²¹

Pri izradi *Strategije* uvažavane su obaveze države po osnovu CEDOW, a posebno član 14. (prava žena na selu).

Bez obzira na uočene probleme u analizi stanja, jedini strateški pravac koji bi mogao uključivati i komponentu rodne inkluzije je Razvojni cilj 1: "Efikasnija, odgovornija i transparentnija javna uprava koja omogućava aktivno i jednakopravno učestvovanje svih građana u procesu donošenja odluka." U razradi ovog razvojnog cilja povećanje zastupljenosti žena nije posebno razrađivano, ali je broj žena u lokalnoj skupštini u odnosu na period kada je *Strategija* rađena povećan za 4 puta (2006. je 1 žena bila odbornica, a 2011. su 4 žene odbornice).

Kao ilustraciju toga koliko su dokumenti lokalnih nivoa vlasti u Kantonu 10 usaglašeni sa ZORS, CEDAW ili *Gender akcionim planom BiH* pokazuje i ovaj primjer. Naime, načelnik Odjeljenja za društvene djelatnosti u općini Livno je insistirao da se na kraju upitnika za intervjuiranje napiše da: "Odlukom o utemeljenju i djelokrugu službi za upravu Općine Livno ("Sl. Glasnika Općine Livno" br. 7/04) problematika položaja žena i pitanja rodne ravnopravnosti nije stavljena u nadležnost niti jedne općinske službe". Ova informacija nam je dragocjena da bismo znale šta postoji i šta se mora promijeniti kako bi se stvorila ravnopravna zajednica, u ovom konkretnom primjeru, u općini Livno, u kojoj nije integriran niti jedan od gore nabrojanih dokumenata, kao ni jedan drugi dokumenti od značaja za unapređenje položaja žena, ili zaštitu žena od nasilja. Ova općina, kao i skoro sve ostale obuhvaćene analizom (osim Bijeljine i Zvornika) nema posebnog procenta u budžetu. Ne rade se analize o potrebi planiranja sredstava za poboljšanje položaja žena, a zaposleni u Odjeljenju za društvene djelatnosti u općini nisu prošli nikakvu edukaciju iz oblasti

19 Isto, strana 6.

20 Isto, str. 27.

21 Isto, str. 36.

rodne ravnopravnosti. Ovakva situacija je, oko integrisanja zakona i drugih važnih dokumenata o rodnoj ravnopravnosti, u većini općina, kako će se vidjeti u narednom poglavlju.

II DIO: RODNA ANALIZA RADA POLITIČKIH I ADMINISTRATIVNIH MEHANIZAMA LOKALNIH ZAJEDNICA

1. Uvod

U uvodu se daju se osnovne informacije o lokalnim zajednicama koje su učestvovali u istraživanju, te se objašnjava sa kojim predstavnicima/ama općina i političkih partija su urađeni intervjuji, a sa kojim uposlenim osobama u općini i općinskim vijećima ankete, i sa kojim ciljem. U drugom dijelu se komparativno i kroz rodni aspekt analiziraju politička struktura, mehanizmi i sredstva općina, te se uspoređuju sa zakonskim okvirom koji na državnom nivou regulira oblast ravnopravnosti spolova. U trećem dijelu se, na isti način kao sa političkom, analizira administrativna struktura, njeni mehanizmi i sredstva. U četvrtom dijelu ovog poglavlja analizira se učešće, tj. partnerska struktura i mehanizmi i daju se primjeri ne/saradnje lokalnih zajednica sa ženskim nevladinim organizacijama konkretnih općina. Dakle, analizirana je spolna struktura skupština općina, spolna struktura predsjedavanja skupštinskim komisijama, te je napravljena i anketa sa 400 osoba – vijećnicima/ama općinskih vijeća i zaposlenima u službama društvenih djelatnosti. Na osnovu dobivenih informacija sa terena napravljena je analiza procjene diskrepancije između trenutne situacije i stanja koje bi bilo u skladu sa važećim zakonima, i drugim dokumentima, koji se tiču ljudskih prava i posebno ravnopravnosti spolova u oblasti političkih, administrativnih i partnerskih struktura i mehanizama, kao i raspodjele budžeta, na lokalnom nivou vlasti.

Lokalna zajednica je pojam koji uključuje određenu teritorijalnu cjelinu, u kojoj građani/ke, posredstvom vlastitih i zajedničkih resursa, zadovoljavaju svoje životne potrebe i rješavaju svoje životne probleme. Lokalna zajednica uključuje i mrežu institucija koje, u spremi sa stanovništvom, čine manje ili više čvrstu i trajnu vezu međusobnih odnosa, uzajamnosti i raznolikosti oblika života. Na osnovu solidarnosti i uzajamnosti, mogu se razviti specifični načini života koji mjesnoj zajednici daju posebne kvalitete i mogu ih razlikovati od drugih.¹

Pitanja isključenosti i uključenosti (inkluzije) važna su za razumijevanje načina na koji se neka općina razvija. Neophodno je uvidjeti koje su osobe i politike isključene ili uključene u jednu lokalnu zajednicu kako bi se moglo argumentovano predložiti način poboljšanja prilika u određenoj zajednici.

Socijalna, tj. društvena isključenost definirana je kao proces kojim su određeni pojedinci/ke gurnuti na ivicu društva i spriječeni u punom učestvovanju u društvu, ili zbog svog siromaštva ili zbog nedostatka osnovnih znanja, ili kao rezultat nekog oblika diskriminacije. Ovakvi pojedinci/ke imaju malo pristupa institucijama, organima vlasti i procesima odlučivanja što, sa jedne strane, utiče na njihov osjećaj nemoći i nekontroliranja ličnog život, a sa druge, kako sve osobe u nekoj lokalnoj zajednici utiču na njen ekonomski i društveni razvoj, umnogome doprinose općoj nerazvijenosti.

Socijalna uključenost jeste proces koji omogućava da sve osobe koje su u riziku od siromaštva i društvene isključenosti, dobiju mogućnost i sredstva koja su potrebna za puno učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i postizanju životnog standarda i blagostanja koji

¹ Parafrazirano i prilagođeno prema: http://bs.wikipedia.org/wiki/Mjesna_zajednica (22.01.2012).

se smatraju normalnim u društvu u kojem žive. Društvena uključenost osigurava veće učešće građana u donošenju odluka što utiče na njihove živote i ostvarenje osnovnih prava.

Sa ovim je u vezi i **socijalna kohezija** koja podrazumijeva sposobnost jednog društva da osigura dobrobit svim svojim članovima/icama, da svede na minimum nejednakosti i izbjegne podjele. Niti jedno društvo nije u potpunosti kohezivno, i zato je to prije ideal kojem svako društvo treba da teži održavanjem, poboljšavanjem i prilagođavanjem promjenama koje se dešavaju u ekonomskoj, socijalnoj i političkoj sferi u razvijenim zemljama. Njen cilj jeste uravnoteženi razvoj, smanjenje razlika između regija i promoviranje jednakih mogućnosti za svakog pojedinca i pojedinku. U praktičnom smislu, ovo se postiže različitim finansijskim intervencijama, u najvećoj mjeri kroz strukturne fondove i Kohezioni fond.²

Istraživanje koje je za potrebe ove analize sprovela TPO sa partnerskim organizacijama, ima kao osnovni cilj implementaciju domaćih i međunarodnih standarda o ravnopravnosti spolova, te pružanje podrške mehanizmima rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou vlasti. Obuhvaćeno je 8 općina/opština u kojima su urađeni intervjuji sa načelnicima/ama odjeljenja za društvene djelatnosti u općinama, predsjednicima/ama općinskih komisija za rodnu ravnopravnost i predsjednicima općinskih vijeća. Slijede kratke informacije o općinama/opštinama u kojima su rađeni intervjuji i ankete.

Kanton 10.³

Teritorija kantona se sastoji od 6 općina: Drvar, Bosansko Grahovo, Glamoč, Kupres, Livno i Tomislavgrad. Površine je oko 4.934 km², što ga čini desetim djelom Bosne i Hercegovine. Administrativno je dio Federacije Bosne i Hercegovine.

Livno je grad u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine, sa oko 10.000 stanovnika/ca u gradu, odnosno 32.354 u općini (prema podacima Federalnog zavoda za statistiku BiH, iz 2011. godine). Površina općine iznosi 994 km². Najznačajnije je mjesto Livanjskog kantona, čije je kulturno i privredno središte. Na cenzusu 1991. godine, oko 115.726 ljudi je živjelo na današnjoj teritoriji kantona. Danas je taj broj mnogo manji. Grad leži na 730 m iznad mora, i smješten je većim dijelom na obroncima i u podnožju brda Bašajkovac. Livanjsko polje, čije je Livno najveće mjesto, je najveće kraško polje u ovom dijelu Bosne i Hercegovine.

Bosansko Grahovo je općina Livanjskog kantona. Prema popisu iz 1991. Bosansko Grahovo je imalo 8.311 stanovnika/ca, dok se danas taj broj procjenjuje na 2.111. Po površini, ovo je jedna od najvećih općina u BiH, ali po naseljenosti zauzima posljednje mjesto.⁴

Drvar je grad i općina Livanjskog kantona i se nalazi se između Bosanskog Grahova i Bosanskog Petrovca, a blizu Glamoča. Površina općine je 589,6 km². Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, općina Drvar je imala blizu 18.000 stanovnika/ca dok se danas taj broj procjenjuje na 11.609.⁵

Glamoč je grad i općina koja se nalazi u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. Pripada Kantonu 10. Prostor Glamoča i glamočke općine obuhvaća tipičan kraški kraj s dva markantna

2 Parafrazirano i prilagođeno prema http://www.inkluzija.gov.rs/?page_id=32 (22.01.2012).

3 Ostali nazivi za ovaj kanton su Hercegbosanska županija/kanton ili Livanjski kanton. Lokalne vlasti ovaj kanton nazivaju Hercegbosanska županija što je posljedica događanja tokom rata u BiH kada je dio ove teritorije obuhvaćala nekadašnja Herceg-Bosna, ratni entitet bosanskih Hrvata. Izvor: http://sh.wikipedia.org/wiki/Kanton_br._10 (22.01.2012). Kao ilustraciju dajemo ovaj podatak vezan za površinu - Bosna i Hercegovina 51.209,2 cca km²; Federacija Bosne i Hercegovine 26.110; Kanton 10 4.934 cca km² Izvor: <http://www.fzs.ba/Podaci/10.pdf> (22.01.2012).

4 Izvor: <http://www.fzs.ba/Podaci/10.pdf> (22.01.2012).

5 Izvor: <http://www.fzs.ba/Podaci/10.pdf> (22.01.2012).

geomorfološka područja – prostranu ravan polja od oko 129 km^2 povrđine i mnogo veće područje planinskih bila i kraških visoravni od oko 867 km^2 . Prema popisu stanovništva iz 1991. godine općina je imala 12.593 stanovnika/ca, dok se danas taj broj procjenjuje na 4876.

Opštine Bijeljinske regije⁶ u Republici Srpskoj u Bosni i Hercegovini

Prema *Zakonu o teritorijalnoj organizaciji i lokalnoj samoupravi* (1994), Republika Srpska je bila podijeljena na 80 opština. Godine 1996. podjela je revidirana i od tada Republika Srpska ima 2 grada i 61 opštinu. Prema *Zakonu o teritorijalnoj organizaciji Republike Srpske* (2009), i dalje je ostala podjela na 2 grada i 61 opštinu.⁷ Po podacima Republičkog zavoda za statistiku broj stanovništva Republike Srpske je u stalnom porastu. Po njihovim procjenama u RS je 2005. godine bilo 1.479.634 stanovnika/ca.

Bijeljina: Opština Bijeljina nalazi se na krajnjem sjeveroistoku Bosne i Hercegovine. Administrativno, pripada Republici Srpskoj. Zauzima površinu od 734 km^2 . Po popisu iz 1991. godine na području Opštine živjelo je 96.988 stanovnika/ca u 60 naseljenih mjestu. Danas se procjenjuje da u opštini Bijeljina živi između 130.000 i 150.000 stanovnika/ca.

Ugljevik: Opština Ugljevik se nalazi u sjeveroistočnoj BiH, na putnom pravcu Bijeljina – Tuzla. U 19 naseljenih mesta, na prostoru od oko 170 km^2 , organizovanih u 25 mjesnih zajednica, živi oko 17.000 stanovnika/ca. Gradic Ugljevik koji je i sjedište Opštine ima nešto više od 4.000 stanovnika/ca. Po broju stanovnika opština Ugljevik je na 30. mjestu u RS a po površini na 48. Oko 3/4 stanovništva živi od poljoprivrede a oko 15% zaposleno je u Rudniku i termoelektrani Ugljevik.

Zvornik je grad i središte istoimene opštine u istočnom dijelu BiH, na istočnim obroncima Majevice, i prostire se na 387 km². Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u gradu je živjelo 14.500 ljudi, odnosno 81.295 stanovnika/ca u opštini. Prema procjeni iz 2008. u opštini živi oko 65.000 stanovnika/ca, od kojih oko 25.000 raseljenih i izbjeglih lica. Opština ima 61 mjesnu zajednicu i 9 mjesnih kancelarija. Zvornik je razvijena opština RS-a, a njemačka vladina organizacija GTZ, koja podržava održivi razvoj kroz različite aktivnosti, proglašila je opštini Zvornik za "Najbolju BiH opštinu okrenutu mladima".

Lopare: Lopare su administrativni, zdravstveni, obrazovni i saobraćajni centar istoimene opštine, koja, u sjeveroistočnom dijelu RS, zauzima 280 km^2 , sa 16.828 stanovnika u 4.704 domaćinstva. Sadašnja općina Lopare zauzima površinu od $299,8 \text{ km}^2$ i graniči se sa općinama Ugljevik i Bijeljina u RS-u, distrikтом Brčko, i sa nekoliko općina u FBiH. Po popisu stanovništva iz 1991. godine, Lopare su imale 32.537 stanovnika/ca.⁸

Uvodne informacije zaokružit ćemo citatom stručnjakinje u oblastima rodne analize politika, rodnog budžetiranja i ekonomskog osnaživanje žena, koja objašnjava da: "Integriranje rodnog aspekta nije dodavanje ženske komponente, pa čak ni komponente rođne ravnopravnosti postojećim aktivnostima. Ono obuhvata mnogo više od povećanja učešća žena u procesima odlučivanja. Ugrađivanje rodnog aspekta u politiku postavlja rodnu ravnopravnost u centar donošenja odluka, srednjoročnih planova, programa budžeta, institucionalnih struktura i postupaka. Ono obuhvata ugrađivanje percepcije, iskustva, znanja i interesa, kako žena, tako i

6 Svesne smo da termin Bijeljinska regija, ni u kulturnoškom ni u administrativnom smislu, nije adekvatan objedinjujući termin za ovu oblast. Ova oblast se naziva Semberija i to je uglavnom geografski pojam koji se koristi. U administrativnoj strukturi RS-a nema regija niti bilo kakvih drugih cjelina do opština i gradova. Također, Zvornik pripada geografskoj oblasti Podrinja, dakle nije u Semberiji. Najprikladniji termin bi možda bio "sjeveroistočna BiH", bez obzira što Bijeljina jeste administrativni centar sudske vlasti i policijske uprave. Ipak, zbog ovog posljednjeg argumenta izabrale smo sintagmu "Bijeljinska regija".

7 Preuzeto sa http://sr.wikipedia.org/sr-el/Opštine_Republike_Srpske (22.01.2012).

8 Opći podaci o Bijeljini, Ugljeviku, Zvorniku i Loparima preuzeti su sa zvaničnih web stranica opština: <http://www.sobjeljina.org/>, <http://www.opstinaugljevik.net/>, <http://www.opstina-zvornik.org/> i <http://www.opstinalopare.com/> (22.01.2012).

muškaraca, u proces uobličavanja politika, planiranja i odlučivanja. Rodni aspekt može ukazati na potrebu promjene ciljeva, strategija i akcija kako bi se obezbijedilo da i žene i muškarci mogu uticati, učestvovati i imati koristi od procesa razvoja." (Dokmanović 2002:5)⁹

2. Politička struktura, mehanizmi i sredstva u Kantonu 10 i u Bijeljinskoj regiji

Analizirajući sa rodnog aspekta, kao i stanovišta vladavine prava, političku strukturu, mehanizme i sredstva lokalnog nivoa vlasti, došlo se do zabrinjavajućih podataka o učešću žena u odlučivanju u okviru svojih lokalnih zajednica. Kako analiza pokazuje, zaboravljuju se i previđaju uzroci ovako diskriminirajuće pozicije u kojoj se žene nalaze i sva odgovornost se stavlja na njih, uz opravdanje da je naše društvo još uvijek tradicionalno i da žena ima mnogo obaveza oko porodice i nema vremena da se ozbiljnije bori za svoja prava ili bavi politikom. Ovakvo percipiranje žena izvan javne sfere u kontradiktornosti je sa situacijom da se nevladin sektor, u svijesti ljudi, češće asocira uz žene. O kontradiktornom poimanju žena u politici bit će riječi i kasnije u tekstu. Prije teorijskih, krenut ćemo sa konkretnim činjenicama i predstaviti ćemo ih po općinama, a onda ih komparativno analizirati ne gubeći iz fokusa rodni aspekt.

Iznenadujuće je da se u intervjuiima mogu naći izjave da se prilikom donošenja odluke na sjednicama općinskih vijeća jednako vrednuje glas muškarca i žene, i da to pokazuje da nema razlike niti diskriminacije u tim općinama. Osim što je nepotreban i veoma uvredljivo iz perspektive žena, nema potrebe posebno isticati da se glas žena jednako vrednuje kao i glas muškarca, jer je to uređeno još **Ustavom Federativne Narodne Republike Jugoslavije** (član 24) iz 1946. godine, kao i svim kasnijim ustavima. Sa druge strane ovakvi komentari ukazuju da je znanje o ljudskim pravima i ravnopravnosti spolova na poražavajuće niskom nivou u ustanovama koje se, prije svega, zasnivaju na vladavini prava. O shvaćanju rodne ravnopravnosti bit će riječi u posebnom dijelu analize.

Spolna struktura, tj. sastav Općinskih vijeća/Skupština opština (OV/SO u daljem tekstu) je daleko od ravnopravnog učešća žena u procesu donošenja odluka. Najveći postotak žena je u Livnu (u Livnu Općinsko vijeće ima 31 vijećnika/cu a žene zauzimaju 7 vijećničkih mjesta, ili 22%) i Bijeljini (u Bijeljini Skupština opštine ima 31 odbornika/cu, a žene zauzimaju 7 mjesta, ili 22%) dok je najmanji u Zvorniku (Skupština opštine ima 31 odbornika/cu - 30 muškaraca i 1 ženu, ili 3%).

Općine/opštine	Broj vijećnika/ca	Muškarci	Žene	Zastupljenost žena u OV/SO
Bosansko Grahovo	15	13	2	13%
Drvar	19	16	3	16%
Glamoč	15	12	3	20%
Livno	31	24	7	22%
Bijeljina	31	24	7	22%
Lopare	21	17	4	19%
Ugljevik	21	19	2	9%
Zvornik	31	30	1	3%

Čak i tamo gdje je pri izradama statuta opština/općina uzet u obzir ZORS, ništa osim stava o zabrani bilo koje vrste diskriminacije nije zaista ugrađeno u funkcioniranje općina. Pitanje rodne ravnopravnosti definisano je jednim članom koji propisuje načelo zabrane diskriminacije po bilo

9 Dokmanović, Mirjana (2002), *Rodna ravnopravnost i javna politika*, Ženski centar za demokratiju i ljudska prava – Subotica, Subotica.

kom osnovu, i na osnovu spola. Na primjer, ne prati se spolna struktura zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama, što bi trebalo, nema vođenja spolno zasnovane statistike, itd. Odredbe ZORS-a zapravo i nisu ugrađene u statute općina tako da je usklađenost površna i nedorečena o čemu će biti riječi dalje u tekstu. Opština Lopare je jedina koja ima lokalni **Džender akcioni plan**, ali rodno osjetljivo budžetiranje se ne sprovodi u toj opštini.

Iako se na izbornim listama mora poštovati pravilo da svako treće mjesto zauzima pripadnik/ca manje zastupljenog spola (uvijek i bez izuzetka to je ženski spol), iako se jednostavno ovakva situacija može objasniti izbornom voljom birača/ica, ne može se osporiti činjenica da je ovako mali postotak žena u Općinskim vijećima, baš kao i na svim ostalim nivoima vlasti, posljedica čitave organizacione strukture koja prethodi izborima i koja ih uslovljava. Počevši od nedovoljnog znanja o ljudskim pravima i neophodnosti ravnopravnosti spolova u strukturama vlasti, preko odbijanja da svako na ličnom nivou osvijesti svoje predrasude i prestane sa nalaženjem opravdanja u tradicionalizmu kulture u kojoj živimo, pa sve do potpuno površnih, kratkotrajnih i nesistemskih ideja kako doći do ravnopravnosti žena i muškaraca.

U **Bosanskom Grahovu** žene su uključene u Komisiju za ravnopravnost spolova, Komisiju za Mjesne zajednice i Komisiju pitanja mladih. Svim navedenim komisijama predsjedavaju muškarci. OV ima Komisiju za rodnu ravnopravnost. Komisiju za rodnu ravnopravnost ne daje svoje mišljenje na sve dokumente/propise koje razmatra OV. U službi OV su 2 žene: sekretarka i referentkinja. Komentar predsjednika OV da se odluke donose na sjednicama OV gdje se jednak vrednuje glas muškarca i žene, i nema razlike ni diskriminacije, sa stanovišta ljudskih prava, čini se suvišan. Činjenica sa su samo 2 žene članice OV je dovoljni pokazatelj koliko uticaj imaju žene u tom OV i koliko je nivo rodne neravnopravnosti. Trenutno su zaposleni 1 muškarac i 1 žena u stručnim službama OV. Nijedna žena nije imenovana na rukovodeće pozicije u Administrativnoj službi. Nije bilo razmatranja o jednakoj zastupljenosti muškaraca i žena u administrativnim službama, direktorima javnih poduzeća, uopće funkcionera administrativne službe. OV ne prati spolnu strukturu zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama.

U *Statutu općine* stoji da su jednakost zastupljeni žene i muškarci i da nema diskriminacije ni po kojoj osnovi. Pri izradi *Statuta* uzet je u obzir ZORS. Nije sasvim jasno kako je *Statut* usklađen sa ZORS kada se na pitanje da li je rodna jednakost i položaj žena integriran u *Strategiju razvoja općine*, odgovor da se "Na pitanje rodne ravnopravnosti posebno se ne obraća pažnja kada je u pitanju *Strategija razvoja općine*, niti postoji neki akt općine koji tretira pitanje ravnopravnosti u lokalnoj zajednici." Kako će se kroz analizu pokazati, i ovdje je ZORS, kao i u mnogim drugim pitanjima i opština/općinama, uzet u obzir čisto formalno, i samo da bi se zadovoljio zakonski okvir. Ovako površno pristupanje ljudskim pravima i daje zajednice koje se zasnivaju na diskriminaciji žena i svih ostalih marginaliziranih grupa.

Dalje, OV nije razmatralo niti jedan dokument ili analizu o položaju žena u lokalnoj zajednici, a općina nema lokalni Gender akcioni plan. Ipak, predsjednika OV smatra da bi napredak u svakom pogledu bio dobar i da je ovo važan dokument za razvoj lokalne zajednice. Odgovori na pitanje o tome koliko je položaju žena u lokalnoj zajednici dobar i da li žene imaju jednak pristup resursima kao i muškarci, pokazuje svu jačinu prepreka koje se moraju srušiti da bi se žensko učešće u javnom prostoru doživljavalo jednakim vrijednim i potrebnim kao i muško, tj. da bi ravnopravnost spolova postala dio kulture u kojoj živimo. Čest stav ljudi, općenito, jeste da žene imaju dobar položaj u nekoj zajednici, ali da generalno žene nisu zainteresirane za neke poslove u odnosu na muškarce, te da bi se same morale više angažirati. Ovakvo nesvesno prebacivanje odgovornosti sa društva na pojedinke, i zapravo je samo produžavanje stereotipnog i netačnog stava da žene nisu zainteresirane. Krive su institucije, a ne osobe. Sve je urađeno, kroz decenije i vijekove, da žene ne budu "zainteresirane" – od toga da nisu imale prava da se školuju ni, kasnije kad su mogle "malo" da se školuju, da upisuju fakultete, da nisu imale pravo glasa na izborima,

pravo na svojinu i ostalo, do toga da ovako koncipirana tradicija i iskustvo neminovno ostavlja posljedice na poziciju i ulazak žena u politički prostor, koji "prirodno" pripada muškarcima.

Prethodnu tvrdnju, čini se, može oboriti činjenica da u **Drvaru** žene ravnopravno dijele pozicije odlučivanja sa muškarcima. Iako je u situacija u Drvaru najbolja što se tiče Kantona 10, kako pokazuje istraživanje u 4 općine, pokazat će se da se ravnopravnost spolova ne završava jednakim brojem žena i muškaraca, te da je ovako jednostavno prebrojavanje dobar početak, iz kojeg se tek trebaju razvijati i znanje, i svijet, i beneficije za zajednicu. Dakle, žene su zastupljene u 4 komisije OV (Komisija za Statut i propise, Komisija za budžet i finansije, Komisija za društveni nadzor, Ljudska prava i ravnopravnost spolova i Etički odbor), te da 3 žene predsjedavaju komisijama (Komisija za Statut i propise, Komisija za društveni nadzor, Ljudska prava i ravnopravnost spolova i Etički odbor). Ipak, da je u pitanju formalna zastupljenost žena, bez realnog uticaja na unapređenje ravnopravnosti, pokazuju sljedeći podaci. Vijeće ima Komisija za društveni nadzor, Ljudska prava i ravnopravnost spolova. Ali, komisija za rodnu ravnopravnost ne daje svoje mišljenje na sve dokumente koje razmatra OV, već na određena pitanja koja se tiču ljudskih prava i ravnopravnosti spolova.

Čini nam se, zapravo, da OV, zaposleni u službama, žene općenito, ne znaju o kakvom se davanju mišljenja na dokumente zapravo i radi. Postoje razne taktike davanja mišljenja na dokumente – od davanja komentara prednacrta zakona i drugih akata, do samoinicijativnih istupa na sjednicama i predlaganje tema. Prenebregava se činjenica da se sva pitanja u jednoj općini zapravo tiču ljudskih prava i da je rodni aspekt neophodan svuda, pa i tamo gdje na prvi pogled nema mesta ovoj temi – u arhitekturi, rješavanju problema otpada, urbanističkim pitanjima, itd. Svaki problem ili pitanje ima i svoj rodni aspekt. Žene jesu uključene u upravljanje OV kroz: predsjedavanje nekim stalnim radnim tijelima OV i nalaze se u 3 kolegija OV od postojećih 7 kolegija. Ukupno je troje zaposlenih u stručnoj službi, od kojih su 2 žene, a jedna od njih rukovodi službom OV. Osim načelnice općine, rukovodeću poziciju žene imaju u Službi OV – u Odjeljenju za opću upravu i društvene djelatnosti je žena pomoćnica načelnika, a Sektorom za razvoj rukovodi žena. Dakle, osim načelnice općine, 3 su žene rukovodioci službi, dok su također 3 muškarca rukovodioci službi i četvrti je predsjedavajući OV. U javnim ustanovama u Drvaru (dvije škole, jedna osnovna i jedna srednja), u osnovnoj je žena direktorka, a u srednjoj je muškarac. U javnim preduzećima su muškarci rukovodioci i ima ih 4. U Upravnim odborima preduzeća ima žena. Kako se vidi iz brojeva, prilično je zadovoljavajuća zastupljenost žena na ekonomskim i moćnim pozicijama. Ipak, OV nema mogućnost da u potpunosti prati spolnu strukturu zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama.

Pri izradi *Statuta općine* uzet je u obzir ZORS. Statutom je uređeno da se formira Komisija za ravnopravnost spolova. Ipak, ni ovdje, pitanje rodne jednakosti i položaja žena nije integrirano u *Strategiju razvoja općine* niti u druge sektorske strategije. Nema posebnih akata općine koji tretiraju ovo pitanje. Istiće se da nije "kriva" samo općina, nego i šire, BiH, jer su kruti zakoni koji regulišu ovu materiju, iako se, kako Predsjednik općinskog vijeća ističe, u Drvaru ne osjeti neravnopravnost. OV nije razmatralo nijedan dokument ili analizu o položaju žena u lokalnoj zajednici, jer se smatra da je u Drvaru to prilično dobro riješeno, tj. da su prilično ravnopravno zastupljena oba spola u svim strukturama u lokalnoj zajednici. Nema Gender akcionog plana i ne misli se da bi bio važan za razvoj lokalne zajednice, jer je u Drvaru zastupljenost oba spola zadovoljavajuća. Položaj žena u lokalnoj zajednici je dobar, ravnopravno su zastupljena oba spola u svim strukturama u lokalnoj zajednici. Teško mu je naći indikatore, ali navodi primjer: U sudu: 1 žena i 1 muškarac, dok u drugim institucijama negdje ima više muškaraca, negdje žena, ali u projektu su prilično ravnopravno zastupljeni. Iz svega ovoga se vidi da se jednakopravnost žena i muškaraca i nediskriminirajuća sredina svodi na isti broj žena i muškaraca u političkim i drugim strukturama u lokalnoj zajednici. Ovo, naravno, jeste izuzetno pohvalna početna pozicija, ali koja tek treba da se razvije u stvarne politike jednakopravnosti, i pokaže na djelu, u životima svih građanki/a lokalne zajednice.

U **Livnu** nema vladajuće koalicije, nego se odluke donose dizanjem ruku, a usvajaju ako je natpolovična većina za to, ili kada su u pitanju odluke koje zahtijevaju dvotrećinsku većinu. OV ima 31 vijećnik/cu (24 muškarca i 7 žena) iz 7 stranaka. Dopredsjednica OV je žena. Ukupno ima 18 komisija, a u 11 su uključene žene. U posljednje vrijeme (kako nam je rečeno, a za svrhu ove analize i nije važan razlog, jer je, pretpostavljamo u pitanju politička stvar) u radu komisija ne sudjeluju vijećnice jedne stranke, tako da preostale 2 vijećnice iz druge stranke pokrivaju veći broj komisija. I inače je slučaj u svim općinama da vijećnice budu u nekoliko komisija. Dvjema komisijama predsjedavaju žene (Komisija za ravnopravnost spolova i Komisija za Statut i Poslovnik općine). Vijeće ima Komisiju za rodnu ravnopravnost i razmatraju ono što je u opisu njihovog posla. I kroz ovaj odgovor se vidi da se rodna ravnopravnost doživljava kao tema ili problem, odvojen od drugih oblasti. Sve dok se ne uvidi da je ravnopravnost spolova dio svih tema lokalne zajednice, da ih prožima i da je neodvojiva od svega, nema ozbiljnog rješavanja diskriminacije žena.

Ni u Livnu Komisija za rodnu ravnopravnost ne daje svoje mišljenje dokumente koje razmatra OV. Žene su uključene u upravljanje OV kao vijećnice i članice komisija. 3 osobe su zaposlene u stručnim službama OV i sve 3 su žene. 4 žene su imenovane na rukovodeće pozicije u Administrativnoj službi od kojih su 3 žene pomoćnice načelnika u općinskim službama i 1 je sekretarka općinskog organa uprave. U odnosu na muškarce to je skoro 50% : 50% i vodi se "donekle" računa o imenovanju žena na rukovodeće poslove u administrativnim službama. Parametar "donekle" je određenje koje je nejasno, neformalno, otprilike i bez utemeljenja u nekom dokumentu. Prilikom imenovanja direktora javnih poduzeća (kojih ima 5) imenovani su svi muškarci. Kod javnih ustanova (ima ih 3) žene su direktorice (Centra za socijalni rad, Dječjeg vrtića "Pčelica" i Narodnog sveučilišta Livno). Rukovodeće pozicije se, tradicionalno, dodjeljuju ženama u oblastima brige, njegе i odskora i obrazovanja. Analizama je pokazano da je obrazovanje postalo, kako se to navodi u literaturi, feminizirana profesija, jer tu više nema ni novca ni moći, pa su je muškarci "prepustili" ženama.

OV ne prati spolnu strukturu zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama, i predsjednik općinskog vijeća smatra da treba voditi računa o stručnosti prilikom imenovanja. Naravno da je stručnost glavni kriterij, samo, zbunjujuće je kako to da su muškarci češće stručniji od žena, i posebno oni muškarci koji su članovi vladajućih političkih partija. Pri izradi Statuta općine nije uzet u obzir ZORS, što je prvi, pa makar i čisto formalni (u početku) korak za ravnopravnu zajednicu. Ovaj zakon otvara mogućnosti za reformu politika lokalnih zajednica i svi nivoi vlasti dužni su da ga integriru u svoje dokumente. Jasno je da onda ni pitanje rodne jednakosti i položaja žena nije integrirano u *Strategiju razvoja općine* niti u druge sektorske strategije. Ne postoji nijedan podzakonski akt Općine koji tretira pitanje ravnopravnosti spolova u lokalnoj zajednici.

OV nije razmatralo nijedan dokument ili analizu o položaju žena. Nema lokalni Gender akcioni plan, ali predsjednik OV misli da bi bilo važno da postoji. Također, i ovo je veoma značajno jer pokazuje i drugu stranu, predsjednik OV smatra da bi Gender centar FBiH i Agencija za ravnopravnost spolova trebale pitanje izrade dokumenta lokalnog Gender akcionog plana pokrenuti u općinama, jer bi tako bilo efikasnije. Ove dvije institucije trebaju inicirati izradu lokalnog plana i dati uputstva kako ga izraditi. Dalje navodi da se u tri godine njegovog mandata nikada nisu oglasili i istakao je da je ponekad želio nešto o tome više saznati i učiniti, ali je bio u dilemi kako da stupi u kontakt sa Gender centrom FBiH ili Agencijom, jer se one na ovom području ne oglašavaju. Zbog svega toga mu je žao što ponekad ne može učiniti i nešto više za žene. Bez obzira na inicijative lokalnih ženskih NVO-a, ipak smatra da glavne smjernice trebaju doći iz Gender centra i Agencije. Ova kritika rada Gender centra FBiH i Agencije za ravnopravnost spolova ima dvije strane. Može se tumačiti kao prebacivanje odgovornost za ličnu inertnost, povodom ovog pitanja, na druge. A sa druge strane, ukoliko se Gender centar i Agencija za ravnopravnost spolova ne interesuju za prilike u ovoj općini, morale bi da se aktiviraju na ovom području i pomognu svojim znanjem, iskustvom i, u skladu sa svojim ovlaštenjima, daju "težinu" ovoj problematici, a

istovremeno motiviraju lokalne strukture da se aktivnije odnose prema ovom pitanju. Položaj žena u lokalnoj zajednici nije dobar i nemaju jednak pristup resursima kao muškarci. Predsjednik OV bi želio da pomogne, ali ne zna kako. Zaključujemo da zaista trebaju pomoći od strane Gender centar FBiH i Agencije za ravnopravnost spolova, jer ovdje postoji volja i svijest da se položaj žena mora popraviti, a i kako naporovi ženskih udruženja ne bi bili uzaludni, budući da su radile, uprkos nerazumijevanju od strane tadašnjih vlasti, na formiranju komisija, promoviranju ZORS-a itd.

Predsjednik OV, razložno i argumentovano objašnjava situaciju i način na koji pokušavaju riješiti jedan dio problema:

"Žene kod nas još sputava tradiocionalizam i previše poslova oko porodice, tako da im ne ostaje mnogo vremena da se bave društveno korisnim radom ili politikom. Mi muškarci bi trebali olakšati ženama tako da ih se u kući oslobodi nekih obaveza i da im ostaje više vremena za angažman u drugim oblastima. Kao općina možemo raditi na tome da ih oslobodimo briga oko smještaja djece u vrtić/jaslice tj. da im osiguramo mjesta za smještaj djece i to cjelodnevni; da im na poslovima koje obavljaju stvorimo uvjete, koji će im omogućiti da se bave društvenim radom ili politikom. Upravo smo u fazi da su roditelji tražili da vrtić "Pčelica" (čiji je osnivač općina) u Livnu uvede rad u dvije smjene (dosada radi u jednoj) upravo zbog ličnih razloga, jer žene koje rade druge smjene nemaju gdje ostavljati djecu, odnosno u još gorem položaju su samohrane majke. Očekujemo da vrtić "Pčelica" pokrene tu inicijativu kroz svoj program rada, a ako to ne učini, onda sugeriram ženskim NVO-a kao što su LI-Woman ili CGS (Centar za građansku suradnju) da to učine."

Iz svega ovoga se vidi da u OV postoji namjera i djelovanje da se ženama stvore ravnopravniji uslovi za rad, ali bez sistemski riješenog djelovanja i plana malo mogu učiniti, što su i sami svjesni. Izjava da bi se same žene trebale više angažirati i nametnuti, te tako potisnuti muškarce, iako previđa struktuiran neravnopravan položaj žena u cijelokupnom društvenom sistemu, sadrži i poentu za koju se i TPO sa svojim saradnicama zalaže i zbog čega se, između ostalog, ova analiza i pravi.

I u četvrtoj analiziranoj općini, **Glamoču**, 3 vijećnice i 12 vijećnika čini OV (11 vijećnika čini većinu i tu je samo 1 žena, a od 4 člana/ice opozicije, 2 su žene). Od stalnih radnih tijela OV-a, žene su uključene u 5 komisija: Komisiju za statutarna pitanja, Poslovnik i propise, Etički odbor, Komisiju za ravnopravnost spolova i Komisiju za budžet i finansije. Žene predsjedavaju u 8 komisija (Etički odbor, Komisija za prodaju nekretnina u vlasništvu općine, Komisije za odabir korisnika projekta povratka i rekonstrukcije stambenih jedinica, Drugostepene disciplinske komisije, Drugostepene komisije za žalbe, Komisije za popis arhiva OV-a, Komisije za pritužbe i žalbe građana, te Komisije za promjenu naziva ulica i institucija čiji je osnivač OV Glamoč, izradu grba i određivanje dana općine). Glamoč je općina u kojoj najviše ima žena koje predsjedavaju komisijama što je odlična polazna tačka za promjene, ukoliko ove komisije ozbiljno rade na rješavanju problema za koje su zadužene.

OV je kao stalno radno tijelo formiralo Komisiju za ravnopravnost spolova. Komisija za ravnopravnost spolova ni u Glamoču ne daje svoje mišljenje na sve dokumente/propise koje razmatra OV-e. Žene su uključene samim svojim mandatom u upravljanje OV. Kao vijećnice učestvuju u radu Vijeća i putem amandmana mogu djelovati na akte koje Vijeće usvaja i donosi. OV Glamoč nema posebnu stručnu službu. Svaka služba u općini priprema za OV akte iz svoje nadležnosti i dostavlja ih Vijeću na usvajanje. U administrativnoj službi nema ni jedne žene koja je imenovana na rukovodeće radno mjesto. Pri imenovanjima u administrativnoj službi i kod imenovanja direktora javnih preduzeća, javnih službi i institucija "veoma malo", kako je rečeno, vodi se računa o zastupljenosti žena. Izbor se vrši po konkursu. Nećemo ulaziti u analizu odabira kandidata, niti je to svrha ovog rada, ali je svakako otežavajuća okolnost za kandidatkinje to što je ustaljeno mišljenje da su muškarci pogodniji za "ozbiljne" poslove, jer ženama uvijek može da iskrne neka porodična obaveza (trudnoća, bolesno dijete i slično) koja ih ometa u obavljanju poslova.

OV ne prati spolnu strukturu zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama. Prilikom usvajanja izmjena i dopuna *Statuta općine Glamoč* uzet je u obzir Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH, te je imajući to u vidu, kao stalno radno tijelo OV formirana Komisija za ravnopravnost spolova. Kao i u svakoj općini koja je uzela u obzir *ZORS* postavlja se pitanje na koji način su obaveze ovog zakona poštovane. Jedna od nedoslijednosti prilikom integrisanja *ZORS* u *Statut općine* jeste već i ta da se ne vodi računa o spolnoj strukturi zaposlenih u lokalnim upravama i javnim službama. Dalje, pitanja rodne ravnopravnosti i položaja žena nisu integrirana u *Strategiju razvoja općine*, tj. Općina nema ni jedan podzakonski akt koji tretira pitanje ravnopravnosti spolova u lokalnoj zajednici, niti je razmatralo i jedan dokument/analizu o položaju žena u lokalnoj zajednici, pokazuje da *ZORS* nije uzet u obzir na strukturnom nivou. Općina nema ni lokalni Gender akcioni plan iako predsjednik smatra da bi to bio važan dokument za razvoj lokalne zajednice. "Što se tiče položaja žena u lokalnoj zajednici smatram da isti nije najbolji, iako žene i muškarci imaju jednak pristup resursima, ali je problem što žene to ne koriste u dovoljnoj mjeri. Da bi se ova neravnopravnost umanjila smatram da bi trebalo raditi na edukaciji žena o njihovim pravima." Mi dodajemo – ne samo edukacija žena, već i muškaraca, jer se ne može očekivati ni pravni, ni institucionalizirani, ni realno životni napredak dok se sve osobe, koje su uključene u strukturu funkciranja zajednice, ne obrazuju i ne shvate značaj pitanja ljudskih prava, primjenjivanih potpuno, a ne selektivno, jer u suprotnom ni jedna inicijativa educiranih osoba neće proći kod needuciranih. I ovdje se prožimaju dva zahtjeva, da se ženama omogući kroz pravni okvir da se angažiraju energičnije u ostvarivanju svojih potreba.

U **Bijeljini** sastav Skupštine opštine je 31 odbornik/ca (24 muškarca i 7 žena). Žene predsjedavaju u šest od 12 skupštinskih komisija (Komisija za mlade, Komisija za ravnopravnost polova, Odbor za kodeks ponašanja, Odbor za regionalnu i međunarodnu saradnju, Savjet za kulturu i Odbor za društveni nadzor). Skupština ima Komisiju za ravnopravnost polova. Predsjednik Skupštine opštine kaže da se ne sjeća da je Komisija za ravnopravnost polova davala svoje mišljenje i na jedan propis koji su usvajali. Komisija se sastaje po potrebi i daje mišljenja o onim pitanjima koja smatra bitnim za svoj djelokrug rada. To su najčešće pitanja vezana za položaj žena, nasilje u porodici, rad ili inicijative NVO i druga koja procijeni važnim da reaguje. Možda se sastaje 4 do 5 puta godišnje a Komisija može da se sastane na zahtjev bilo kojeg odbornika, udruženja ili grupe građana, što Komisija i radi. Indirektno, žene kao odbornice su uključene u donošenje odluka na Skupštini, a posebno kroz skupštinsku većinu. Direktno ne, jer su predsjednik i potpredsjednik SO muškarci. Ukupan broj zaposlenih u stručnoj službi Skupštine je 6, a od toga 5 žena i 1 muškarac. U principu, *Zakon o lokalnoj samoupravi* je tu nedorečen, Skupština nema u pravom smislu stručnu službu, radnici koji su uključeni u pripremi i administriraju za potrebe Skupštine dio su Administrativne službe i svima njima šef je Načelnik. Na rukovodeće pozicije u Administrativnoj službi jedna žena je imenovana za načelniku odjeljenja. Među zaposlenim u Administrativnoj službi Bijeljine, natpolovična je većina žena, čak 57,8%. Odnos nije tako povoljan u strukturi rukovodećeg kadra u lokalnoj upravi gdje su žene zastupljene u procentu od 32%.¹⁰ Pri imenovanjima funkcionera Administrativne službe i direktora javnih preduzeća, javnih službi i institucija ne vodi se računa o spolnoj zastupljenosti. "Ja sam ovdje 6 godina predsjednik Skupštine i to pitanje nikada nije postavljeno. Imamo 8 odjeljenja, sedam načelnika su muškarci. Ali imamo dosta žena koje su šefice odsjeka, pa je ukupno oko 30% žena na rukovodećim pozicijama u Administrativnoj službi." Skupština ne prati spolnu strukturu zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama. Pitanje rodne ravnopravnosti definisano je jednim članom *Statuta* koji propisuje načelo zabrane diskriminacije po bilo kom osnovu, i po osnovu pola. Ne postoji i jedan podzakonski akt Opštine koji tretira pitanje ravnopravnosti polova u lokalnoj zajednici. Skupština nije razmatrala nijedan dokument o položaju žena u lokalnoj zajednici. Poznat je pojam rodno budžetiranje ali se ne primjenjuje. Predsjednik Skupštine opštine zaokružuje priču o političkim mehanizmima i ističe:

10 Izvor: *Strategija upravljanja ljudskim resursima u opštini Bijeljina* do 2015. godine,

"Kada spomenemo sve što nemamo, mislim da bi bilo važno da imamo *Gender akcioni plan* ili sličan dokument na lokalnom nivou. Prije mislim da položaj žena nije dobar, iako nemam indikatore. Ne obraća se posebna pažnja tom pitanju, neke stvari se urade *ad hoc*, ali ne priča se o tome. Nikada se ne spominje pitanje položaja žena kao važno, ne mislim da nije, ali nam nije u prioritetima i ne bavimo se time. Čak nijedna žena pitanje ravnopravnosti polova nije otvorila na Skupštini, niti da li bi nam bilo bolje da imamo više žena na rukovodećim položajima. Ne mislim da nekom pričom možemo da riješimo problem nego nekim sistemskim rješenjima, mada, statistički, mislim da više žena radi u Administrativnoj službi nego muškaraca. Na rukovodećim položajima ih je manje jer se muškarci prosto nameću da su moćniji, da se oni biraju za načelnike, direktore. Opština Bijeljina izdvaja sredstva za rad NVO, ali ne postoji budžetska stavka po kojoj se izdvajaju sredstva samo za rad ženskih NVO. Mislim da čak više žena vodi udruženja i NVO nego muškarci i da više žena dobija sredstva za projekte."

Čitav komentar smo prenijele ovdje jer se u njemu čitaju i drugi, osim pravnih, uzroci stavljanja pitanja ravnopravnosti spolova na marginu interesovanja političara, prije svih kulturološki i stereotipni. A vidi se i percipiranje nevladinog sektora. Sektor je u rukama žena, što i nije neobično, jer svakako nije vladin sektor. O fenomenu ženskog vođenja NVO-a moglo bi se široko pisati, ali kako to nije tema ove analize, ostavljamo tu temu za neki drugi put.

U Ugljeviku sastav Skupštine opštine je 21 odbornik/ca (19 muškarca i 2 žene). Žene su uključene u rad 11 skupštinskih komisija, a predsjedavaju dvjema komisijama (Komisija za izbor službenika opštinske administrativne službe i Komisija za poljoprivredni podsticaj). Skupština nema Komisiju za rodnu ravnopravnost. Žene su uključene u upravljanje Skupštinom kroz rad u odborničkim klubovima, rad u komisijama, te sam rad u skupštini. Ukupan broj zaposlenih osoba u stručnoj službi Skupštine je 2, i obje su žene. Na rukovodeće pozicije u Administrativnoj službi opštine Ugljevik imenovane su 4 žene i 3 muškarca. Kako predsjednik SO Ugljevik navodi: "U opštini se vodi računa o jednakoj zastupljenosti žena i muškaraca prilikom imenovanja na vodeće pozicije kako u Administrativnoj službi Opštine tako i u drugim preduzećima, javnim ustanovama i institucijama. To pokazuje da u samoj opštini imamo 4 žene na rukovodećim pozicijama u Administrativnoj službi, kao i da su još 2 žene postavljene na rukovodeće pozicije mimo opštine (direktorice škola)." Skupština prati spolnu strukturu zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama – ima više zaposlenih žena nego muškaraca u lokalnoj upravi i javnim službama. Pitanje rodne ravnopravnosti je riješeno u *Statutu opštine* tako što je navedena ravnopravna zastupljenost, ali pitanje rodne jednakosti i položaja žena nije integrисано u *Strategiju razvoja opštine* i u druge sektoralne strategije. I ovdje se vidi površna primjena ZORS-a i GAP-a, koje je Odjeljenja za društvene djelatnosti u opštini Ugljevik integrисalo u svoj program rada, jer niti imaju Komisiju za rodnu ravnopravnost, niti je pitanje ravnopravnosti spolova integrисано u *Strategiju razvoja opštine* na način da omogućava stvarne saradnje sa drugim institucijama i NVO sektorom. Također, ne postoji niti jedan podzakonski akt Opštine koji bi tretirao pitanje ravnopravnosti polova u lokalnoj zajednici, niti je Skupština razmatrala i jedan dokument o položaju žena. Opština nema lokalni Džender akcioni plan, a predsjednik SO smatra da bi donošenje jednog takvog akta bilo važno za njihovu lokalnu zajednicu. Predsjednik SO kaže da je položaj žena u njihovoj lokalnoj zajednici dobar i da žene imaju jednak pristup resursima kao i muškarci, te da nema diskriminacije, što pokazuje i sama zastupljenost žena na rukovodećim pozicijama u administrativnoj službi. I ovdje, kao i u svim situacijama kada se spomene da su žene i muškarci ravnopravni misli se isključivo na jednak broj žena i muškaraca. Dalje, opština Ugljevik izdvaja sredstva za rad NVO, ali ne postoji budžetska stavka po kojoj se izdvajaju sredstva samo za rad ženskih NVO. Ova sredstva je do sada koristila samo NVO iz Ugljevičke Obriježi koja se bavi ženskim pravima. Kako kaže predsjednik SO, rodno budžetiranje se primjenjuje se u njihovoj lokalnoj zajednici kroz izdvajanje budžetskih sredstava za NVO koja se ujedno bave i ženskim pitanjima. O tome šta sve predstavlja rodno budžetiranje i koje su sve strategije ovakve raspodjele budžeta, pogledajte posljednje poglavlje ove analize.

U Zvorniku sastav Skupštine opštine je 31 odbornik/ca (30 muškarca i 1 žena). Žena predsjedava samo jednom skupštinskom komisijom (Komisijom za nagrade i priznanja) i ta žena je

samo u ovu komisiju uključena. Skupština ima Komisiju za rodnu ravnopravnost polova. Komisija za rodnu ravnopravnost daje mišljenje na sve dokumente/propise koje razmatra Skupština. Ukupno je u stručnoj službi zaposleno 6 žena. Pet žena je imenovano na rukovodeća mjesta u Administrativnoj službi. Pri imenovanjima funkcionera Administrativne službe i direktora javnih preduzeća, javnih službi i institucija vodi se računa o jednakoj zastupljenosti žena i muškaraca ali nije definisano aktima. Skupština prati spolnu strukturu zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama. Pri izradi *Statuta* nije uzet u obzir ZORS. Pitanje rodne jednakosti i položaja žena nije integrисано u *Strategiju razvoja opštine* niti u druge sektoralne strategije. Ne postoji nijedan podzakonski akt Opštine koji tretira pitanje ravnopravnosti spolova u lokalnoj zajednici. Skupština je razmatrala jedan dokument/analizu o položaju žena u lokalnoj zajednici. U pripremi je lokalni Gender akcioni plan. Položaj žena u lokalnoj zajednici nije dobar i žene nemaju jednak pristup resursima kao i muškarci. Aktivniji rad viših organa lokalne uprave mogao bi neravnopravnost umanjiti. Sredstva za rad NVO se izdvajaju ali nema posebne stavke za projekte udruženja koje se bave unapređenjem položaja žena. Pojam rodno budžetiranje je poznat ali se ne primjenjuje pri izradi budžeta.

U Loparima Skupština opštine ima 21 odbornika/cu, a od toga su 4 žene i 17 muškaraca. Žene su uključene u sljedećih 7 skupštinskih komisija (Komisija za statutarna pitanja, poslovnik i propise, Komisija za društveni nadzor, Komisija za odnose sa vjerskim zajednicama, Komisija za pitanja mladih, Komisija za poslove iz stambene oblasti, Odbor za kodeks ponašanja, Komisija za zaštitu okoline, kulturnog i prirodnog naslijeđa) U posljednje tri komisije presjedavaju žene. Žene su uključene u upravljanju Skupštinom kroz skupštinsku većinu. Ukupan broj zaposlenih u stručnoj službi je 3, a od toga su 2 žene i 1 muškarac. Na rukovodeće pozicije u administrativnoj službi opštine Lopare imenovane su 4 žene. U odnosu na žene kojih je 4, tu su i 3 muškarca na rukovodećim pozicijama u Administrativnoj službi. U opštini se vodi računa o jednakoj zastupljenosti žena i muškaraca prilikom imenovanja na vodeće pozicije kako u Administrativnoj službi Opštine tako i u drugim preduzećima, javnim ustanovama i institucijama. To pokazuje da su u samoj opštini 4 žene na rukovodećim pozicijama u Administrativnoj službi, kao i da su još 3 žene postavljene na rukovodeće pozicije mimo opštine (direktorica obdaništa, direktorica Doma zdravlja i direktorica apoteke). Skupština prati polnu strukturu zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama i to upravo to praćenje i pokazuje da ima više žena zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama. *Statut opštine Lopare* je usvojen 2005. godine i do sada nije bilo izmjena. U samom Statutu je vođeno računa o rodnoj ravnopravnosti, kao i odredbama Zakona o ravnopravnosti polova BiH. Pitanje rodne jednakosti i položaja žena integrисано je u *Strategiju razvoja opštine* i u druge sektoralne strategije. Postoje podzakonski akti Opštine koji tretiraju pitanje ravnopravnosti polova u lokalnoj zajednici, i oni se donose na Skupštini opštine. Skupština nije razmatrala nijedan dokument o položaju žena u lokalnoj zajednici. Opština ima lokalni *Džender akcioni plan* i predsjednik SO smatra da je to jako važan dokument za razvoj njihove lokalne zajednice. Predsjednik SO smatra da je položaj žena u lokalnoj zajednici dobar i da žene imaju jednak pristup resursima kao i muškarci. To dokazuju kroz zapošljavanje žena, odlučivanje i upravljanje. Opština Lopare izdvaja sredstva za rad NVO, ali ne postoji budžetska stavka po kojoj se izdvajaju sredstva samo za rad ženskih NVO. Pojam rodno budžetiranje nije poznat.

Što se **raspodjele sredstava** tiče kao i uključivanja principa rodnog budžetiranja¹¹ u sistem raspodjele budžeta općina, situacija je u svim općinama slična. Sve općine u svojim budžetima svake godine imaju predviđena sredstva za rad NVO-a ali nemaju posebno predviđena sredstava za rad ženskih NVO-a ili projekata koji doprinose unapređenju položaja žena. Rodno budžetiranje je predsjednicima OV ili poznat, ali se ne primjenjuje u lokalnoj zajednici, ili je nepoznat i pozivaju Gender centar FBiH ili NVO da o tome upoznaju OV, i zbog toga se ne primjenjuje. I povodom ove teme jasna je poruka da je dodatno obrazovanje neophodno. Već je

11 Za informacije o rodno/gender osjetljivom budžetiranju pogledajte posljednje poglavje.

bilo riječi ranije šta budžet predstavlja i da bez njega nema konkretnog razvoja zajednice, tako da isključivanje rodnog aspekta budžetiranja direktno znači i isključivanje mogućnosti jednakom pristupu resursima. Sve općine izdvaja sredstva, iako skromna za rad NVO sektora, a ženske organizacije dobivaju dio tih sredstava i na taj način im se pomaže. Dakle, posebna sredstva za rad ženskih NVO-a ne postoje, a ne postoje ni projekti za unapređenje položaja žena. Od rodnog budžetiranja u jednoj općini samo roditelje imaju koristi, kao je objašnjeno, ali se ne principi ovakve raspodjele budžeta ne primjenjuju inače.

I da istaknemo, još jednom, ono što je zajedničko. Što se tiče žena na položajima moći u lokalnim zajednicama, zajedničko svim općinama je da nema niti jedne žene koja je predsjednica OV i da su svi muškarci direktori javnih poduzeća. U javnim ustanovama ima žene koje su direktorice. Pri imenovanjima u administrativnoj službi i kod imenovanja direktora javnih preduzeća, javnih službi i institucija ne vodi se (ili se vodi vrlo malo računa, s tim da nije jasan parametar "vrlo malo") računa o zastupljenosti žena. Također, niti jedno OV ne prati spolnu strukturu zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama. I najporazavajuća činjenica iz ugla ove analize jeste ta da niti jedna komisija za ravnopravnost spolova ne daje svoje mišljenje na dokumente i propise koje razmatraju općinska vijeća, što direktno postavlja pitanje zbog čega su onda i ustanovljene ove komisije. Na ovo pitanje odgovor se daje u dijelu koji se bavi isključivo radom Komisija za ravnopravnost spolova pri općinama.¹²

Učešće i partnerska struktura i mehanizmi na relaciji Općinska vijeća i NVO sektor u Kantonu 10 i u Bijeljinskoj regiji

Saradnja analiziranih općinskih vijeća Kantona 10 i nevladinih organizacija je uređena sporazumima između OV i NVO-a, u Drvaru, Livnu i Glamoču, dok Bosansko Grahovo nema sporazum koji bi definirao takvu saradnju. Koliko su važna vidljiva i artikulisana djelovanja NVO u nekoj lokalnoj zajednici pokazuje primjer Livna gdje je ova saradnja i najaktivnija i sa konkretnim rezultatima, upravo zbog inicijativa koje stižu od strane NVO-a, posebno Udruženja Žena "LI-Woman" i CGS – Centra za građansku suradnju. Također, jedino je u Livnu bilo građanskih inicijativa za unapređenje položaja žena. Pravno neutemeljena saradnja, kao u Bosanskom Grahovu, proizvoljna je, apstraktna i bez većih rezultata, što svakako nije način na koji se partnerske strukture sistemski razvijaju kako bi poboljšale životne prilike ljudi u općini. Saradnja SO Bijeljinske regije i nevladinih organizacija je uređena sporazumima, mnogo razvijenija i sa konkretnim rezultatima i koristima za žene.

Općinsko vijeće **Bosanskog Grahova** sarađuje sa ženskom NVO Udrugom žena/gradjanke "Grahovo" na raznim projektima i daje im podršku. Ne postoje akti/sporazumi koji definiraju saradnju OV i NVO-a. Način na koji građani/ke mogu da utiču na donošenje odluka u lokalnoj zajednici svodi se na prijedloge koji idu na Vijeće na razmatranje i ukoliko se pokaže da je prijedlog dobar i da ide u korist društvene zajednice, onda prolazi. Ne postoji dokument koji to regulira. Sve se bazira na svakodnevnoj komunikaciji vijećnika/ca i građana/ki. Građani komuniciraju i preko predstavnika Mjesnih zajednica, a žene su također predstavnice MZ. Ne postoji stalna edukacija građana/ki o pravu na učešće u donošenju odluka, osim javnih rasprava. Nije bilo građanskih inicijativa za unapređenje položaja žena.

OV **Drvara** sarađuje sa NVO kroz aktivnosti koje realizira NVO sektor. Također, sufinansiraju neke projekte, ili ulaze u partnerstvo na projektima, kao što su oni komunalne prirode. Ustupaju prostor za rad NVO-a. Saradnja se oslanja na *Sporazum između OV i NVO-a*. Postoji mogućnost uticaja građana/ki na donošenje odluka u lokalnoj zajednici i reguliran je

12 Pogledajte poglavlje II4.

Statutom, Odlukom o radu OV i Odlukom o učešću građana u donošenju odluka. Najčešći oblik uticaja su javne rasprave na nacrte dokumenata, Putem MZ (preko Odbora ili Zborova) i u svemu tome žene su uključene. Nije bilo građanskih inicijativa za unapređenje položaja žena. Predsjednik OV kaže "da je prirodno da ih u Drvaru nije bilo, jer nijedan segment u lokalnoj zajednici ne postoji, gdje je ravnopravnost narušena."

OV **Livna** sarađuje sa NVO i to na osnovu *Sporazuma* potписанog između Općine i NVO-a. Najčešća je saradnja sa CGS – Centrom za građansku suradnju, na formiranju Mjesnih zajednica, i Udruženjem Žena "LI-Woman", na svakom projektu na kojem su mogli raditi zajedno, te Centrom mladih, na aktivnostima vezanim za mlade. Građani/ke mogu uticati na donošenje odluka putem MZ i NVO-a, jer individualni dolasci nisu praktični, kako objašnjava predsjednik OV. Predsjednik OV napominje da je u posljednje dvije godine opao interes građana/ki za učešće u donošenju odluka, za razliku od ranijih godina, kada je bilo mnogo više inicijativa. Kad je općina shvatila da građani gube interes pokrenula je, u saradnji sa OSCE-om, projekt *Kako što više uključiti građane da prate rad OV*. U općini stalno pokušavaju animirati građane/ke, a najveća mogućnost za to je preko MZ i NVO-a. Ranije je bilo građanskih inicijativa za unapređenje položaja žena – inicijativa za formiranje Komisije za ravnopravnost spolova. Formirano je bilo i Vijeće žena, na inicijativu "LI-Woman", koje se bavilo lokalnim pitanjima i problemima u saradnji sa OV.

U **Glamoču** je 2009. godine usvojen *Sporazum između OV-a, Općinskog načelnika i NVO-a*. Sporazum predviđa saradnju sa svim NVO-ima sa područja općine i ta saradnja se odvija kroz funkcioniranje programa i projekata NVO-a, koji su od interesa za zadovoljavanje potreba i interesa građana/ki općine. Građani/ke mogu da utiču na donošenje odluka u lokalnoj zajednici putem javnih rasprava koje se organiziraju za pojedina pitanja i preko Mjesnih zajednica. Predsjednik OV smatra da mogućnosti učešća u donošenju odluka nisu dovoljno poznate ženama i nije upoznat sa činjenicom da se provodi edukacija građana/ki o njihovom pravu na učešće u donošenju odluka. Nije bilo građanskih inicijativa za unapređenje položaja žena.

U **Bijeljini** Skupština surađuje sa nevladinim organizacijama i uglavnom su to inicijative od strane NVO, ili njihove akcije. U Bijeljini ima dosta NVO koje se bave različitim pitanjima, Predsjednik SO misli da su NVO bliže Administrativnoj službi, nego Skupštini, jer njih najviše interesuju sredstva a to lakše završe sa Administrativnom službom. Inicijativa prema Skupštini ima malo, to su građanske inicijative, kako su propisane Statutom, sa prikupljenim potpisima, obrazloženim zahtjevom. Skupština nema neki zvaničan sporazum sa NVO, ni grupni ni pojedinačni, ali Načelnik i Administrativna služba imaju. To jeste prošlo skupštinsku proceduru, ali ovlaštenje da izvršava sporazume dobija Načelnik. Građani/ke i udruženja zaista mogu mnogo da utiču na donošenje odluka i preko odbornika i preko političkih partija. *Statutom* je tačno definisano kako građani/ke mogu da podnose inicijative u bilo kojoj oblasti. Predsjednik SO ističe: "Mislim da svi građani, i žene i muškarci koje zanima to znaju jer je rad svih institucija opštine Bijeljina maksimalno javan i dosta se ulaže u informisanje građana. Mnogo više inicijativa ide direktno načelniku, Skupština je *Zakonom o lokalnoj samoupravi* dosta marginalizovana. Bilo je građanskih inicijativa za unapređenje položaja žena, ali malo, mnogo manje nego što se u javnosti govori o lošem položaju pojedinih grupa žena, kao žena na selu, Romkinja i drugih."

Skupština opštine **Ugljevik** surađuje sa nevladinim organizacijama koje postoje u njihovoj opštini, iako u okviru skupštinskih sastanaka nema posebnih tačaka za raspravu o NVO. Najviše surađuju sa Centrom civilnih inicijativa (CCI). Programi rada komisija definišu saradnju Skupštine i NVO-a. Predsjednik SO kaže: "Građani/ke u našoj lokalnoj zajednici mogu uticati na donošenje odluka preko odbornika koji djeluju u skupštini, zatim preko javnih rasprava. Građani/ke, takođe, mogu uticati na donošenje odluka i kroz mjesne zajednice koje učestvuju u programima kapitalnih ulaganja. Kontakt sa određenim službama u opštini je jedan od vidova za uticanje na donošenje odluka. To je regulisano *Statutom opštine* i *Poslovnikom o radu skupštine*. Što se tiče toga da li su

ove mogućnosti dovoljno poznate ženama, nisam siguran, a o pravu učešća u donošenju odluka ne sprovodi se edukacija" i dodaje da nije bilo građanskih inicijativa za unapređenje položaja žena.

U Zvorniku Skupština surađuje sa većinom NVO i udruženja građana koji postoje na području Opštine, čak i sa udruženjima koja djeluju u drugim sredinama. Udruženje žena "Olimpija" je jedna od potpisnica *Protokola o saradnji i postupanju nadležnih subjekata na zaštitu žrtava nasilja u porodici i rodnozasnovanog nasilja*. Saradnja je predviđena Statutom, u dijelu koji uređuje učešće građana i udruženja u donošenju odluka i pokretanju građanskih inicijativa. Nema posebnih sporazuma, ali ima potpisanih protokola o saradnji u nekim aktivnostima. Opština Zvornik ima više propisanih i urađenih dokumenata na osnovu kojih su definisane metode i načini učešća građana u donošenju odluka u lokalnoj zajednici, što važi i za žene. Predsjednik kaže da redovno informišu građane o njihovim pravima, a ne može reći da li su ove informacije manje ili više dostupne ženama ili muškarcima..Nije bilo građanskih inicijativa za unapređenje položaja žena.

U Loparima Skupština surađuje sa nevladinim organizacijama koje postoje u ovoj opštini. Najviše surađuju sa organizacijama koje se bave pitanjima mlađih i NVO "Eko Leonardo" koja se zalaže za očuvanje životne sredine. Ne postoje posebni akti koji definišu saradnju Skupštine i NVO-a. Građani/ke u ovoj lokalnoj zajednici mogu uticati na donošenje odluka kroz javne rasprave i kroz rad mjesnih zajednica. Opština ima svoju web stranicu na kojoj se redovno objavljuju različite informacije te i na taj način pokušavaju upoznati, ne samo žene već cijelokupno stanovništvo o mogućnostima učešća u procesu donošenja odluka. Time se razvija i bolja saradnja sa građanima/kama. Predsjednik kaže da opština šalje svim mjesnim zajednicama godišnji program rada Skupštine Opštine. Kroz ovaj vid saradnje, žene se mogu upoznati sa procesom donošenja odluka. Nije bilo građanskih inicijativa za unapređenje položaja žena.

Opći stav je da je saradnja između općinskih vijeća Kantona 10 i nevladinih organizacija nerazvijena, iako postoji pravni akt koji je obezbjeđuje. Izuzeci, tj. uspješna i vidljiva saradnja, uvijek su posljedica aktivnih i preduzimljivih NVO-a. Također, stiče se utisak da bi OV surađivala samo treba neko da ih aktivira, jer ukoliko se to desi, rezultati su tu. Nećemo na ovom mjestu otvarati pitanje inertnosti i nepreduzimljivosti vladinih organa. Sa druge strane, u Bijeljinskoj regiji ova saradnja je mnogo dinamičnija. U opštini Bijeljina je u maju 2010. godine potpisana *Protokol o postupanju i saradnji nadležnih subjekata na zaštitu žrtava nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja* i formirana radna grupa za prevenciju i sprečavanje nasilja u porodici. OŽ "Lara" je jedna od potpisnica Protokola i članica radne grupe. U opštini Zvornik je 2010. godine potpisana *Protokol o postupanju i saradnji nadležnih subjekata na zaštitu žrtava nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja*. Potpisnice Protokola su i dvije NVO, Humano društvo "Osvit" i Udruženje žena "Olimpija". Potpisivanje protokola inicirala je Kancelarija OSCE-a. Uređenje partnerske strukture i mehanizama na relaciji SO i NVO sektor Bijeljinske regije, u odnosu na Kanton 10, omogućavaju, potencijalno, veći uticaj ženskih NVO-a na političke prilike u ovoj regiji.

3. Administrativna struktura, mehanizmi i sredstva u Kantonu 10 i u Bijeljinskoj regiji

Kroz rodnu analizu administrativne strukture općina došlo se do toga da se pod ravnopravnosću spolova podrazumijeva isključivo jednak broj žena i muškaraca zaposlenih negdje. Skrećemo pažnju da je jednak, ili približno jednak, broj žena i muškaraca u nekom tijelu vlasti dobar preduvjet za početak rada na uživanju rodne ravnopravnosti svih osoba koje žive u nekoj lokalnoj zajednici, ali da sama brojčana jednakost nikako ne može da bude i sve ono što društvo bez diskriminacije podrazumijeva.

Zajednica koja se temelji na principima ravnopravnosti podrazumijeva da žene i muškarci imaju jednake mogućnosti da učestvuju u svim javnim i privatnim poslovima i da od njih imaju jednake koristi. Jednakost ne podrazumijeva da su muškarci i žene isti, ali uvažava njihovo pravo na lične razlike. Također, podrazumijeva ravnopravno učestvovanje, pristup i korištenje muškaraca i žena društveno-ekonomskih resursa. Šire gledano, odnosi se na društvene vrijednosti, stavove i norme, koje daju ravnopravan status ženama i muškarcima, bez zanemarivanja (bioloških) razlika koje postoje. Dalje, podrazumijeva integraciju rodnog aspekta u javnu politiku. Uzimanje u obzir princip rodne ravnopravnosti u sve oblasti politike, programe, administrativne i finansijske aktivnosti i u organizacione procedure. Unošenje rezultata društveno-ekonomske i političke analize u sve oblasti i nivoje odlučivanja. Ovo uključuje i svakodnevno donošenje odluka i njihovu primjenu u praksi. I na kraju, rodno inkluzivne lokalne zajednice su one u kojima žene i muškarci ravnopravno učestvuju u svim aktivnostima svih institucija te lokalne zajednice i ravnopravno dijele beneficije i dobit, tj. kada se rodna jednakost odražava u politici, ideologiji, strukturi, programu, radu i praksi tih institucija. Sve ovo daleko prevazilazi isključivo razumijevanje rodne ravnopravnosti kroz isti broj žena i muškaraca u nekom odjeljenju, općinskom vijeću, komisiji, itd.

Slijedi pregled situacije po općinama dvije regije u BiH, uz napomenu da se u opštini Bijeljina najviše radi na jačanju administrativnih mehanizama i da ova opština ima najviše konkretnih primjera saradnje i realizacije projekata sa drugim institucijama ili nevladinim organizacijama. Također, ova opština i najviše sredstava daje na poboljšanje položaja žena.

U **Bosanskom Grahovu** ne postoji u sastavu Odjeljenja za društvene djelatnosti u općini posebna služba, ili službenik/ca, koja se bavi položajem žena i pitanjima rodne ravnopravnosti. Struktura zaposlenih u Odjeljenju je 4 žene i 4 muškarca, tj. 8 zaposlenih, a muškarac je rukovodilac Odjeljenjem. U program rada Odjeljenja nisu integrirani ni *Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH*, niti *CEDAW* niti *Gender akcioni plan BiH*. Ne postoji niti jedan drugi dokument za unapređenje položaja žena ili zaštitu žena od nasilja. Nema namjenskih sredstava, iz budžeta kojim raspolaže Odjeljenje, za poboljšanje položaja žena, osim sredstava namijenjenih za NVO, među kojima su i ženske organizacije koje tako mogu konkurisati za sredstva. Prilikom planiranja budžeta nema analiza o potrebi planiranja sredstava za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti. Zaposleni/e u Odjeljenju nisu prošli edukaciju iz oblasti rodne ravnopravnosti. Načelnik Odjeljenja smatra da nije ni potrebna vrsta edukacija u oblasti rodne ravnopravnosti niti bi bila značajna u unapređenju rada Odjeljenja.

U **Drvaru** u Odjeljenju za društvene djelatnosti u općini ne postoji posebna služba niti službenik/ca koji se bave položajem žena i rodne ravnopravnosti. Struktura zaposlenih u Odjeljenju je 10 žena i 10 muškaraca, tj. 20 zaposlenih, a žena rukovodi Odjeljenjem. U program rada Odjeljenja nisu integrirani ni *Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH*, niti *CEDAW* niti *Gender akcioni plan BiH*. Ne postoji niti jedan drugi dokument za unapređenje položaja žena ili zaštitu žena od nasilja. Procenat budžeta kojim raspolaže Odjeljenje, a koji je namijenjeno poboljšanju položaja žena jako je mali. U Odjeljenju su jednako zastupljena oba spola, tako da nisu radili edukaciju, smatrajući da nema potrebe za njom. Načelnica Odjeljenja smatra da nije ni potrebna vrsta edukacija u oblasti rodne ravnopravnosti niti bi bila značajna u unapređenju rada Odjeljenja.

U **Livnu** u Odjeljenju za društvene djelatnosti u općini ne postoji posebna služba niti službenik/ca koji se bave položajem žena i rodne ravnopravnosti. Struktura zaposlenih u Odjeljenju je 8 žena i 5 muškaraca, tj. 13 zaposlenih, a muškarac je rukovodilac Odjeljenjem. U program rada Odjeljenja nisu integrirani ni *Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH*, niti *CEDAW* niti *Gender akcioni plan BiH*. Ne postoji niti jedan drugi dokument za unapređenje položaja žena ili zaštitu žena od nasilja. Nema namjenskih sredstava, iz budžeta kojim raspolaže Odjeljenje, za poboljšanje položaja žena. Ne rade se analize o potrebi planiranja sredstava za poboljšanje položaja žena. Zaposleni/e u Odjeljenju nisu prošli nikakvu edukaciju iz oblasti rodne

ravnopravnosti (osim možda kao građani, ali ne kao predstavnici Službe), a načelnik smatra da bi ova vrsta edukacija bila značajna i da bi tako unaprijedio rad Odjeljenja u oblasti rodne ravnopravnosti.

U **Glamoču** u Odjeljenju za društvene djelatnosti u općini ne postoji posebna služba niti službenik/ca koji se bave položajem žena i rodne ravnopravnosti. Struktura zaposlenih u Odjeljenju je 7 žena i 8 muškaraca, tj. 15 zaposlenih, a muškarac je rukovodilac Odjeljenjem. U program rada Odjeljenja nisu integrirani ni *Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH*, niti *CEDAW* niti *Gender akcioni plan BiH* osim što je formirana Komisija za ravnopravnost spolova, kao stalno radno tijelo Općinskog vijeća. Ne postoji niti jedan drugi dokument za unapređenje položaja žena ili zaštitu žena od nasilja. Služba nema poseban procenat budžeta kojim raspolaže, jer se budžet radi na nivou cijele općine, tako da nema posebnih sredstava koja bi se utrošila za analize vezane za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti. Zaposleni/e u Službi nisu prošli edukaciju iz oblasti rodne ravnopravnosti. Ova vrsta edukacije bila bi korisna, ali načelnik ne može da kaže koliko i da li bi to zaista uticalo na unapređenje rada Službe.

Bijeljina je primjer opštine u kojoj se najviše konkretnog uradilo, u odnosu na ostale analizirane, što se tiče unapređenje položaja žena. U sastavu Odjeljenja za društvene djelatnosti ne postoji poseban službenik koji bi se bavio pitanjima položaja žena ali se postojeće službe prema potrebama bave ovom problematikom, svako u svojoj oblasti. Tako je Odsjek za zdravstvo, porodičnu i socijalnu zaštitu, nevladine organizacije, nacionalne manjine i povratnike uključeno u rad opštinske radne grupe za sprečavanje nasilja u porodici i trgovine ženama. Ne postoji poseban program rada u oblasti položaja žena i rodne ravnopravnosti, mimo redovnih poslova Odjeljenja. U oblasti položaja žena najviše pažnje usmjereno je na nasilje u porodici. Odjeljenje je u 2010. godini pripremilo Informaciju o stanju nasilja u porodici na području opštine Bijeljina koja je razmatrana na sjednici Skupštine. Struktura zaposlenih u Odjeljenju, koje ima dva odsjeka i službu pravne pomoći – 20 zaposlenih (11 žena i 8 muškaraca; 3 rukovodioca (2 muškarca i 1 žena).

U program rada Odjeljenja integriran je *Zakon o ravnopravnosti polova u BiH*, a nisu *Konvencija o eliminaciji diskriminacije žena (CEDOW)*, izuzev poštivanja osnovnog načela nediskriminacije po osnovu spola, ni *Gender akcioni plan BiH*. Integrirani su i drugi dokumenti od značaja za unapređenje položaja žena – *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici* i *Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj*. Pitanje socijalnog položaja žena nije analizirano pri izradi *Strategija razvoja opštine Bijeljina od 2007. do 2015. godine*, tako da nisu prepoznate ni specifične potrebe žena, odnosno muškaraca stanovnika/ca ove opštine, što ukazuje da pri izradi ovog dokumenta nije uziman u obzir ni *Gender akcioni plan BiH* koji je već bio usvojen, kao ni obaveze lokalnih zajednica proistekle iz međunarodnog i domaćeg pravnog okvira za postizanje rodne ravnopravnosti. Također, strateški pravci nisu definisani na način da planiranjem razvoja jednako doprinose poboljšanju kvaliteta života i žena i muškaraca i njihovom ravnomjernijem zapošljavanju iako su u strukturi zaposlenih 2006. godine, prema evidenciji Fonda penziono-invalidske zaštite Republike Srpske, žene u Bijeljini činile samo 42% zaposlenih.

Budžet Odjeljenja je oko 10 miliona, dio tog budžeta je investicioni. U dijelu budžeta koji je za socijalne potrebe, sredstva se troše i za poboljšanje položaja žena ali nema izdvojenih stavki. Od budžetskih stavki koje su direktno trošene na unapređenje položaja žena je stavka za Projekat *Sigurna kuća* koja je u 2011. godini usmjerena za kupovinu objekta za sigurne kuće. U okviru sredstava za projekte NVO redovno se dodjeljuju grantovi ženskim NVO koje se bave položajem žena. Nije moguće procentualno izraziti sredstva koja se troše na poboljšanje položaja žena. Pri planiranju budžeta odjeljenja ne rade se analize o potrebi planiranja sredstava za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne jednakosti, izuzev ako neko udruženje, Komisija za rodnu ravnopravnost Skupštine ili institucija podnesu argumentovan zahtjev za planiranje sredstava. Veći dio zaposlenih u Odjeljenju bio je na edukaciji iz ovih oblasti. Edukaciju su organizovale domaće NVO, međunarodne organizacije (OSCE i drugi) i institucije (Gender centar i drugi). Kada

god to obaveze dozvoljavaju službenici Odjeljenja prisustvuju skupovima koje organizuju NVO i drugi subjekti.

U Ugljeviku u okviru Odjeljenja za društvene djelatnosti ne postoji posebna služba koja se bavi pitanjima rodne ravnopravnosti i položajem žena. Struktura zaposlenih u Odjeljenju – 11 zaposlenih – 7 žena i 4 muškarca; muškarac je rukovodilac. U program rada Odjeljenja nije integriran CEDAW, a jesu ZORS i *Gender akcioni plan BiH*. Budući da su ova dva dokumenta dio programa rada Odjeljenja nije jasno kako nemaju službenicu/ka koja bi se bavila pitanjima zaštite žena od raznih diskriminacija. Kao i u sličnim situacijama u drugim općinama, i ovdje je u pitanju samo formalna uvrštenost principa i smjernica ZORS-a i GAP-a u program rada. Ne postoji drugi dokumenti od značaja za unapređenje položaja žena. Ne postoji dio budžeta (budžetska stavka) Odjeljenja koji je namijenjen poboljšanju položaja žena. Ne rade se nikakve analize o potrebama za poboljšanje položaja žena pri planiranju budžeta. Zaposleni u Odjeljenju nisu prošli nikakvu edukaciju o rodnoj ravnopravnosti. Načelnik Odjeljenja nije siguran da bi ova vrsta edukacija bila značajna i da bi se tako unaprijedio rad Odjeljenja u oblasti rodne ravnopravnosti.

U Zvorniku u sastavu Odjeljenja za društvene djelatnosti ne postoji posebna služba ili službenik/ca koja se bavi položajem žena i pitanjima rodne jednakosti. Struktura zaposlenih u Odjeljenju je 10 zaposlenih – 6 muškaraca i 4 žene, muškarac je rukovodilac. U program rada Odjeljenja nisu integrirani ni ZORS, ni CEDAW, a jeste *Gender akcioni plan BiH*. Slično kao i u opštini Ugljevik, GAP je dio programa rada Odjeljenja, a Odjeljenje nema osobu/službu koja bi se bavila pitanjima zaštite i unaprjeđenja položaja žena. I ovdje je u pitanju samo formalna uvrštenost principa i smjernica GAP-a u program rada. Budžet kojim raspolaže Odjeljenje, a koji je namijenjen za poboljšanje položaja žena je 2000 KM i to za rad Komisije za ravnopravnost polova¹³. Pri planiranju budžeta odjeljenja ne rade se analize o potrebi planiranja sredstava za poboljšanje života žena i unapređenje rodne jednakosti (što je propust, u odnosu na druge općine koje i nemaju sredstva, jer ova opština ima sredstva kojima može nešto uraditi, bez obzira što je jako mali budžet u pitanju). Zaposleni u Odjeljenju nisu prošli edukaciju iz oblasti rodne ravnopravnosti. A Načelnik Odjeljenja smatra da bi ova vrsta edukacija bila značajna i da bi se tako unaprijedio rad Odjeljenja u oblasti rodne ravnopravnosti.

Opština **Lopare** u sastavu Odjeljenja za društvene djelatnosti ima službu koja se bavi pitanjima rodne ravnopravnosti, a najviše aktivna na ovom polju jeste predsjednica Komisije za rodnu ravnopravnost. Gender komisija nema svoj zvaničan godišnji program rada već funkcioniše u skladu sa programom rada Gender centra Vlade Republike Srpske. Tokom 2010. i 2011. godine fokus rada je bio upoznavanje sa zakonskim odredbama i konvencijama koje se tiču žena, rad na prevenciji suzbijanja nasilja u porodici u saradnji sa "Larom" i razmatranje odnosno ukazivanje na položaj žena na selu. Struktura zaposlenih u Odjeljenju: 7 zaposlenih – 5 muškaraca i 2 žene; muškarac je rukovodilac. U program rada Odjeljenja integrirani su i ZORS, i CEDAW i *Gender akcioni plan BiH*. Drugih dokumenata od značaja za unapređenje položaja žena nema. Ne postoji dio budžeta kojim Odjeljenje raspolaže za poboljšanje položaja žena. Sredstva se za ove namjene izdvajaju po potrebi. Ne rade se nikakve analize za planiranje sredstava za poboljšanje položaja žena. Zaposleni u odjeljenju su prošli jednu edukaciju o ravnopravnosti polova, kroz komisiju za ravnopravnost polova, prilikom njenog osnivanja. Tu edukaciju provodio je Gender centar Vlade Republike Srpske. Načelnik Odjeljenja smatra da bi ovakva vrsta edukacija bila potrebna ne samo za zaposlene u mom odjeljenju nego i za ostale zaposlene u opštini. Ova opština je primjer lokalne zajednice koja ima dobre mehanizme, ali ih ne koristi. Morale bi se praviti analize za planiranje

13 Do završetka rada na ovoj analizi nismo uspjeli doći do intervjua sa predsjednicom Komisije za rodnu ravnopravnost opštine Zvornik, zbog njenih mnogobrojnih obaveza, budući da je predsjednica komisije i žena na političkoj poziciji moći ne samo na lokalnom nivou, već i entitetskom. Smatramo da bi ova analiza bila potpunija uz iskustvo o radu u komisiji, i ostale komentare, ove političarke.

sredstava za poboljšanje položaja žena u skladu sa preporukama GAP-a, kad je već dio programa rada Odjeljenja, jer su gender senzitivni budžeti posebno razvijeno poglavlje u okviru GAP-a.

Administrativni mehanizmi opština u Bijeljinskoj regiji su bolje uređeni od općina u Kantonu 10. Sve opštine Bijeljinske regije imaju bar neki, ili sva tri, od ključnih dokumenta iz oblasti ravnopravnosti spolova u programima rada svojih odjeljenja za društvene djelatnosti. Niti jedna od analiziranih općina Kantona 10 nema integrisane u programima rada odjeljenja ni *Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH*, niti CEDAW niti *Gender akcioni plan BiH*, kao ni neki drugi dokument za unapređenje ili zaštitu položaja žena. Ipak, opštine Bijeljinske regije bi morale raditi analize za planiranje i trošenje sredstava za poboljšanje položaja žena u skladu sa preporukama GAP-a, kad je već dio programa rada ovih opština, jer su gender senzitivni budžeti posebno razvijeno poglavlje u okviru GAP-a.

Budžet je najvažniji vladin instrument jer se bez finansijskih sredstava ne mogu uspješno implementirati politike. Promatrajući jedan budžet, može se bez problema procijeniti koliko je vlada sama po sebi demokratična, koliko su joj važni principi osnovnih ljudskih prava, koji su joj prioriteti, šta smatra osnovom za razvoj, kako podržava razvoj i pored mnogih drugih elemenata može se saznati i koliko je vlada gender osjetljiva, odnosno koliko drži do principa ravnopravnosti spolova. Gender budžetiranje odnosi se na analizu uticaja stvarnih vladinih primanja i potrošnje na žene i djevojčice u odnosu na muškarce i dječake. Ono ne zahtijeva odvojene budžete za žene niti ima za cilj samo povećanje potrošnje na specifične programe za žene. Umjesto toga, ono pomaže vladama da odluče koje se politike trebaju prilagoditi i gdje se sredstva trebaju alocirati kako bi tretirali pitanja siromaštva i gender nejednakosti. Širi ciljevi gender osjetljivih budžeta su, kao prvo, da osiguraju da su u procesu pripreme budžeta uključeni glasovi i žena i muškaraca na svim nivoima i, drugo, da osiguraju da sadržaj budžeta reflektira ciljeve ravnopravnosti spolova na način na koji su fondovi alocirani i prihodi generirani. Način na koji vlade obezbjeđuju sredstva za budžet i na koji alociraju sredstva utiče na opće dobro pojedinaca, muškaraca i žena, kao i na razvoj države u cijelosti. Budžet reflektira prioritete i spremnost / opredjeljenje vlade, uključujući njihovu posvećenost postignućima na polju ravnopravnosti spolova. (GAP, poglavlje IV, str. 35)

Općine Kantona 10 moraju što prije uskladiti rad svojih nadležnih odjeljenja sa ovim pravnim aktima. Iz svega prethodnog, što se tiče administrativne strukture općina u Kantonu 10, jedina razlika je u broju zaposlenih osoba pri Odjeljenjima za društvene djelatnosti u općini, i u tome smatra li, ili ne, načelnik/ica Odjeljenja da je potrebna edukacija u oblasti rodne ravnopravnosti kako bi se unaprijedio rad Odjeljenja. Od 4 načelnika (3 načelnika i 1 načelnica), dvoje smatraju da nije potrebna dodatna edukacija u oblasti rodne ravnopravnosti niti bi ta edukacija bila značajna u unapređenju rada Odjeljenja, a dvojica načelnika smatraju da bi bila značajna i da bi unaprijedila rad Odjeljenja za društvene djelatnosti u općini.

Iznenađuje stav da dodatno neformalno obrazovanje nije potrebno da bi se situacija popravila, pa makar trenutne prilike bile i više nego zadovoljavajuće, što nikako nije slučaj u ovim općinama. Zatvaranje pred novim znanjima i odbijanje razvijanja segmenta ljudskih prava u lokalnim zajednicama nikako ne može biti dobra politička ideologija. Šta više, pogubna je po konkretne životne prilike stanovništva te zajednice. Da se ne bi imale apstraktne predstave o svrhovitosti edukacija iz oblasti ljudskih prava i rodnoj ravnopravnosti, treba, prije svega, objasniti šta se dobiva ukoliko se živi i radi u zajednici bez diskriminacije.

Učešće, partnerska struktura i mehanizmi u okviru administrativnih struktura u Kantonu 10 i u Bijeljinskoj regiji

Kad je u pitanju saradnja vladinog i nevladinog sektora slična je situacija u svim općinama Kantona 10, s tim da je u općini Livno urađeno najviše i imaju najbolje sagledavanje problema. Sve općine imaju *Sporazum o suradnji* sa nevladnim organizacijama, ali ženske organizacije ne ostvaruju uticaj na program rada Odjeljenja za društvene djelatnosti u općinama. Troje od četvoro

rukovodećih osoba Odjeljenja misle da bi se saradnja sa svim nevladinim organizacijama, pa i ženskim, mogla unaprijediti zajedničkim radom na nekim projektima.

Usvojen je Sporazum o suradnji Načelnika općine **Bosansko Grahovo** i NVO-a. Ne postoje propisi koji uređuju saradnju Odjeljenja za društvene djelatnosti sa NVO-a. Ženske organizacije ne ostvaruju uticaj na program rada Odjeljenja, ali Načelnik smatra da bi taj uticaj bio važan na ostvarivanju kvalitetnijeg socijalnog statusa žena. Saradnja i partnerstvo mogli bi se unaprijediti češćim kontaktima i komunikacijom, te razmjenom podataka između istih.

Saradnja sa NVO sektorom na nivou općine **Glamoč** nije usmjereni na saradnju pojedinih službi sa NVO-a, već se ta saradnja odvija na nivou općine. U tom pravcu je između OV-a, Općinskog načelnika i NVO-a zaključen *Sporazum* kojim je predviđena saradnja sa svim NVO-ima koje postoje na području općine. Ženske organizacije ne ostvaruju uticaj na program rada Službe, a možda bi taj uticaj mogao da bude važan za kvalitetniji položaj žena. Saradnja sa svim NVO-ima, pa i ženskim, mogla bi se unaprijediti zajedničkom saradnjom na realizaciji nekih projekata, koji su od interesa za sve stanovnike općine, pa samim tim i za žene.

U **Drvaru** postoji povremena saradnja sa NVO-a, ovisno o pitanjima za koja se pokaže da je saradnja potrebna, a koja su vezana za ravnopravnost. Saradnja je formalna putem *Sporazuma* o saradnji između Općine i NVO-a. Načelnica smatra da uticaj ženskih NVO-a ne bi bio važan za kvalitetniji položaj žena. Saradnja i partnerstvo sa NVO sektorom a posebno ženskim organizacijama moglo bi se unaprijediti putem pisanja projekata i podnošenja Općini, kao i drugim donatorima.

U **Livnu** Općina surađuje sa nevladinim organizacijama, pa i sa onima koje zastupaju interes žena. Saradnja je formalna i to na osnovu *Sporazuma o suradnji* između NVO-a i Općine, koji je sklopljen 2010. godine. U okviru *Sporazuma* upućeni su na saradnju sa NVO sektorom. Ženske organizacije ne ostvaruju uticaj na program rada Službe. Saradnja i partnerstvo sa NVO sektorom a posebno ženskim organizacijama mogli bi se unaprijediti kada bi se sve to zakonskim i podzakonskim aktima uredilo.

U **Bijeljini** saradnja sa NVO, posebno organizacijama koje zastupaju interes žena i pomažu ženama, postoji. Opština Bijeljina ima potpisani *Sporazum o saradnji* između Opštine i udruženja građana sa područja opštine Bijeljina. Potpisani je i *Protokol o postupanju i saradnji* nadležnih subjekata zaštite na zaštiti žrtava nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u kojem je potpisnica NVO "Lara". Ne postoji poseban opštinski propis koji reguliše saradnju Odjeljenja za društvene djelatnosti i NVO, ali ih navedeni sporazumi i protokoli obavezuju. Uticaj ženskih organizacija na program rada Odjeljenja postoji i on se ogleda u inicijativama i akcijama koje pokreću ženske NVO prema Odjeljenju. Neke od ovih inicijativa se prihvataju ako su u skladu sa zakonom i opštinskim propisima. Ove aktivnosti poboljšavaju položaj žena, izričit je načelnik Odjeljenja. Saradnja i partnerstvo sa NVO sektorom a posebno ženskim organizacijama mogla bi se unaprijediti kroz razmjene informacije i redovnije održavanje sastanaka.

U **Ugljeviku** između Odjeljenja za društvene djelatnosti u opštini i NVO-a postoji saradnja, ali ne postoje formalni opštinski propisi koji je definišu i određuju. Načelnik Odjeljenja ne zna da li bi uticaj ženskih organizacija ostvario kvalitetniji položaj žena, niti zna na koji način bi se saradnja i partnerstvo sa NVO sektorom, a posebno ženskim organizacijama, moglo unaprijediti.

U **Zvorniku** Odjeljenje surađuje sa različitim NVO i udruženjima, kao i sa onima koje se bave pitanjima položaja žena. Ženske organizacije ostvaruju određen uticaj, ali je to djelimično i nedovoljno. Načelnik smatra da je važna veća razmjena informacija jer bi tako i uticaj bio veći. Širom aktivnošću NVO koje okupljaju žene bi se saradnja i partnerstvo sa NVO sektorom a posebno ženskim organizacijama moglo unaprijediti. Konkretno, u opštini Zvornik je 2010. godine potpisani

Protokol o postupanju i saradnji nadležnih subjekata na zaštiti žrtava nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Potpisnice Protokola su i dvije NVO, Humano društvo "Osvit" i Udruženje žena "Olimpija". Potpisivanje protokolainicirala je Kancelarija OSCE.

U **Loparima** Odjeljenje za društvene djelatnosti ima razvijenu saradnju sa NVO koja zastupa interes žena ("Lara" iz Bijeljine). Ta saradnja je i formalno definisana kroz potpisivanje *Protokola*. Ne postoje posebni opštinski propisi koji uređuju saradnju Odjeljenja i NVO, izuzev zakonskih propisa. Na području naše opštine ne postoje ženske nevladine organizacije. Saradnja sa NVO bi se mogla unaprijediti kroz više zajedničkih projekata/aktivnosti.

Sve općine Bijeljinske regije imaju saradnju sa lokalnim nevladnim organizacijama, a pominju se i dva udruženja žena, "Olimpija" iz Zvornika i "Lara" iz Bijeljine.¹⁴ Također, sve saradnje su određene nekim dokumentom, i tako sistemski uređene. Niti jedna od općina u Kantonu 10 nema konkretne primjere saradnje, iako su i tu saradnje riješene općinskim aktima. Jedino je načelnik Odjeljenja za društvene djelatnosti u općini Livno zapazio da bi se saradnja i partnerstvo sa NVO sektorom, a posebno ženskim organizacijama, moglo unaprijediti kada bi se sve to zakonskim i podzakonskim aktima sistemski i ozbiljno uredilo. Jedino on spominje saradnju koja da bi bila djelotvorna mora biti institucionalizovana kroz utemeljenje u zakonskim aktima. Ostali rješenje vide kroz zajedničke projekte, što predstavlja jednokratno rešenje, bez dubljih posljedica u strukturi. Kroz ove odgovore provlači se i nepoznavanje metoda modernog političkog zagovaranja, te neuviđanje beneficija koje saradnja vladinog i nevladinog sektora donosi građanima/kama jedne sredine.

4. Općinske komisije / povjerenstva za rodnu ravnopravnost u Kantonu 10 i u Bijeljinskoj regiji

Sva (osim u Ugljeviku) općinska vijeća/skupštine opština formirala su komisije za ravnopravnost spolova, koje su predviđene **statutima općina i pravilnicima o radu općina**. U tri komisije Kantona 10 predsjedavaju muškarci, u jednoj žena, dok je u sve tri komisije Bijeljinske regije žena predsjedavajuća.

Tri komisije Kantona 10 nemaju svoj poslovnik o radu (jedino ga Komisija iz Livna ima) i sve djeluju pri zakonodavnoj vlasti, odnosno kao stalno radno tijelo OV-a. Niti jedna komisija nema svoj godišnji program rada, a samo ga Komisija iz Livna planira za 2012. godinu. Također, najviše radnih sastanaka je imala Komisija za rodnu ravnopravnost u Livnu, dok komisije za rodnu ravnopravnost u Drvaru i u Glamoču postoje isključivo formalno, bez ikakvih aktivnosti (u Glamoču nisu imali niti jedan sastanak). Ove dvije komisije primjer su izolovanosti što se tiče rodne ravnopravnosti, jer izostaje bilo kakva inicijativa da se situacija u korist sistemski uređenog ravnopravnog položaja žena promijeni. Zajednički stav svih komisija je da je potrebno partnerstvo sa nevladnim organizacijama utemeljiti u zakonu, jer je trenutno svuda isključivo neformalno. Predsjednicu/ka komisije imenuje ili Načelnik općine, ili OV, ili članovi/ice komisije između sebe.

Obje komisije¹⁵ u Bijeljinskoj regiji su aktivne, imaju realizirane konkretne aktivnosti (posebno vezane za nasilje nad ženama), ali nemaju posebnog uticaja na kreiranje politike u toj regiji. Specifično za komisiju u Loparima, u odnosu na druge, jeste to što je komisija osnovana aktom Načelnika opštine, a ne aktom Skupštine, te komisija djeluje pri izvršnoj vlasti, a ne

14 O važnosti jakih NVO koje se bave interesima žena, u lokalnim zajednicama, već je bilo riječi, a bit će i u posljednjem dijelu analize.

15 Opština Ugljevik nema Komisiju za ravnopravnost polova, a sa predsjednicom Komisije u Zvorniku nismo uspjeli razgovarati (pogledajte fusnotu 13).

zakonodavnoj. Ova Komisija nema poseban pravilnik o radu. Komisija u Bijeljini ima program rada mada on nije striktan. Zapravo, komisije i nemaju obavezu da prave svoje programe rada. U Loparima, na primjer, rad komisije je organizovan kroz praćenje programa rada Gender centra Republike Srpske. Svi mandati članica/ova komisija traju 4 godine koliko i sastav OV/Skupštine. Komisija u Bijeljini nema budžetom posebno predviđena sredstva za svoje aktivnosti, niti ima posebnu kancelariju za rad, a organizuje i realizira razne aktivnosti. Slijede konkretni podaci po općinama sa našim komentarima problematičnih stavova.

Općine/opštine	Broj članova/ica	Predsjedavajuća osoba
Bosansko Grahovo	3 (1ž+2m)	Muškarac
Drvar	5	Muškarac
Glamoč	5 (3ž+2m)	Muškarac
Livno	5 (2ž+3m)	Žena
Bijeljina	5 (sve žene)	Žena
Lopare	7 (4ž+3m)	Žena
*Ugljevik ¹⁶	/	/
Zvornik	?	Žena

Komisija za rodnu ravnopravnost u BOSANSKOM GRAHOVU:

PRAVNI POLOŽAJ: Sistemski položaj Komisije mogao biti unaprijeđen kada bi u sastavu imala bar dvije žene (od 3 člana; muškarac je predsjednik, žena potpredsjednica). Također i u sadašnjem sastavu od 2 muškarca i jedne žene, bilo bi korisno da je žena vijećnica, što nije slučaj, a muškarci su vijećnici. Komentar da bi se pravni položaj Komisije mogao unaprijediti većom zastupljenosti žena, posebno vijećnica dvostruko je značajan, jer ukazuje da se brojnost žena mora spojiti sa konkretnim političkim uticajima i moći žena.

STRUKTURA: Komisija ima 3 člana (2 muškarca vijećnika i 1 žena iz reda građana/ki). Po pravilu, OV imenuje 3 člana Komisije i oni međusobno izaberu predsjednika, međutim ovdje se dogodilo se da i predsjednik izabran od strane OV. Mandat članova Komisije traje 4 godine. Rad Komisije bi mogao biti unaprijeđen saradnjom sa OV i nevladinim organizacijama.

PROGRAM RADA: Komisija nema svoj godišnji program rada. Tokom 2010/2011. god. Komisija je imala 3 sjednice. Održane su na inicijativu OSCE-a (jer su željeli znati kakva je saradnja sa ostalim općinama). Komisija nije imala sjednice vezane za redovne sjednice OV, niti posebne ni izvanredne. Zahtjeva od strane Komisije prema OV nije bilo zato što se Komisija nije ni sastajala, a tako nije moglo biti ni posebnih uspjeha u radu Komisije. Komisija nastoji da se poveže sa ostalim komisijama, kako bi napređovala u svome radu. Položaj žena je bitan u radu lokalnog vijeća, ali je problem što nema komunikacije između istog i građana/ki. Vijeće od 15 članova broji 2 žene što je loš procent zastupljenosti žena.

SREDSTVA: Rad članova Komisije nije posebno plaćen. Komisija ima budžetom predviđena sredstva za aktivnosti u visini 30,00 KM (dnevница) i putni troškovi. Komisija ima jednu kancelariju u općini. Potrebna bi bila saradnja Komisije i Vijeća, pa osigurati tehnička sredstva za rad Komisije, jednu osobu (volontera/ku), koji bi radio u toj kancelariji, osoba koja bi znala uputiti građane na rješavanje problema vezanih za Komisiju i ravnopravnost spolova.

UTICAJ: Potrebna je žena koja bi bila vijećnica i članica Komisije. Na taj način bi se moglo utjecati na odluke Vijeća. Ne postoji rad Komisije na Vijeću. Edukacija građana o radu Komisije bi

16 Opština Ugljevik nema Komisiju za ravnopravnost polova.

unaprijedila utjecaj Komisije na donošenje odluka u lokalnoj zajednici. Primjer pozitivne intervencije bi bio taj da Komisija pošalje poruku građanstvu da postoji i da se bavi pitanjima ravnopravnost spolova.

PROVEDENA EDUKACIJA: Nisu prošli niti jednu vrstu obuke. Jedino su upoznati sa ZORS. Potrebno je članove, Komisiju, te građane/ke, a pogotovo žene upoznati o načinu rada Komisije, zakonima i propisima koji se odnose na ravnopravnost spolova.

PARTNERSTVA: Jedina NVO u lokalnoj zajednici je Udruga žena sa kojom imaju razvijen partnerski odnos. Ta vrsta partnerstva je neformalna. Radi se na tome da se uvežu Komisije na nivou Kantonu 10 (6 općina). Također, sa Gender centrom FBiH pokušava se u narednom vremenu ostvariti saradnja. Potrebno je formalizirati partnerstvo sa NVO-a.

Komisija za rodnu ravnopravnost u DRVARU:

PRAVNI POLOŽAJ: Sistemski/pravni položaj Komisije mogao bi se unaprijediti kroz posebna financiranja u proračunu Općine.

STRUKTURA: Komisija broji pet članova; nisu svi članovi iz vladajuće stranke, a jedan član je iz nevladinih organizacija. Predsjednika imenuje komisija između sebe i to na period od 4 godine, koliko traje i mandat OV. Na koji način bi promjenom strukture rad Komisije mogao biti unaprijeđen? Predsjednik Komisije misli da bi možda najbolje bilo da Komisijom predsjedava žena, jer bi ona, možda, više pomogla u svim pitanjima koja se tiču ravnopravnosti spolova. Ovdje nam je zanimljivo da se pravno-institucionalni problem svodi na biološku razliku kako bi se opravdala inertnost i nerad komisije. Sa jedne strane pokreće se pitanje da li bi osoba, samo zato što je žena, radila kvalitetnije, a sa druge strane to da je muškarcima manje važna tema ravnopravnosti spolova opravdava naš stav da žene zaista moraju da preuzmu pozicije moći ukoliko se želi društvo bez diskriminacija. Ipak, prebacivanje odgovornosti na biološke razlike neprihvatljivo je.

PROGRAM RADA: Komisija nema program rada i jako rijetko se sastaje. U posljednje dvije godine sastali su se jednom ili dva puta. Komisija se sastaje samo ukoliko neko pošalje žalbu predstavniku koja se tiče materije ravnopravnosti, a takav slučaj još nisu imali. Komisija nije, do sada, predlagala da Vijeće uvrsti u svoj rad posebna pitanja koja se tiču problema rodne ravnopravnosti ili specifičnih potreba žena. Istimče se da nikakvog uspjeha Komisija nije imala. Na pitanje – Da li je pitanje položaja žena bitno pitanje u radu lokalnog vijeća, predsjednik odgovara: "Jako je bitno. Može se reći da je ovo muški svijet iako ima žena na određenim položajima i jako su uspješne. U Drvaru je žena načelnica općine, ali u drugim strukturama, žene su i dalje "nježniji spol" i nisu zastupljene kako treba. Sve se to može vidjeti na TV. (...) Nije normalno da zakon kaže da na izbornim listama treba biti određeni broj žena, to bi ljudi trebali sami da urade, a ne da to bude regulirano aktima i zakonima." Svakako da bi, sa moralne i logičke strane, bilo normalno da se ravnopravnost spolova poštuje bez zakonskih regulativa, ali kako to nije u stvarnosti tako, razloga za postojanje principa kvota i pozitivne diskriminacije i te kako ima.¹⁷

SREDSTVA: Rad članova Komisije nije posebno plaćen. Prostoriju nemaju, a kad imaju sastanak, onda se koristi neka od prostorija u zgradi općine. Sredstva za bilo što ne postoje, mada bi možda u budućnosti bilo potrebno da se u budžetu uvrste sredstva za neka putovanja, na primjer, na seminare i druge vrste edukacija, tako da članovi Komisije imaju barem to osigurano.

¹⁷ O ovoj temi je ranije u tekstu bilo riječi, u poglavju I 2.3. Državni (entitetski, kantonalni i općinski) dokumenti u dijelu koji se bavi Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH.

UTICAJ: Budući da Komisija ne radi ne može se ni dati odgovor na pitanje o uticajima koje Komisija ima. U svakom slučaju kako Komisije postoje da bi pružile pomoć radu OV i ukoliko bi se pojavila potreba stručno mišljenje Komisije bi bilo prihvaćeno na OV.

PROVEDENA EDUKACIJA: Konkretnе edukacije nije bilo. Jedino su u 9. mjesecu 2011. kolegica i on su bili na edukaciji OSCE-a u Livnu, gdje su ih upoznali da postoji ZORS i drugi propisi. Predsjednik ne zna koja vrsta edukacije bi bila potrebna, ali to što je OSCE radio bilo je korisno, pa bi trebalo ići u tom smjeru.

PARTNERSTVA: Dosad nisu imali saradnju sa NVO, osim tog sastanka u organizaciji OSCE-a. Na tom sastanku su bile prisutne 2 kolegice iz NVO UŽ "Lasta" iz Drvara, tako da su one pokrenule neka pitanja, koja je trebala pokrenuti Komisija. Sa drugim općinama nema saradnje. U svakom slučaju bi trebalo surađivati, pogotovo, sa Gender centrom FBiH i od njih bi trebalo tražiti informacije i pomoć u radu, kao i uspostaviti saradnju i razmjenu iskustava sa drugim općinama.

Povjerenstvo za rodnu ravnopravnost u LIVNU:

PRAVNI POLOŽAJ: Jedino Povjerenstvo koje ima svoj Poslovnik o radu.

STRUKTURA: Povjerenstvo ima 5 članova/ica (2 žene i 3 muškarca; 2 su člana nestranačka/iz organizacija civilnog društva, a 3 su pripadnici stranaka; žena predsjedava Povjerenstvom). Predsjednika Povjerenstva imenuje OV, rok nije određen no podrazumijeva se da je to razdoblje vijećničkog mandata. Struktura sadašnjeg povjerenstva je dobra, i predsjednica ne misli da bi neka druga struktura značajnije unaprijedila rad.

PROGRAM RADA: Za sada nemaju program rada, planiraju ga za 2012. god. Tokom 2010/2011. god. imali su 9 sjednica. Imali su i nekoliko posebnih sjednica kada su se sastali zbog određenih tema koje nisu bile na dnevnom redu sjednica i kada su građani/ke tražili mišljenje Povjerenstva vezano za određeni problem. Povjerenstvo nije zahtijevalo da OV uvrsti u svoj rad pitanja koja se tiču rodne ravnopravnosti ili specifičnih potreba žena. Najveći uspjeh Povjerenstva u proteklom razdoblju jeste činjenica da se sastaju i raspravljaju o problemima, s obzirom na to da su povjerenstva u ranijem sastavu OV bila samo oformljena i ništa više – nije uopće bilo sjednica niti rasprava o bilo čemu. Pitanje položaja žena je bitno pitanje u radu Vijeća kao što je bitno i na svim drugim razinama zakonodavne vlasti. Istimati da je najveći uspjeh to što se povjerenstvo uopće i sastaje, bez objašnjenja koji problemi se rješavaju, ide u prilog predrasudi građana/ki da se u komisijama ništa ne radi. Relativizacija pitanja položaja žena u društvu u kojem je položaj žena poražavajući iz svakog aspekta ili je nesvjesna ili cinična.

SREDSTVA: Rad članova Povjerenstva je posebno plaćen mimo vijećničke naknade i to 30 KM po sjednici. Sredstva su predviđena proračunom kroz naknade vijećnicima. Povjerenstvo nema poseban ured za rad, nego koristimo ured jednog od članova, a na raspaganju su nam i sve druge službe općine Livno.

UTICAJ: Uticaj Povjerenstva za ravnopravnost spolova na donošenje odluka u vijeću ne razlikuje se od uticaja bilo kojeg drugog povjerenstva i njegovog uticaja na donošenje odluka u vijeću. Sugestije i primjedbe svih povjerenstava u OV Livno prolaze ukoliko vijećnici/e ocijene da su dobri, i obrnuto, ne prolaze ako nisu dobri. Ovdje se može postaviti pitanje stručnosti, odnosno – da li je neka ideja korisna ocjenjuje isključivo većina i stranke, bez konsultacija sa stručnim osobama, na primjer.

PROVEDENA EDUKACIJA: Nisu imali klasične edukacije, ali su u nekoliko navrata sudjelovali u radionicama koje je organizirao OSCE. Predsjednica misli da su svi članovi upoznati sa ključnim

međunarodnim i domaćim propisima iz oblasti rodne jednakosti, a poželjno je i da se članovima povjerenstva prenesu pozitivna iskustva povjerenstava iz drugih OV diljem BiH.

PARTNERSTVA: Partnerstva sa NVO-a i povjerenstvima za rodnu ravnopravnost iz drugih općina su neformalna i temelje se na osobnim poznanstvima. "Ne možemo se pohvaliti suradnjom sa Gender centrima, pogotovo Gender centrom FBiH. Imali smo jedan poziv na sastanak Gender centra RS, ali nismo bili u mogućnosti otići." Iz ovog komentara se vidi da nije sistemski uređeno partnerstvo. Lična poznanstva su nedopustiv princip saradnje među institucijama, a kritika na rad gender centara se ponavlja i u ovoj općini.

Komisija za rodnu ravnopravnost u GLAMOČU:

PRAVNI POLOŽAJ: Komisija za ravnopravnost spolova osnovana je Odlukom Opštinskog vijeća Glamoč broj: OV-01-02-139/09 od 31. 03. 2009. godine. Komisija je predviđena Statutom opštine Glamoč, kao jedno od stalnih radnih tijela OV-a Glamoč. Komisija nema poseban Pravilnik o radu, a rad Komisije bi mogao biti unaprijeđen izradom Pravilnika o radu Komisije.

STRUKTURA: Komisija ima 5 članova od kojih su 3 članice. U Komisiji nema članova/ica iz reda građana, javnih ličnosti ili organizacija civilnog društva. Predsjednika Komisije, Rješenjem o imenovanju, određuje OV Glamoč i mandat traje do izbora novog saziva OV-a i imenovanja nove Komisije.

PROGRAM RADA: Komisija nema svoj godišnji plan rada i do sada nije imala ni jednu sjednicu. Komisija nije zahtjevala da OV u svoj rad uvrsti pitanja koja se tiču rodne ravnopravnosti ili specifičnih potreba žena. (Dakle, postoje samo formalno, jer niti rade, a niti se od njih traži da se bave onim zbog čega su i osnovani). Pitanje položaja žena je bitno, ali nije predloženo kao tačka dnevnog reda u radu OV-a.

SREDSTVA: U budžetu općine nisu predviđena posebna sredstva za rad Komisije, jedino što članovi koji nisu zaposleni u općini imaju po 30,00 KM po održanoj sjednici. Komisija nema poseban prostor za rad, a na raspolaganju su joj općinski, kao i svi propisi neophodni za njen rad.

UTICAJ: Komisija nije imala prijedloga prema OV, pa prema tome nije ni bilo stručnih mišljenja upućenih prema OV, a samim tim ne može se reći ni da li bi OV poštovalo mišljenja Komisije.

PROVEDENA EDUKACIJA: Edukaciji koju je organizirao OSCE (terenski ured u Livnu) prisustvovao je predsjednik i jedan član Komisije. Članovi Komisije nisu upoznati sa ključnim međunarodnim i domaćim propisima iz oblasti rodne ravnopravnosti. "Što se tiče dalje edukacije potrebno bi bilo organizirati je i to po općinama na kojoj bi mogli biti svi članovi Komisije i gdje bi od strane OSCE-a bili upoznati sa ključnim domaćim i međunarodnim propisima iz oblasti rodne jednakosti."

PARTNERSTVA: Komisija nema nikakvu saradnju niti sa NVO-ima, niti sa Komisijama iz drugih općina u Kantonu 10.

Komisija za rodnu ravnopravnost opštine BIJELJINA:

PRAVNI POLOŽAJ: Sistemski položaj Komisije mogao bi biti unaprijeđen tako što bi trebalo dati značaj ovoj komisiji. Sve opštinske komisije zapravo nemaju veliki uticaj na kreiranje politike, ne samo Komisija za ravnopravnost polova. Samo promjena svijesti o značaju funkcije odbornika i Skupštine može donijeti promjene.

STRUKTURA: Komisija ima 5 članica, tri odbornice i dvije članice "sa strane" od kojih je jedna ispred Centra za socijalni rad. Nema predstavnice OCD, na čemu je predsjednica komisije insistirala, posebno ženskih NVO, jer to *Poslovnikom* nije predviđeno. "Mi možemo i to nekada radimo, da pozovemo predstavnice/ke NVO na naše sjednice, zavisno od dnevnog reda i problematike kojom se bavimo". Predsjednicu komisije imenuje Skupština opštine kao i sve članice. Naš mandat traje 4 godine koliko i sastav Skupštine. Na pitanje – na koji način bi promjenom strukture rad Komisije mogao biti unaprijeđen, predsjednica daje odgovor sa kojim se sasvim slažemo, jer i mi upravo u tome vidimo početak rješavanja problema uticajnosti ovih komisija: "Možda bi dio članova Komisije mogao da bude nestranački i biran na duži period jer ovako svaki sastav Komisije počinje iz početka, mi nemamo nijednu članicu iz prethodnog saziva. Na taj način se gubi na kontinuitetu i uvijek počinje iznova. Ili da se uvijek u Komisiju bira bar po jedna osoba iz prethodnog saziva, bez obzira da li je ponovo izabrana za odbornicu".

PROGRAM RADA: U ovom sazivu predsjednica je napravila program rada koji nije striktan. Prije ovog saziva Komisija se sastajala jednom godišnje. Generalno, nema mnogo motivacije za rad u Komisiji. U posljednje dvije godine sastajemo se jednom u dva mjeseca što je pomak u odnosu na prethodni period u kojem Komisija gotovo da nije ni djelovala. Najviše smo se bavile nasiljem u porodici, bile smo uključene u izradu *Protokola o postupanju i saradnji nadležnih subjekata na zaštiti žrtava nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja*. Prošle godine smo organizovali okrugli sto sa medijima i institucijama o izvještavanju o nasilju u porodici, to nam je bila vanredna aktivnost i tada smo se češće sastajale. Komisija je zahtjevala da Skupština ove godine treću sedmicu u maju proglaši nedjeljom aktivizma protiv nasilja u porodici i ona je prihvaćena i od strane Skupštine i Administrativne službe. Najveći uspjeh je to da komisija radi, da ima kontinuitet u radu, da se bavi pitanjem položaja žena i rodne ravnopravnosti. Položaj žena postaje bitno pitanje u radu lokalne skupštine, ali isključivo u oblasti nasilja u porodici, ostali problemi žena se ne razmatraju.

SREDSTVA: Rad članova komisije nije posebno plaćen. Komisija nema budžetom posebno predviđena sredstva za svoje aktivnosti. Komisija nema posebnu kancelariju za rad, sastaju se u prostoru koji je trenutno slobodan. Nema ni posebne podršku neke službe osim službe Skupštine. Materijalna sredstva za rad i edukacija bila bi potrebna u daljem radu

UTICAJ: Uticaj Komisije na donošenje odluka u Skupštini: "Do sada nismo imale priliku da to provjerimo, ni da li bi nas uvažili ili ne, mi koje smo odbornice više tu pokušavamo ako je neka inicijativa da dobijemo podršku u svojim strankama pa da tako ostvarimo uticaj. Komisija se sastajala nekada jednom godišnje da odgovori na neki upitnik Gender centra. Mislim da treba raditi na ostvarivanju uticaja na političke stranke, da se tu neka pitanja prihvate kao bitna prije nego što dođu u Skupštinu. Samo donošenje zakona i pritisak na političke stranke bi unaprijedilo uticaj Komisije na donošenje odluka u lokalnoj zajednici."

PROVEDENA EDUKACIJA: "Ja sam bila na edukaciji koju je organizovao OSCE, tada sam prozvala Gender centar da provede edukaciju članica Komisija, jer odbornice zaista nisu bile edukovane o pitanjima ravnopravnosti polova. I imale smo edukaciju. Mislim da je potrebno da imamo daleko bolju vezu sa Gender centrom, razmjenu informacija, susrete, saradnju. Nikome u Komisiji još nije jasno šta zapravo treba da radi. I mislim da treba raditi edukaciju svih odbornika o rodnoj ravnopravnosti, da bi se nešto uopšte postiglo."

PARTNERSTVA: "Imamo razvijenu saradnju sa NVO ali je to sve neformalno. Naša Komisija bila je inicijator za potpisivanje Sporazuma Načelnika Opštine sa NVO, ovdje u Bijeljini. Slaba je saradnja sa gender komisijama iz drugih opština iako se nekada srećemo, uglavnom kada nas Gender centar okupi. Sve to sa Komisijom je u začetku nema tu pravog sadržaja rada, pa je teško povezivati se i sa drugima jer treba imati program rada. Sa Gender centrom ta saradnja je sporadična, oni traže inicijativu sa lokala, a na lokalnom nivou komisije, bar naša, imaju stalno

dilemu, šta to treba da radimo. I zašto. Sve vrste partnerstva su značajne, rekla bih i vertikalno, sve do Agencije za ravnopravnost polova, i horizontalno komisije međusobno i sa drugim akterima kao što su NVO koje se bave položajem žena, OSCE i drugi."

Prenijele smo izvorno neke odgovore predsjednice Komisije da bismo pokazale na primjeru kako se žena, koja vodi komisiju koja se bavi zaštitom prava žena, prije svega, promišljeno bavi pitanjima strukture, mehanizama, lobiranja i političkog uticaja, u korist ravnopravnosti žena. Odgovori predsjednice su saželi i naše stavove, te smo ih željele prenijeti u originalu i bez komentara.

Komisija za rodnu ravnopravnost opštine LOPARE:

PRAVNI POLOŽAJ: Specifično za ovu komisiju u odnosu na druge jeste što je komisija osnovana aktom Načelnika opštine, a ne aktom Skupštine, te komisija djeluje pri izvršnoj vlasti. Sistemski položaj komisije bi mogao biti unaprijeđen kroz veći angažman ostalih članova/ica komisije, jer sve poslove obavlja jedna osoba.

STRUKTURA: Članovi/ice komisije nisu stranački opredijeljeni. 6 članova/ica komisije su iz opštine, a jedna članica je predstavnica Centra za socijalni rad. Predsjednicu komisije imenuje Načelnik Opštine na period od 4 godine.

PROGRAM RADA: Komisija nema godišnji program rada. Rad komisije je organizovan kroz praćenje programa rada Gender centra Republike Srpske. Komisija tokom navedenog perioda nije imala formalne sjednice, već je organizovanjem povremenih sastanaka vršila planirane aktivnosti. Svake godine u okviru sedmice borbe protiv nasilja u porodici provodi se kampanja bijela vrpca i u tom periodu se na sjednici Skupštine opštine odbornici upoznaju sa kampanjom od strane predsjednice Gender komisije. Komisija do sada nije zahtjevala da Skupština u svoj rad uvrsti pitanja koja se tiču položaja žena, izuzev za potrebe najavljivanja kampanje "Bijela vrpca". Taj zahtjev je prihvaćen. Najveći uspjeh komisije je to što je stanovništvo Lopara upoznato sa borbotom protiv nasilja u porodici zahvaljujući zajedničkim aktivnostima sa organizacijom žena "Lara". Održano je više edukativnih radionica, formirana je radna grupa za sprečavanje nasilja u porodici i potpisana *Protokol o postupanju i saradnji nadležnih subjekata na zaštiti žrtava nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja na području opštine Lopare*. Pitanje položaja žena je bitno pitanje, jer se u svakodnevnom životu susrećemo sa različitim potrebama zaštite žena i na njemu treba raditi i ubuduće.

SREDSTVA: Rad članova komisije nije posebno plaćen. Komisija nema budžetom posebno predviđena sredstva za svoje aktivnosti, već se ta sredstva izdvajaju kroz više budžetskih stavki. Komisija nema posebnu kancelariju za rad. Potrebno je više promotivnog materijala u smislu zakona i konvencija koje regulišu oblast ravnopravnosti polova i zaštite žena.

UTICAJ: Komisija do sada nije uticala na procese donošenja odluka u Skupštini. Nije bilo nikakvih posebnih intervencija, osim kada je Skupština najavljivala sedmicu borbe protiv nasilja u porodici i nošenje bijelih vrpca.¹⁸ Veći angažman komisije unaprijedilo bi uticaj Komisije na donošenje odluka u lokalnoj zajednici.

PROVEDENA EDUKACIJA: Članovi/ce Komisije su imali samo jednu edukaciju, kada je komisija i osnovana, 2004. godine, na kojoj je bilo govora o planu rada Vlade Republike Srpske za ove

¹⁸ Gender centar Vlade RS više godina provodi kampanju "Bijela vrpca" usmjerenu prema muškarcima koji u znak podrške zaustavljanju nasilja protiv žena nose bijele vrpce. Kampanja je obično u sastavu 16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja.

komisije. Predsjednica misli da nisu svi članovi/ice komisije dovoljno upoznati sa ključnim domaćim i međunarodnim propisima iz oblasti rodne jednakosti. Edukaciju je provodio Gender centar Vlade RS. Pozitivna iskustva komisija iz okruženja bi bila potrebna u daljem radu.

PARTNERSTVA: Razvijena je saradnja sa NVO-ima u okruženju. Najveći uspjeh je saradnja sa Organizacijom žena "Lara" koja je i formalno utemeljena. Saradnje sa ostalim komisijama za rodnu ravnopravnost nema, ali surađuju sa Gender centrom Vlade Republike Srpske, kroz slanje izvještaja na njihove zahtjeve. Sve vrste partnerstva su značajne, kako sa vladinim tako i sa nevladinim sektorom.

Opština **Ugljevik** nema komisiju za rodnu ravnopravnost, a nismo uspjele dobiti intervju sa predsjednicom Komisije za rodnu ravnopravnost opštine **Zvornik**.¹⁹

Generalno gledano, nesaradnja, međusobna i sa NVO sektorom, veliki je problem općina Kantona 10. Nedostatak osnovnih informacija i znanja o ravnopravnosti spolova (članovi/ce Komisije u Glamoču nisu ni upoznati sa ključnim međunarodnim i domaćim propisima iz oblasti rodne ravnopravnosti). Nedostatak uputa u kojem smjeru treba artikulirati rad komisija. Praksa da komisije mahom nemaju svoj prostor za rad u općinama govori o percipiranju ozbiljnosti teme ravnopravnosti spolova, tj. da se podrazumijeva da se "usput" sastaju, ako se uopće i sastaju, i površno rješavaju problemi. Inicijativa za edukacije dolazi uvijek spolja. Primjećuje se i kritika, od strane predsjednika komisija, nezainteresiranosti Gender centra FBiH da im pomogne u radu, konkretnim uputstvima i edukacijom.

Sa druge strane, komisije ra ravnopravnost polova iz Bijeljine i Lopara imaju razvijenu saradnju, kroz konkretne i realizovane aktivnosti, kako sa ženskim nevladinim organizacijama iz zajednice, tako i sa vladinom institucijom – Gender centrom Vlade RS-a. Iako nemaju sredstava organizuju dešavanja i na taj način čine vidljivim svoj rad i vrijednosti za koje se zalažu. Trenutno je problem nasilja nad ženama u porodici u fokusu rada ovih komisija. Nadamo se da će i druga pitanja dolaziti na red. Također, pokazuje se da žene koje su prošle dodatnu edukaciju iz oblasti ravnopravnosti spolova znaju da je ovaj vid obuke neophodan za sve osobe koji se bave politikom, što je i naš stav, jer se samo znanjem može argumentovano suprotstavljati onim ideologijama koje se zalažu da mjesto ženi bude isključivo privatna sfera života.

19 Pogledajte fusnotu 13.

III DIO: KOMPARATIVNA ANALIZA ANKETA I INTERVJUA

1. Komentari i prikazi rezultata ankete

Za potrebe istraživanja trenutnog stepena rodne inkluzije u političke i administrativne mehanizme lokalne zajednice urađena je, pored intervjeta, i anketa sa 400 vijećnika/ca općinskih vijeća i zaposlenima u službama općina. Ovdje predstavljamo rezultate ankete, brojčano i u procentima, po regijama (u tabelama sintagma "Livno regija" se koristi umjesto naziva Kanton 10) i na kraju posebno po općinama, kako bi se imao što precizniji uvid u trenutnu situaciju. Na svako pitanje se daju objedinjujući komentari vezani za diskrepanciju koja postoji, između trenutne situacije i stanja koje bi bilo u skladu sa važećim zakonima u BiH, i drugim dokumentima, koji se tiču ljudskih prava žena, odnosno ravnopravnosti spolova, u oblasti političke i administrativne struktura i mehanizama. Iz dobivenih odgovora mogu se, također, pročitati i ideološke i kulturne premise koje onemogućavaju ravnopravno učešće žena u vlasti, ovdje konkretno, u vlasti na lokalnom nivou.

Iako postoje mišljenja da statističke analize same po sebi nisu dovoljne za dokazivanje diskriminacijske prakse u nekoj oblasti, nemoguće ih je ignorisati ukoliko su zaista dramatične. Sa druge strane, osim konkretnih podataka o tome kakve su prakse prisutne u institucijama, kada je ravnopravnost spolova u pitanju, te kakvi su direktni rezultati primjenjivanja ili neprimjenjivanja postojećih zakona, statistički podaci dobiveni kroz ove ankete jasno pokazuju koliko vijećnici/e općinskih vijeća i zaposlene osobe u službama općina poznaju zakonsku regulativu iz oblasti ljudskih prava, koliko poznaju instrumente koji su im neophodni za rad u ostvarivanju zajednice koja neće omalovažavati žene, ni u jednoj sferi života. Osim što se pokazuje kompetencija zaposlenih, neka pitanja otkrivaju i u kojoj su mjeri i dalje prisutne patrijarhalne predrasude kada je riječ o intelektualnim ili psihološkim svojstvima žena u javnom životu.

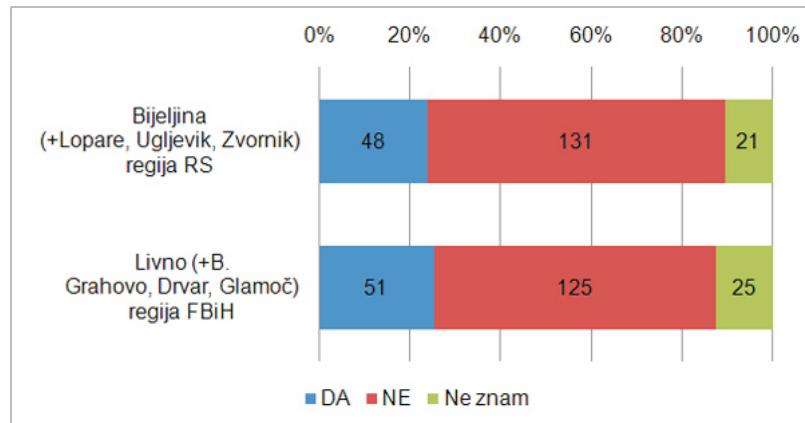
Anketom je tačno obuhvaćena 401 osoba, 200 iz Bijeljinske regije RS-a i 201 iz četiri općine Kantona 10. Precizni pregled po općinama nalazi se u tabeli ispod.

REGIJA	BROJ OSOBA
Livno (+B. Grahovo, Drvar, Glamoč) regija FBiH	201
Bosansko Grahovo	34
Drvar	60
Glamoč	35
Livno	72
Bijeljina (+Lopare, Ugljevik, Zvornik) regija RS	200
Bijeljina	50
Lopare	50
Ugljevik	50
Zvornik	50
Ukupno	401

Slijedi statistički pregled rezultata ankete po pitanjima, uz grafičko predstavljanje po regijama i općinama, uz komentare i objašnjenja vezana za konkretna pitanja.

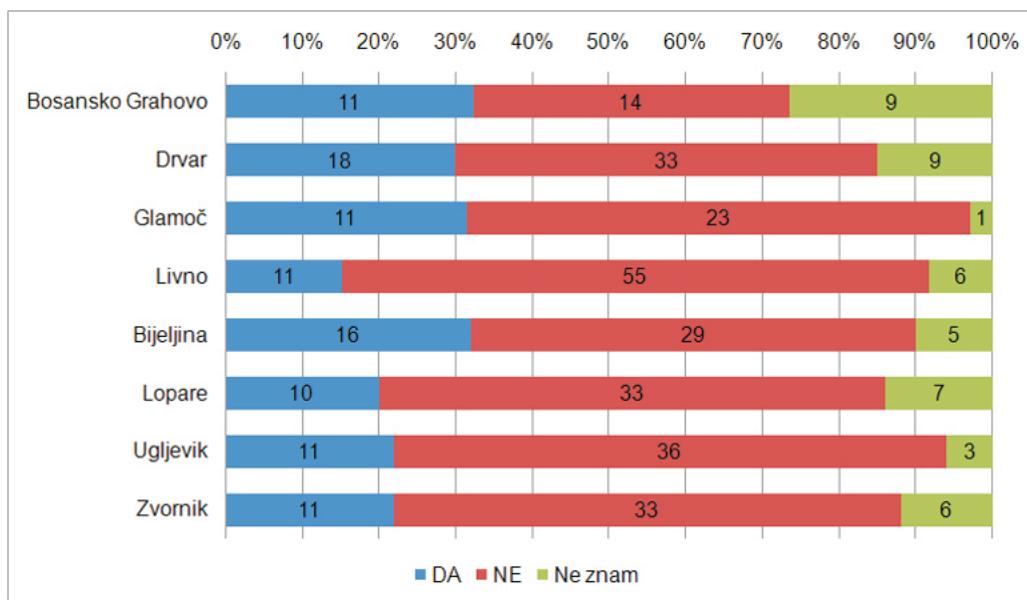
1.Da li su po vašem mišljenju žene i muškarci ravnomjerno zastupljeni na mjestima odlučivanja u vašoj općini (političkoj partiji)?

U Kantonu 10 (Livno regija) 26% smatra da su žene i muškarci ravnomjerno zastupljeni na mjestima odlučivanja, dok 62% smatra da nisu, što uz 12% onih koji ne znaju, čini 74% onih koji ne misle (ili ne znaju) da su žene ravnomjerno zastupljene na mjestima moći u općinama ili

Da li su žene i muškarci ravnomjerno zastupljeni - Regija (Graf 1)

partijama. U brojkama je to 150 osoba nasuprot velikoj manjini od 51 osobe koja misli da ravnopravnost postoji. U Bijeljinskoj regiji 24% smatra da su žene i muškarci ravnomjerno

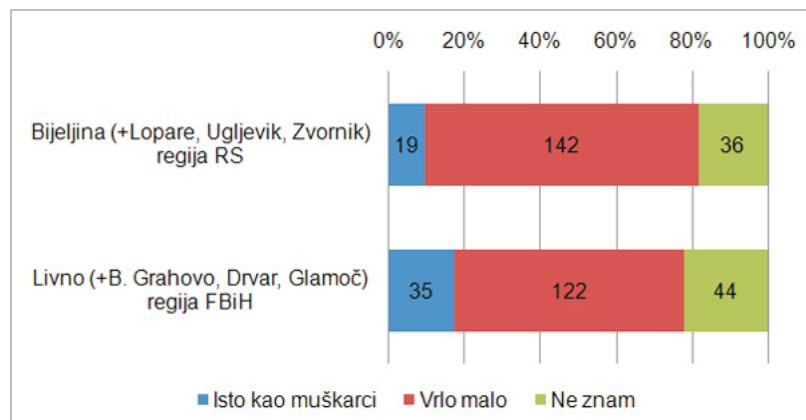

Da li su žene i muškarci ravnomjerno zastupljeni - Grad (Graf 2)

zastupljeni na mjestima odlučivanja, dok 66% smatra da nisu, što uz 10% onih koji ne znaju, čini 76% onih koji ne misle ili nisu sigurni da ravnopravnost postoji. U brojkama je to 152 osobe nasuprot 48. Procenti/brojke su gotovo isti, po regijama, što pokazuje da je uopćeno mišljenje da žena nema na pozicijama moći u političkim partijama, niti u općinama. Ovakva situacija se slaže sa općim stavom i činjenicom da žena zaista i nema na uticajnim političkim mjestima, što dalje proizvodi sve probleme na svim nivoima vlasti, kojima je zajednička, generalno uzevši, diskriminacija i neravnopravnost žena i ostalih raznih manjina.

2. Koliko žena u vašoj općini radi na rukovodećim pozicijama?

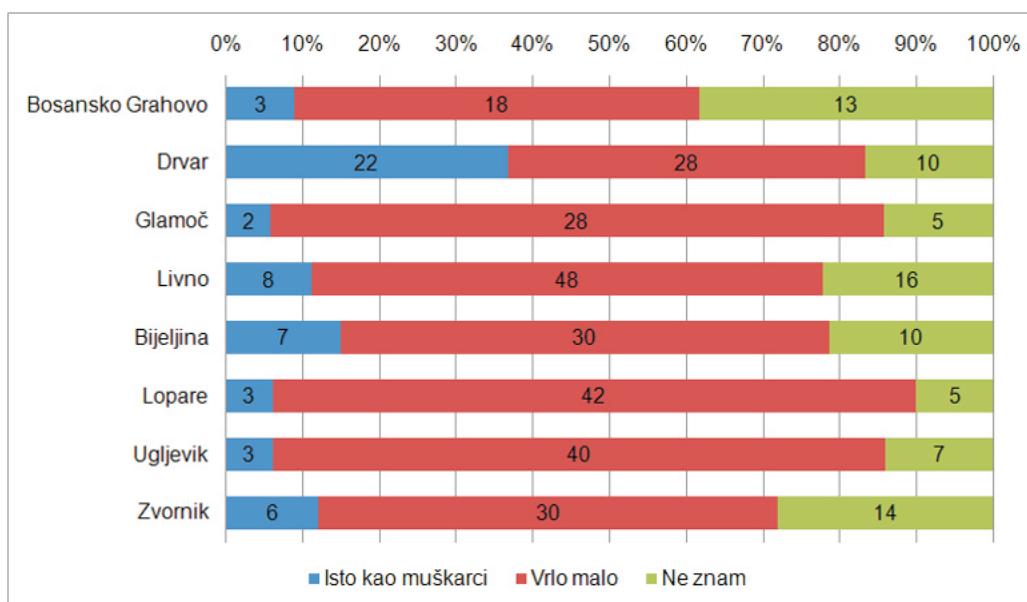
U Kantonu 10 (Livno regija) 17% smatra da isti broj žena i muškaraca u općini radi na rukovodećim mjestima, dok 61% misli da je vrlo malo žena na rukovodećim mjestima, uz 22% onih koji ne znaju. U brojevima – 35 osoba misli da su ravnomjerno prisutni, dok čak 166 osoba misli da su žene vrlo malo zastupljene, ili ne znaju kako su zastupljene. U Bijeljinskoj regiji samo 10% smatra da isti broj žena i muškaraca u općini radi na rukovodećim mjestima, dok čak 72% misli da je vrlo malo žena na rukovodećim mjestima, uz 18% onih koji ne znaju kakva je situacija.

Rukovodioci žene - Regija (Graf 3)

U brojevima – samo 19 osoba misli da su ravnomjerno prisutni, dok čak 178 osoba misli da su žene vrlo malo zastupljene, ili ne znaju kako su zastupljene.

Najviše zaposlenih u općini u Drvaru je dalo pozitivan odgovor, što se može razumjeti kroz činjenicu da u ovoj općini u Odjeljenja za društvene djelatnosti radi 10 žena i 10 muškaraca, a žena rukovodi Odjeljenjem. Također, kada se analizirala politička struktura općine Drvar, podaci

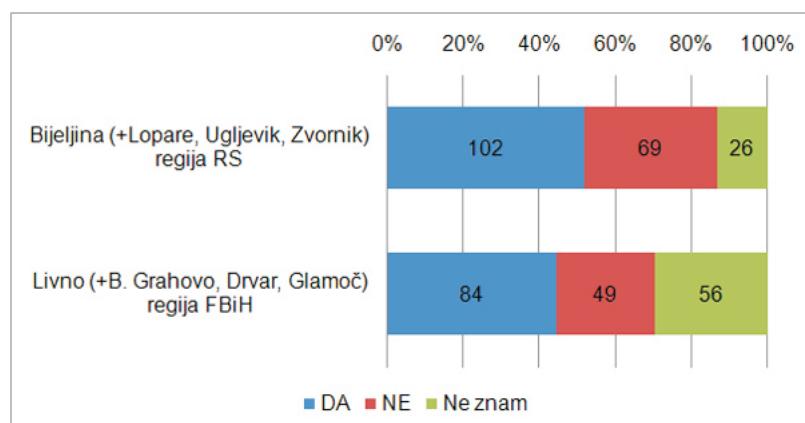

Rukovodioci žene - Grad (Graf 4)

pokazuju da žena rukovodi stručnom službom OV, te da osim načelnice općine, rukovodeću poziciju žene imaju u odjeljenjima za opću upravu i društvene djelatnosti te u Sektoru za razvoj. Dakle,

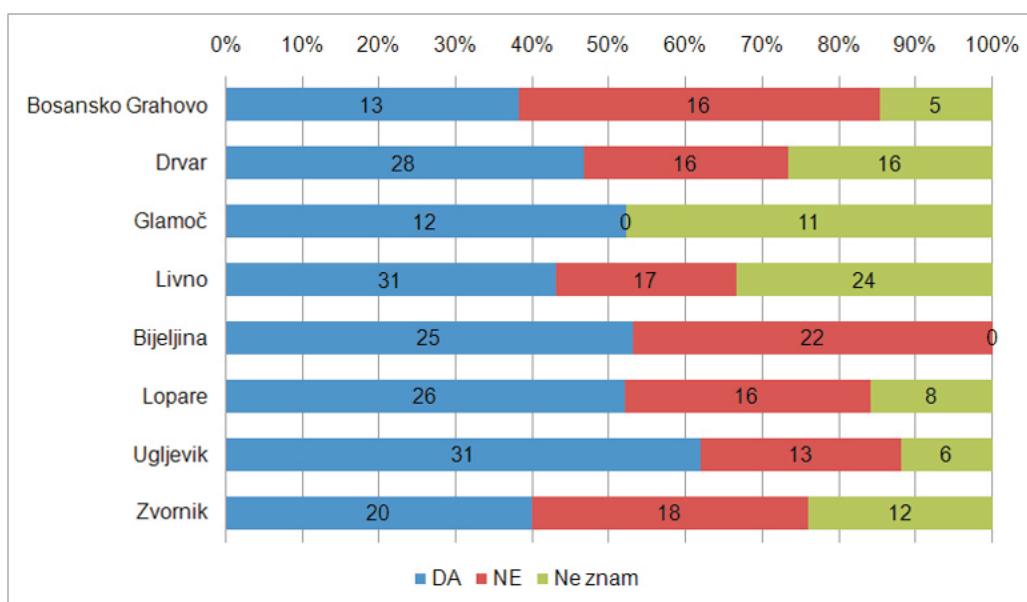
osim načelnice općine, 3 žene i 3 muškarca rukovode službama OV. Ista situacija je i u javnim ustanovama. Ipak, kako pokazuje ostatak analize, vezan za Drvar i ostale općine, isti broj žena i muškaraca na vodećim pozicijama jeste dobra osnova, ali ne garantuje pravu ravnopravnost spolova građankama/ima u nekoj lokalnoj sredini. Bez potrebnih, savremenih, znanja iz oblasti ljudskih prava i bez usvajanja pravne regulative, nemoguće je misliti o zajednici bez diskriminacije (u pristupu resursima, u raspodjeli budžeta, u ostvarivanju prava povratnica, itd). Isti broj žena i muškaraca na mjestu odlučivanja ne osiguravaju nužno jednakopravnost stanovništvu neke zajednice.

3. Da li smatrate da neravnomjerno učešće žena predstavlja problem pri donošenju odluka ili utiče na donošenje odluka?

Problem pri odlukama - Regija (Graf 5)

U Kantonu 10 (Livno regija) 44% (84 osobe) smatra da neravnomjerno učešće žena jeste problem prilikom donošenja odluka ili da to utiče na donošenje odluka, 26% (49) misli da neravnomjerno učešće žena nije nikakav problem, a čak 30% (56) ispitanih ne zna šta bi odgovorilo. U Bijeljinskoj regiji samo 52% (102 osobe) smatra da neravnomjerno učešće žena jeste problem prilikom donošenja odluka ili da to utiče na donošenje odluka, 35% (69) misli da neravnomjerno učešće žena nije nikakav problem, dok 13% (26) ispitanih ne zna šta bi odgovorilo.

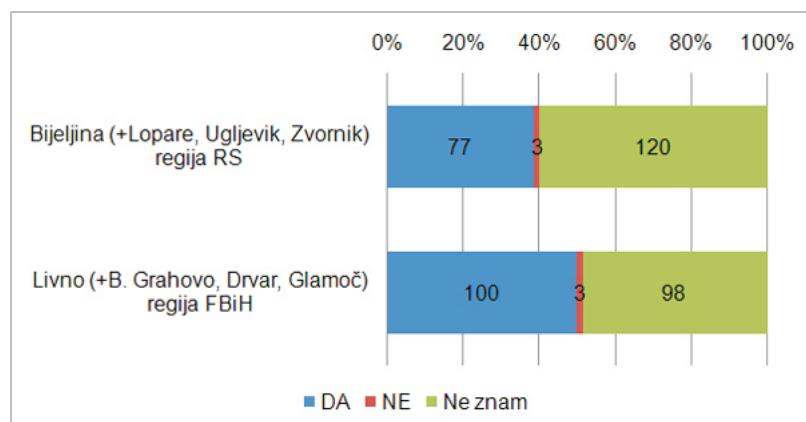

Problem pri odlukama - Grad (Graf 6)

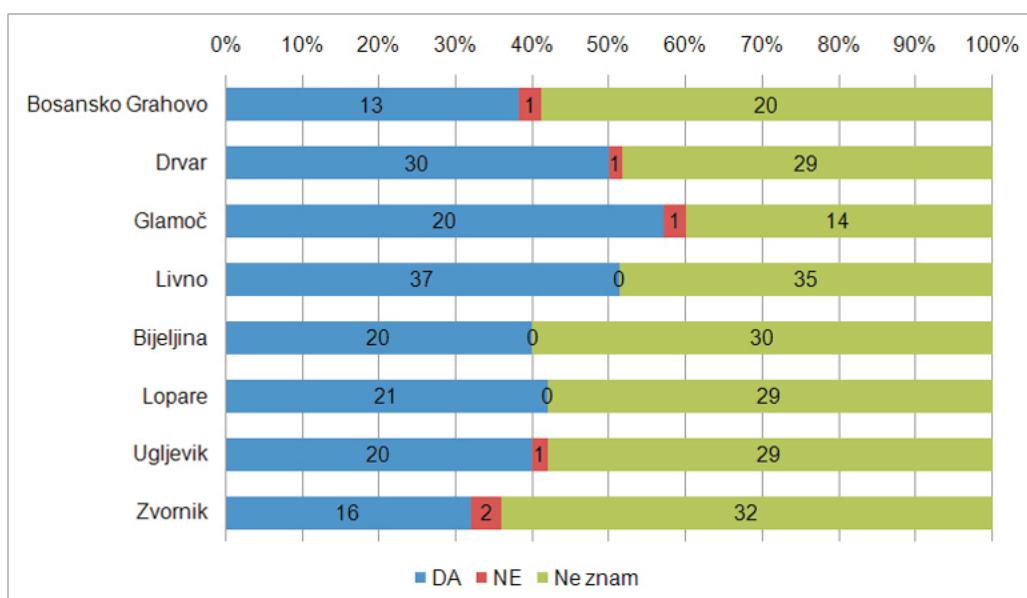
Ovdje je zabrinjavajuća činjenica da je veći broj onih ljudi koji misle da neravnomjerno učešće žena u političkom odlučivanju nije problem, ili ne znaju da li je (200), od broja onih koji u neravnopravnom učeštu vide problem (186). Neki od komentara na ovo pitanje su bili i sljedeći: U svim institucijama vlada neravnopravnost; Žene se ne zadovoljavaju djelomičnim rješenjima, pa zato ne sudjeluju; Žene su jednako važne za donošenje odluka kao i muškarci, ali ih nema dovoljno na pozicijama; Žene kao i muškarci rade po programu političkih stranaka i tako donose odluke, a ne samostalno; Bez obzira na broj žena odluke bi bile iste ili slične; Odluke u Vijeću se donose većinom glasova, a toliko žena nema u vijeću, dakle to ne pravi problem pri donošenju odluka; Mišljenje žena se uvijek uzima sa rezervom.

4. Da li je BiH usvojila Zakon o ravnopravnosti spolova¹?

U Kantonu 10 (Livno regija) 50% (100 osoba) zna da je BiH ima Zakon o ravnopravnosti spolova, 1% (3) misli da nije, a čak 49% (98) ispitanih ne zna da li je ili nije država usvojila ovaj zakon. U Bijeljinskoj regiji su rezultati još gori. Samo 39% (77) zna da je BiH ima ovaj zakon, 2% (3) misli nije, dok čak 60% (120) ne zna. Od 400 vijećnika/ca općinskih vijeća i zaposlenih u službama društvenih djelatnosti njih 224 ne zna da BiH ima ovaj zakon, najvažniji dokument vezan

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH - Regija (Graf 7)

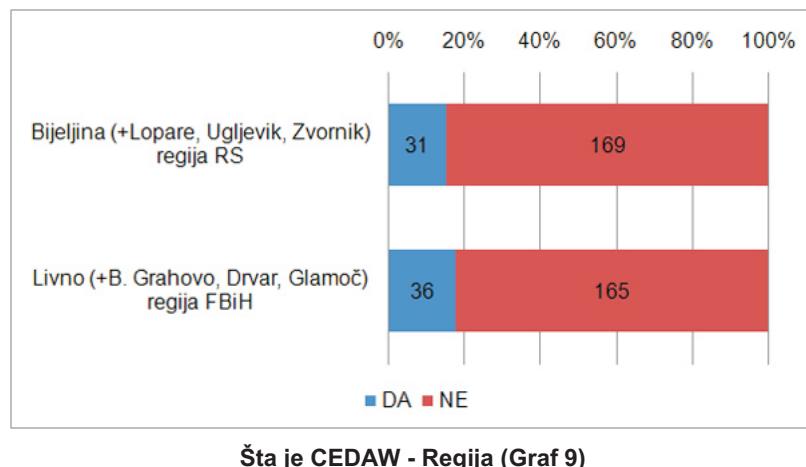
Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH - Grad (Graf 8)

1 Informacije o ZORS-u potražite u I dijelu analize.

za uspostavljanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima privatnog i javnog života. Dakle, 56% njih ne zna kako da svoje djelovanje artikuliše za dobrobit stanovnica/ka općine.

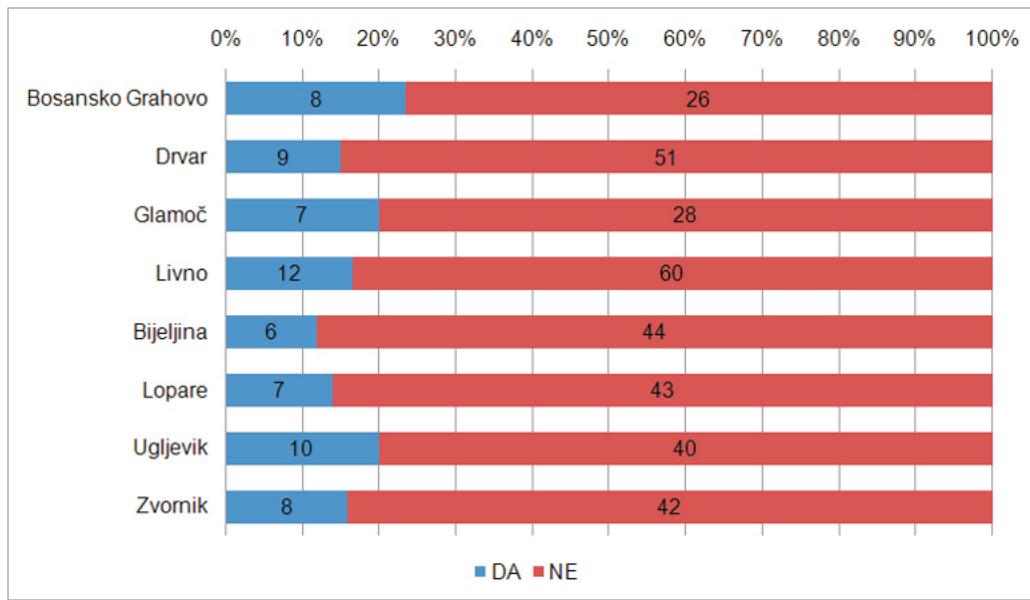
5. Da li zнате шта је CEDAW² и шта садржи?

U Kantonu 10 (Livno regija) 18% (36 osoba) zna što predstavlja ova skraćenica i što sadrži ova UN konvencija, dok 82% (165) ne zna ništa o ovome. U Bijeljinskoj regiji je slično. 15% (31) zna, a 85% (169) ne zna što predstavlja ova skraćenica. Od 400 vijećnika/ca općinskih vijeća i zaposlenih u službama društvenih djelatnosti njih 334 (83%) nikad nije čulo za *Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena*, ključni UN dokument koji sadrže norme i smjernice za zaštitu žena od bilo kojeg oblika diskriminacije i afirmiranju rodne ravnopravnosti. Ovakvi

Šta je CEDAW - Regija (Graf 9)

poražavajući rezultati su posljedica činjenice da niti jedna općina (osim Lopara) nije uvrstila CEDAW u program rada svog Odjeljenja za društvene djelatnosti. Samo je općina Lopare u

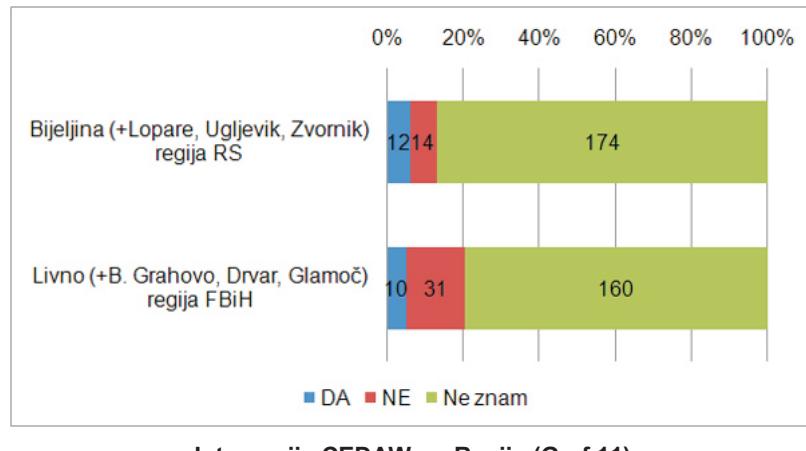
Šta je CEDAW - Grad (Graf 10)

2 Informacije o ovoj konvenciji (*UN Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena*) potražite u I dijelu analize.

program rada Odjeljenja integrisala i ZORS, i CEDAW i *Gender akcioni plan BiH*. Ipak, i u ovoj općini samo 7 vijećnika/ca općinskih vijeća i zaposlenih u službama zna za ovaj dokument.

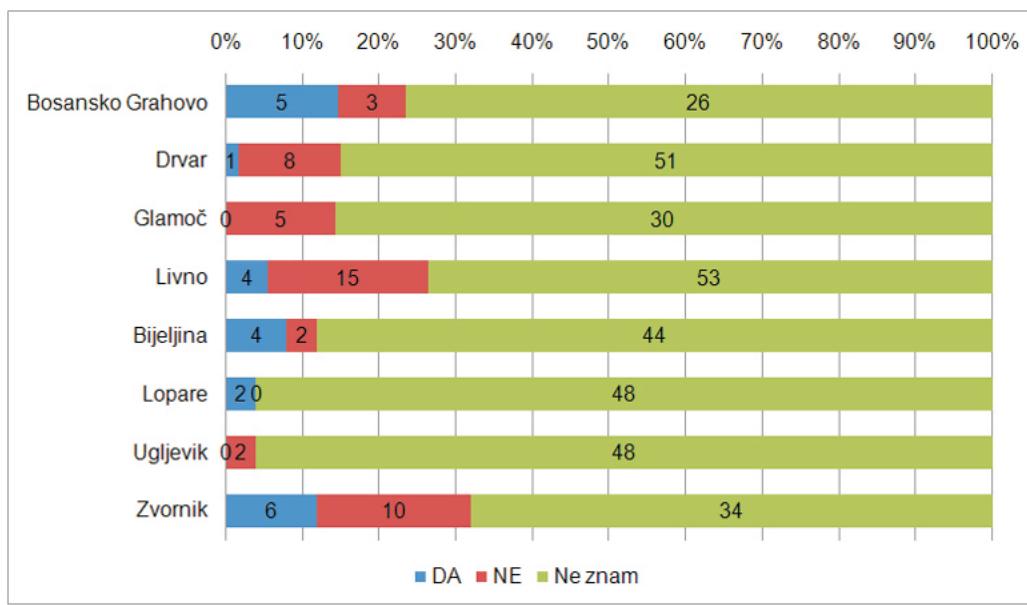
6.Da li znate da li je CEDAW integrirana u dokumente i Strategije vaše općine i ako jeste na koji način?

Rezultati prethodnog pitanja reflektiraju se i na ovo. U Kantonu 10 (Livno regija) 5% (10 osoba) zna da li je CEDAW integrirana u dokumente/strategije njihove općine, 15% zna da nije, dok 80% ne zna. U Bijeljinskoj regiji je slično. 6% (10) zna da li je CEDAW integrirana u dokumente/strategije njihove općine, 7% zna da nije, dok 87% ne zna. Bez obzira što općina

Integracija CEDAW-a - Regija (Graf 11)

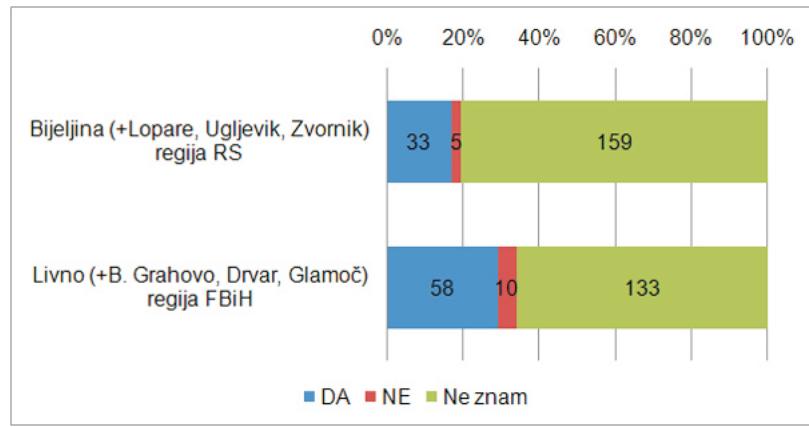
Lopare ima integriran CEDAW u program rada Odjeljenja za društvene djelatnosti, očigledno je da ni svi/e članovi/ice ovog odjeljenja, kojih je 7, ne znaju za to. Zaključuje se da je neophodno raditi na promociji pravnih akata koji su dio domaćih.

Integracija CEDAW-a- Grad (Graf 12)

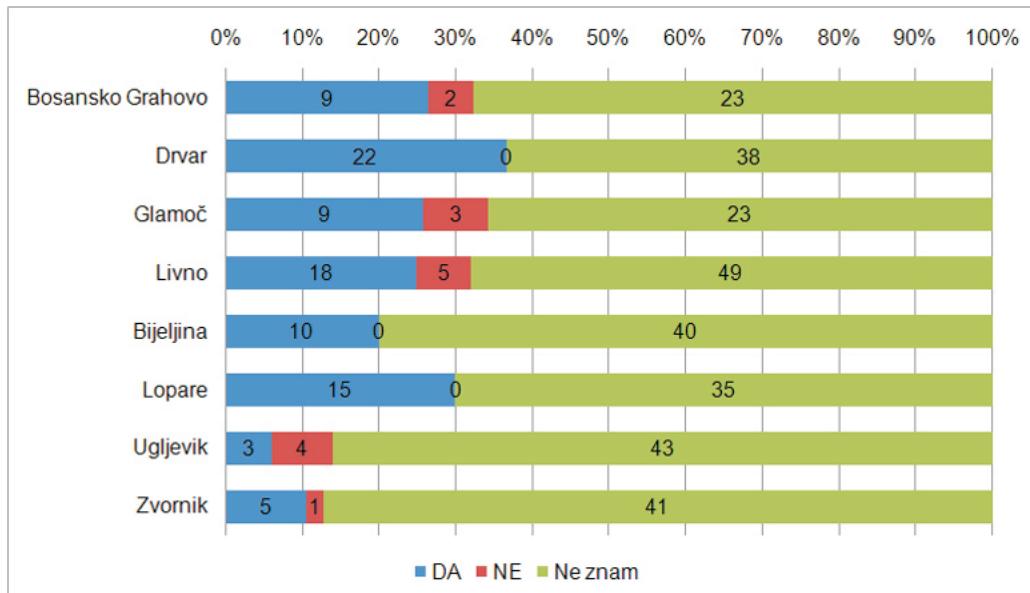
7. Da li BiH ima Gender akcioni³ plan?

Nijedna općina u Kantonu 10 nije u svoj rad integrisala *Gender akcioni plan BiH*, dok su tri, od četiri, općine Bijeljinske regije to uradile (Lopare, Ugljevik i Zvornik) Opština Lopare jedina ima i lokalni *Gender akcioni plan*. U Kantonu 10 (Livno regija) 29% (58 osoba) zna da država ima GAP,

Da li BiH ima Gender akcioni plan - Regija (Graf 13)

5% (10) misli da nema, dok 66% (133) ne zna. Paradoksalno, ali u Bijeljinskoj regiji rezultati su još gori. Samo 17% (33) zna da li država ima GAP, 3% (5) misli da nema, dok čak 81% (159) ne zna ima li ili nema država ovaj dokument. O pitanju načina uključenosti GAP-a u rad ove tri općine bilo je riječi u II dijelu ove analize.

Dali BiH ima Gender akcioni plan- Grad (Graf 14)

8. Šta bi po vašem mišljenju trebalo uraditi da žene podjednako participiraju u vlasti?

Prenosimo najčešće odgovore koje su vijećnici/e općinskih vijeća i zaposleni/e u službama društvenih djelatnosti dali kao odgovor na pitanje o ravnopravnoj participaciji žena u vlasti.

3 Informacije o *Gender akcionom planu BiH* potražite u I i IV dijelu analize.

Dodatno obrazovanje i muškaraca i žena iz oblasti ljudskih prava i ravnopravnosti spolova, promjena patrijarhalnih obrazaca percipiranja žena, kao i veća motiviranost žena da učestvuju u vlasti jesu odgovori koji objedinjuju većinu ovdje dobivenih odgovora. Također, i naše mišljenje je da su upravo ove tri stvari ključne za rješenje problema neravnopravnog učestvovanja žena u vlasti. Ohrabruje to da su vijećnici/e općinskih vijeća, i druge zaposlene osobe, svjesni problema i imaju ideje kako bi se trebao riješiti. Uz pomoć stručnih osoba, udruženja, mehanizama i institucija jednom će se i postići podjednaka participacija žena u vlasti, na svim nivoima.

BOSANSKO GRAHOVO	
VIJEĆNICI	Dati im priliku za to; Da muškarci sami prepuste ženama funkcije; Žene se trebaju više angažovati u politici i uopće biti aktivnije, trebaju zastupati svoja gledišta, a ne prepustati muškarcima da za njih odlučuju; Neka se same više bore za sebe i uključuju u politiku;
OSTALI	Aktivnije sudjelovati u radu političkih partija da one ne budu muški "Bastioni"; Treba ih uključiti u tijela vlasti; Trebale bi se i same više potruditi; Treba im dati priliku;

DRVAR	
VIJEĆNICI	Da se same više bore za svoja prava; Treba ih podržati, pogotovo kad imaju dobre ideje; podučavati ih i davati im podršku; Stalo ih educirati; Uvažavati njihov glas; Dati im priliku da odlučuju; mijenjati svijest građana, jer ipak je ovo tradicionalna sredina sa niskim stupnjem obrazovanja.
OSTALI	Treba ih animirati da budu aktivnije; Da se izbore za svoja mesta u političkim strankama; Pitanje žena podići na višu razinu i angažirati ključne institucije koje se bave ravnopravnosću spolova da to provode; Uključivanje više žena u politiku, u organe upravljanja i NVO-e; Osigurati to zakonima; Ovo pitanje treba učiniti prioritetnim i na nivou institucija raditi na tome; educirati glasače o potrebi većeg broja žena u vlasti; da se same bolje organiziraju i više uvažavaju; da bude više žena na izbornim listama; dati ženama više prostora i slobode da djeluje, dati ženama priliku da se dokažu;

GLAMOČ	
VIJEĆNICI	Da ih ima više na izbornim listama i na rukovodećim radnim mjestima; Pružiti im priliku na izborima i poslije njih da pokažu svoju čvrstinu u donošenju odluka i kreiranju pravila/politika; žene se same moraju boriti za ravnopravnost; Promijeniti mišljenje i svijest muškaraca; Žene trebaju biti aktivnije i trebaju se uključiti u sve društvene i političke procese; Mislim da ne treba ništa poduzimati, već ih ima dovoljno u našoj lokalnoj zajednici;
OSTALI	Odgovori: Povećati broj žena na izbornim listama; Imenovati više žena na rukovodeće pozicije; Više lobirati; Više se boriti za to; Više žena zapošljavati i davati im rukovodna mesta; Osigurati da u praksi imaju ista prava kao i muškarci; Poboljšati materijalni i radni položaj; Svi se za to trebamo pobrinuti na razne načine;

LIVNO	
VIJEĆNICI	Da ih se više bira u organe vlasti; Da se više sluša I usvaja ono što govore; Da žene počnu glasati za žene, a ne za muškarce, nacije, stranke i ideologije; Da se biraju i budu ravnopravne na svim nivoima, Malo više samopouzdanja od samih žena; Birati što više žena na izborima; Podići svijest o toj temi; Više predstavljati uspješne žene putem medija i edukativnih predavanja;
OSTALI	Da se i same više angažiraju i bore; Primjenjivati zakone; donijeti nove propise koji osiguravaju ravnopravnu participaciju; Dati im priliku; Uvesti kvote koje osiguravaju ravnopravnost pri imenovanjima I za izbore; Uvesti kvote prije i nakon izbora, barem 40% žena da bude; donijeti propise za političke stranke i organe vlasti o ravnomernom raspoređivanju žena na listama i prilikom imenovanja; Ugraditi u općinska akta gender komponentu; Da se uključe više u rad političkih stranaka; da se uvede kvota 1:1 na listama za izbore;

BIJELJINA	
VIJEĆNICI I OSTALI	Više ih nagovarati, potrebno je da se same angažuju; Motivisati ih i više uvažavati njihov rad i njihove odluke; Motivacija; Ne znam-misljam da je to nemoguća misija; Da se više politički angažuju; Trebalo bi da se same više angažuju; Cijeniti i poštovati propis koji to reguliše; Da političke stranke usvoje princip ravnopravnih mogućnosti za oba pola; Malo više truda; Zakonom propisati procenat kao i za manjinske narode; Na prvom mjestu promijeniti svijest i žene i muškarca i time i koje mjesto žena treba da zauzme u društvu; Aktivirati ih što više; Da se izbore za svoja prava; Sve zavisi od njihove inicijative; Žene imaju volju ali nemaju mogućnosti; Aktivnije učešće u politici kao jedinom načinu ulaska u vlast; Aktivirati žene omogućiti im da imaju više slobodnog vremena; Bojim se da bi u tom slučaju bili muškarci više ugroženi zato što su žene jače od muškaraca; U izborni zakon unijeti odredbu o ravnopravnoj zastupljenosti polova.

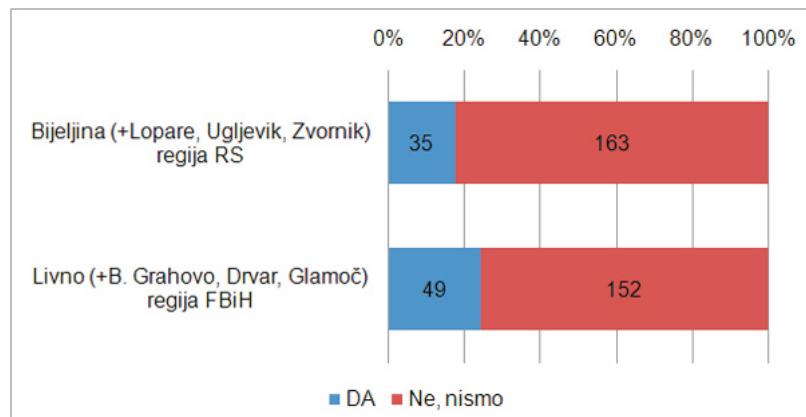
ZVORNIK	
VIJEĆNICI I OSTALI	Da se žene izbore zakonski za svoja prava koja imaju i da se nametne novi zakon gdje bi žene 50% učestvovale u vlasti; Ispoštovati proceduru da učestvuju odnosno participiraju u vlasti sa 30% dok se ne promjene izborni zakoni; Postaviti više žena na mesta odlučivanja, a ne samo formalno prisutne radi broja; Žene treba da se više angažuju i da se bore za svoja prava; Žene se moraju samoaktivirati i biti znatno upornije u ostvarivanju svojih ciljeva; Da žene budu aktivnije u radu institucija; Animiranje žena kako bi učestvovali u svim važnim društvenim aktivnostima; Više ih angažovati; Da se angažuju; Držati se platforme o zastupljenosti na listama, princip trećine; Po novom zakonu o lokalnoj upravi treba da ih kandiduje načelnik; Ne dijeliti ih na žene i muškarce; Stvar dobre volje vladajućih struktura; Angažirati ih više; Regulisati zakon i istrajati na tome; Motivisati žene da budu aktivnije i izbore se za podjednako učešće u vlasti ukoliko to žele; Kada bi se to postiglo ne očekujem mnogo od tih žena, jer su lični interesi svih iznad opštih, a politika iznad zakona; Da se više uključuju u radne i političke aktivnosti u svojoj sredini; Da više budu zastupljene u političkom životu; Ne znam; Radno i političko angažovanje; Prvo ih informisati u opštini o svemu ovome gore navedenom pa onda im pružiti priliku da se uključe u vlast; Edukacija.

UGLJEVIK	
VIJEĆNICI I OSTALI	<p>One same moraju da se izbore za svoje mjesto u politici, stranci; Trebaju se više aktivirati; Trebalo bi da se više bore za svoja prava; Povećati interesovanje za politiku; Više da se javno uključe i da se inspiriraju; Trebaju se više uključivati; Same žene da se izbore za svoje mjesto, pravo; Žene se same moraju organizovati i boriti za svoja prava; Više podrške od političke partije; Shodno izbornom zakonu glasaci odlučuju o broju žena u vlasti; Uvažavati mišljenje žena koje se sada bave politikom; Da ravnopravno, podjednako učestvuju za izbor u vlasti; Pružiti priliku ženama da pokažu svoje političko znanje; Previdjeti zakonom veći broj žena u vlasti, uticati na žene; Mijenjati izborni zakon; Udaljio bih sve muške političare ili bi im dao učešće do 20%; Trebalo bi više zainteresovanih za politiku; Političke partije bi trebale predložiti više žena za izborne liste; Ne žele da se dovoljno organizuju; Da budu žene ravnopravne; Trebale bi se i one same više interesovati za politiku i da više učestvuju u vlasti; Dati motivaciju; Nisam siguran; Politika je dobровoljna; Edukacija stanovništva; Više angažovanja; Potrebno im je dati priliku da pokažu svoje sposobnosti i mogućnosti; Više angažovati u političkim partijama; Svojim većim angažovanjem u sve sfere društveno političkog života lokalne zajednice; Potrebno je da se žene same više aktiviraju za politiku; Uvažavati njihova mišljenja!; Mijenjanje izbornog zakona; Sve se više uključuju u rad nevladinog sektora; Ništa; Ne znam, ali sam mišljenja da žene treba pitati za mnoge stvari; Izbornim zakonom propisati učešće žena u vlasti(procentualno) što bi bilo obavezujuće; Promjena izbornog zakona; Moraju se žene same uključivati u politiku; Ne podcjenjivati žene koje se već bave politikom, kako bi one drugim ženama dale pozitivan primjer, i onima koje žele da učestvuju u politici;</p>

LOPARE	
VIJEĆNICI I OSTALI	<p>Civilizovati i edukovati muškarce i da što manje omaložavaju žene; Vjerovati u njihove sposobnosti i mogućnosti; Aktivirati prije svega samu žensku populaciju; Moraju se više uvažavati mišljenja ženskog pola, pogotovo ako teži da istupi i ako je takav stav argumentom ispravan; Trebalo bi izmijeniti izborni zakon BiH i obezbjediti proporcionalano učešće žena u vlasti, a pod zakonskim aktima obezbjediti ravnopravno raspoređivanje žena na rukovodeća radna mjesta; Da vlast podržava sposobnost žena u politici; Pronaći način kako bi žene zainteresovali za politiku; Potrebno je edukovano djelovati na svijest birača, kao i da se žene više angažuju; Da glasamo za žene; Da budu zastupljene u omjeru 50% u odnosu na muškarce na izbornim listama; Ne treba ništa, već podjednako učestvuju u vlasti; Dati im iste mogućnosti, da se pokažu i iskažu svoje sposobnosti i mogućnosti; Žene se same moraju zainteresovati za politiku; Da se više žene kandiduju; Da se kandiduju; Promjeniti bosanski mentalitet što je nemoguće; Usloviti veću zastupljenost žena u strukturi vlasti, a i na rukovodećim mjestima i lokalnim zajednicama; Same za to treba da se izbore; Jedini način je da se organizuju kao stranka; Trebalo bi staviti više žena na odborničke liste; Predlagati žene na svim nivoima od mjesne zajednice pa do vlade i dati im mogućnost izbora; Promjeniti vlast na lokalnom nivou; Što bolje ih edukovati; Uvažavati mišljenja žena, koje sada učestvuju u vlasti kako bi pružile primjer; Promjeniti vlast na lokalnom nivou; Već participiraju; Regulisati izbornim zakonom, politički uticati na javno mišljenje; Lokalnu vlast mijenjati 20 godina vladaju; Povećati postotak žena na izbornim listama, pružiti šansu pametnim i sposobnim ženama; Izmjene u izbornom zakonu; Promjene na državnom nivou.</p>

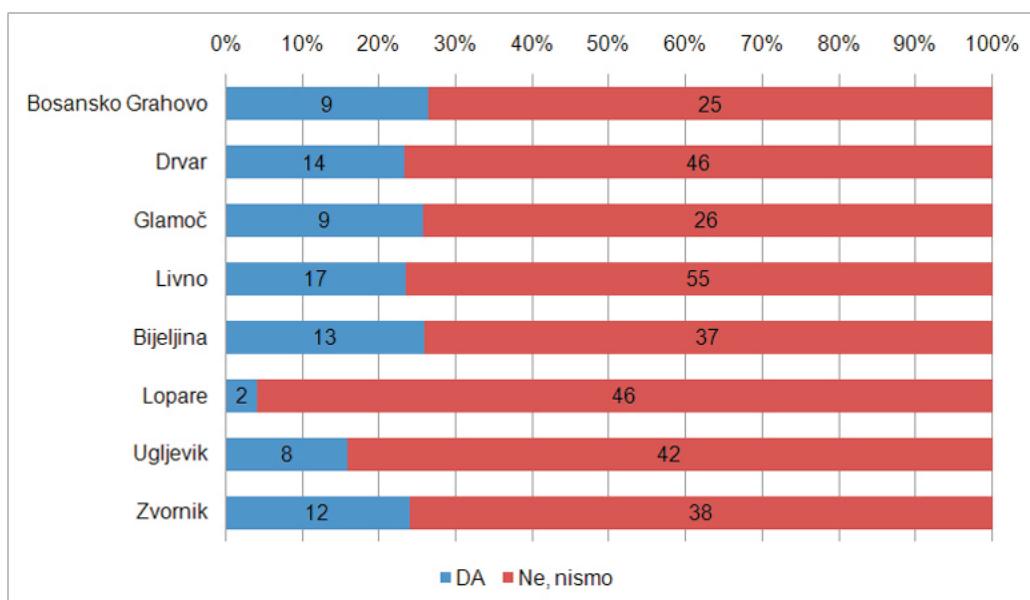
9. Da li ste u radu vašeg odjeljenja u općini (političke partije kojoj pripadate) analizirali položaj žene u lokalnoj zajednici.

U Kantonu 10 (Livno regija) 24% (49 osoba) odgovara da jesu u radu svog odjeljenja analizirali položaj žena u lokalnoj zajednici, a 76% (152) misli da nisu. U Bijeljinskoj regiji rezultati su još gori. 18% (35) odgovara da jesu analizirali položaj žena, dok 82% (163) kaže da se nisu

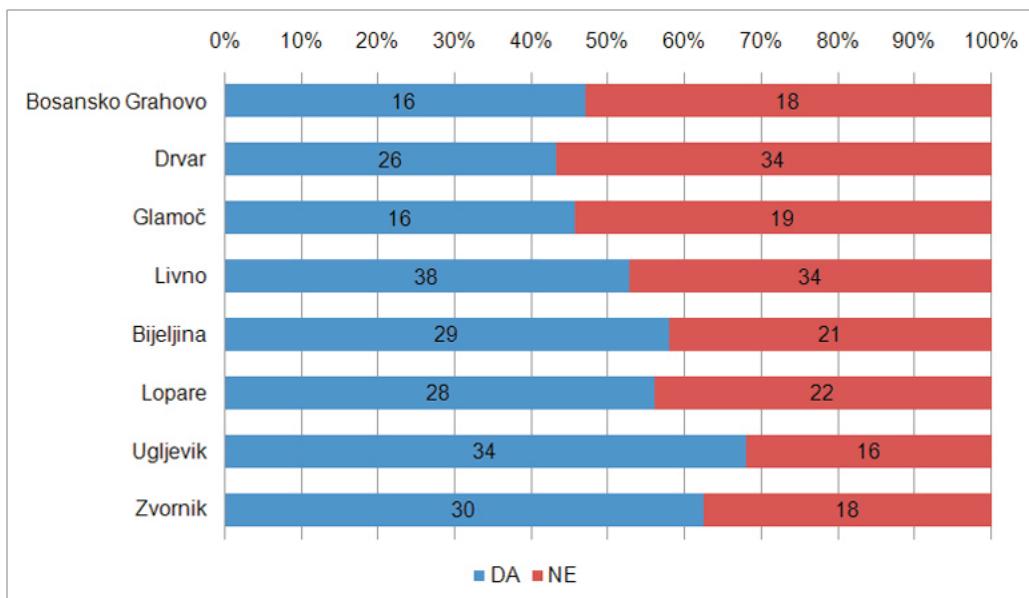

Da li su analizirali položaj žene - Regija (Graf 15)

bavili analizom položaja žena u zajednici. Neke od mjere koje se predlažu jesu – pokretanje rasprave o ravnopravnosti, založiti se da žene ravnopravno sudjeluju u društveno-političkom radu i da budu zastupljenje na izbornim listama; prvo im osigurati ravnopravnost unutar političkih struktura/partija, te povećati njihovo učešće u kreiranju politika i donošenju odluka u općini, itd. Napominjemo da se bez konkretnih situacionih analiza ne može znati pravi stepen ugroženosti žena, i da je sve ostalo samo prepostavka.

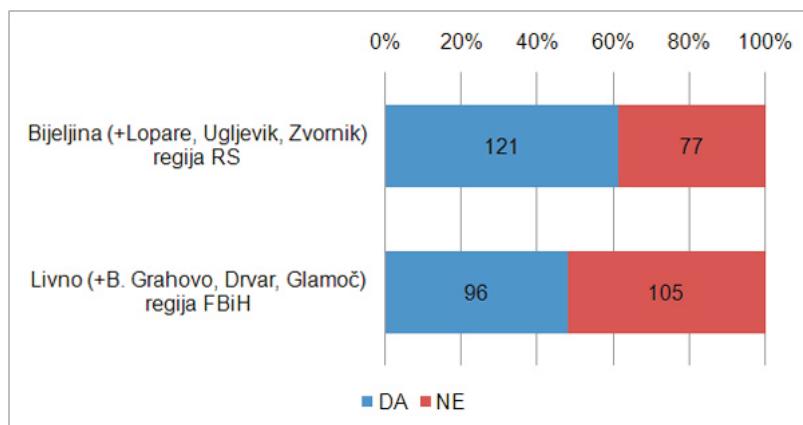
Da li su analizirali položaj žene- Grad (Graf 16)

Da li sarađujete sa nevladinim organizacijama - Grad (Graf 17)

10. Da li u svom radu sarađujete sa nevladinim organizacijama?

Pitanjem saradnje općina sa NVO sektorom bavimo se detaljno u analizi na dva mesta.⁴ Odgovori koje smo dobili od predsjednika OV/SO i predsjednika/ca odjeljenja i komisija poklapaju se sa situacijom koju pokazuje i anketa. Saradnja postoji, ali u većini općina nije formalizovana. Pokazalo se da u općinama u kojima aktivno djeluju NVO, posebno ženske NVO, saradnja je intenzivnija i sa konkretnim rezultatima, po pitanju ravnopravnosti žena. Neki od odgovora kako

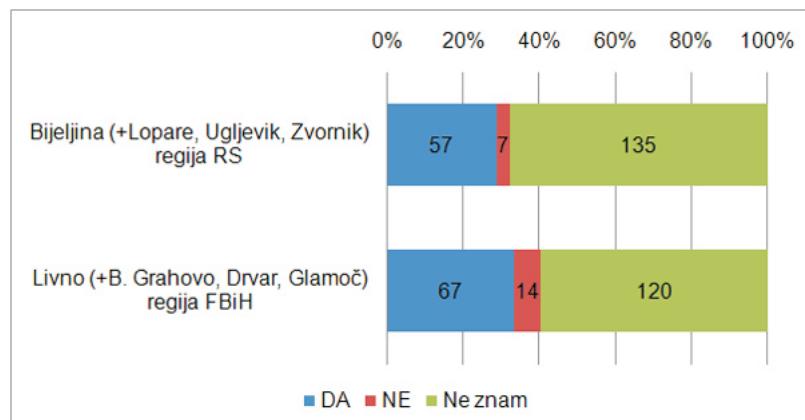

Da li sarađujete sa nevladinim organizacijama - Regija (Graf 18)

vijećnici/ce sarađuju jesi – kroz, npr. zajednički rad na pomaganju stariim i nemoćnim osobama; kroz sudjelovanje na skupovima i aktivnostima koje NVO realiziraju, kroz zajednički rad na projektu "Korak naprijed", itd. Bijeljinska regija ima bitno dinamičniju saradnju u odnosu na Kanton 10. Uzroci toga objašnjeni su ranije u II dijelu analize.

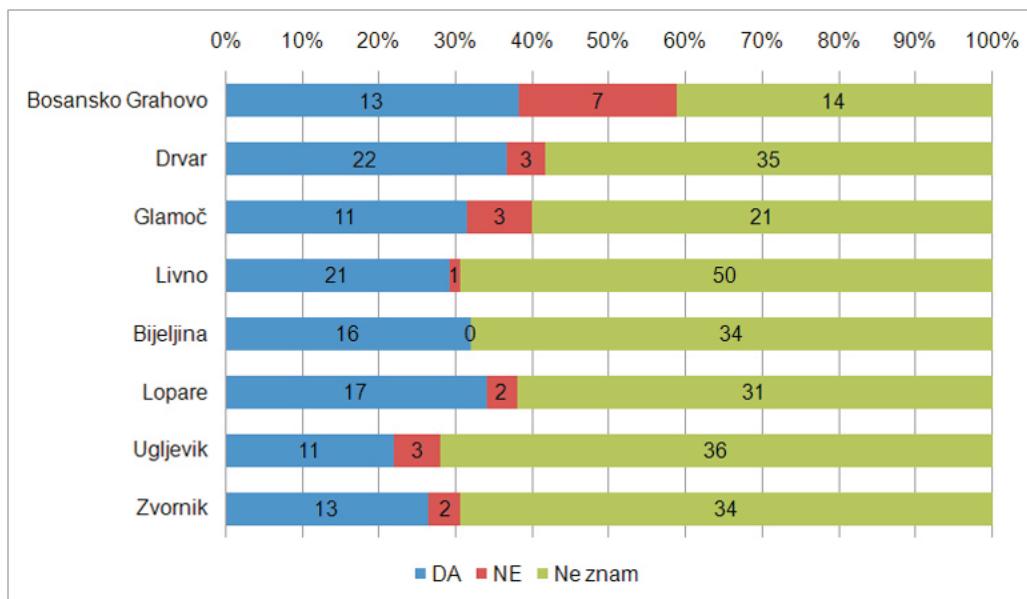
4 Pogledajte poglavlja II 2. i II 3. za detaljnu analizu.

11. Da li vaša općina ima Gender komisiju?

Da li općina ima Gender komisiju - Regija (Graf 19)

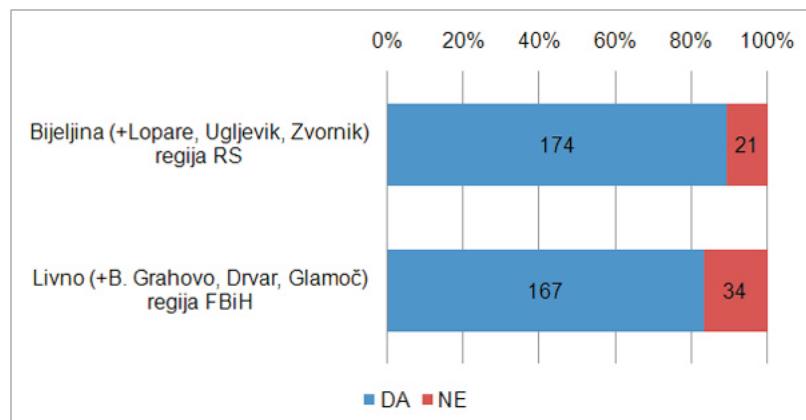
Od ovih 8 općina, samo Ugljevik nema komisiju za rodnu ravnopravnost. Komisija za ravnopravnost spolova je stalno tijelo Općinskog vijeća/Skupštine opštine i njen rad je predviđen Statutom i Poslovnikom ili Pravilnikom o radu Općine/Skupštine. Jedino je u Loparima Komisija osnovana aktom Načelnika opštine, a ne aktom Skupštine. Zanimljivo je da u Ugljeviku 22% (11 osoba) misli da imaju komisiju za ravnopravnost spolova. I ovdje se jasno vidi da zaposleni/e u općinama ne znaju koje sve komisije postoje unutar njihovih općina, te da je neophodno raditi na promociji i vidljivosti djelovanja komisije za ravnopravnost spolova.

Da li općina ima Gender komisiju - Grad (Graf 20)

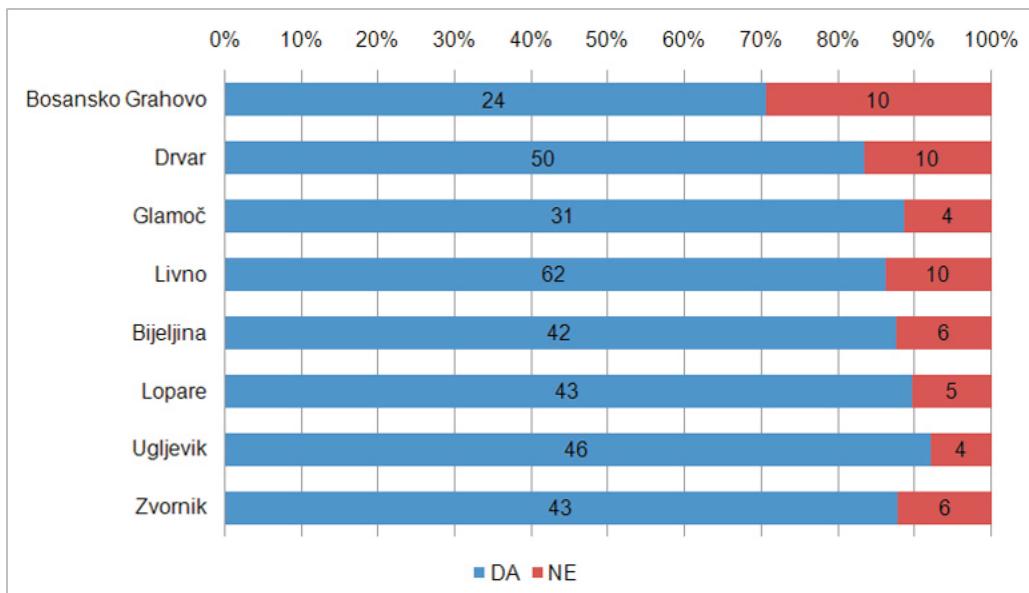
12. Da li bi ste vi glasali za ženu na sljedećim izborima?

U Kantonu 10 (Livno regija) 83% (167 osoba) bi glasalo za ženu, dok 17% (34) ne bi. U Bijeljinskoj regiji 89% (174) bi glasalo, dok 11% (21) ne bi glasalo za ženu. Bilo bi zanimljivo znati koji su razlozi ovih, ukupno, 14% (55) vijećnika/ca i drugih zaposlenih u općinama zbog kojih ne bi glasali za žene. Ovo je veliki procent onih koji misle da ženama nije mjesto u politici i ne očekuje se u institucijama vlasti. Neki od komentara onih koji bi glasali za žene su i ovi: da, jer ima obrazovanih, aktivnih žena, imaju osobine rukovodilaca, ako njen politički program odgovara

Da li biste vi glasali za ženu - Regija (Graf 21)

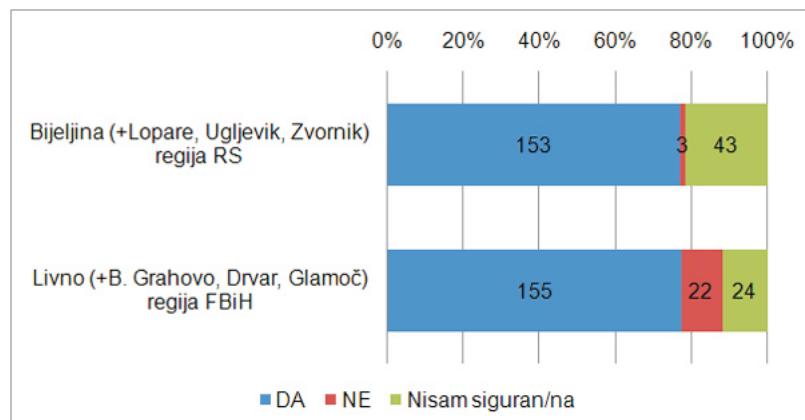
mojim potrebama kao građanina; Zato što su sposobne, vrijedne i imam puno povjerenje u njih; Jer to zaslužuju; Zbog ravnopravnog učešća u vlasti; Već sam i ranije glasao za ženu; Svaki put glasam za ženu; da može učestvovati u radu tijela koja donose odluke; itd.

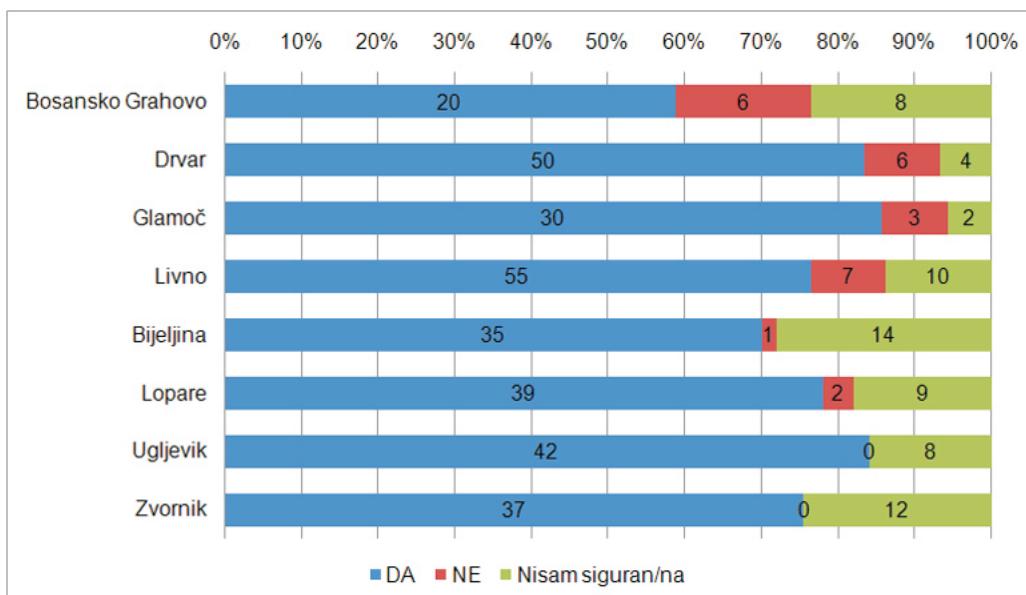
Da li biste vi glasali za ženu - Grad (Graf 22)

13. Da li žene podjednako kao i muškarci mogu biti dobre rukovoditeljice?

Odgovori na ovo pitanje zapravo pokazuju razloge onih koji ne bi glasali za ženu, iz prethodnog pitanja. Ipak, sudeći prema procentima, i među onima koji bi glasali za ženu ima onih koji misle da žene ne mogu biti podjednako dobre u poslovima rukovođenja kao i muškarci. U Kantonu 10 77% (155 osoba) misli da žene mogu biti podjednako dobre u poslovima rukovođenja kao i muškarci, 11% (22) misli da ne mogu, a 12% nije baš sigurno da žene to mogu. U Bijeljinskoj regiji isti procent anketiranih misli da su žene podjednako dobre u poslovima rukovođenja 77% (153 osobe), dok 2% (3) misli da su muškarci bolji, dok 22% (43) nije sigurno šta da misli. Zaključujemo da se neopredijeljeni vijećnici/e i ostali zaposleni u općinama (kojih je zajedno 17% (67) moraju edukacijama uvjeriti da među ženama i muškarcima, generalno, apsolutno nema razlike u sposobnostima da rukovode. U tom slučaju 6% onih koji omalovažavaju mogućnosti žena vremenom je moguće osvijestiti ili potisnuti sa mjesta moći i odlučivanja.

Da li žene mogu biti dobre rukovoditeljice - Regija (Graf 23)

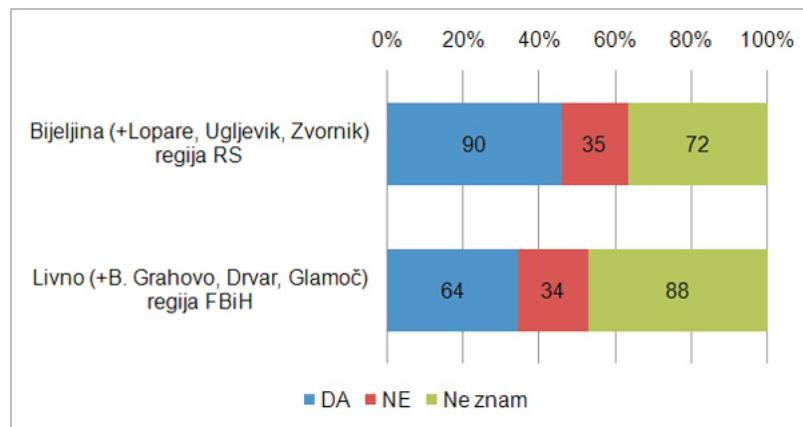

Da li žene mogu biti dobre rukovoditeljice - Grad (Graf 24)

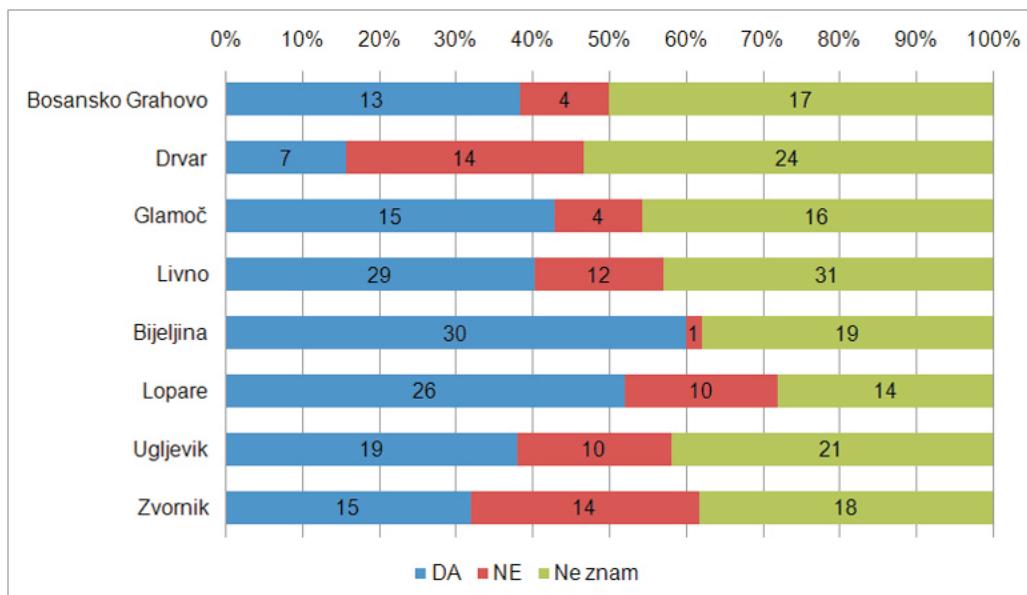
14. Da li političke partije, koje participiraju u općinskom vijeću i izvršnoj vlasti, podržavaju sposobne žene u politici?

U Kantonu 10 samo 34% (64 osobe) misli da političke partije, koje participiraju u općinskom vijeću i izvršnoj vlasti, podržavaju sposobne žene u politici, dok 18% (34) misli da se sposobne žene ne podržavaju, a 47% (88) ne zna. U Bijeljinskoj regiji 46% (90) misli da političke partije, općinskih vijeća i izvršne vlasti, podržavaju sposobne žene u politici, dok 18% (35 osoba) misli da se sposobne žene ne podržavaju, a 37% (72) ne zna šta da misli. Zanimljivo je da u Zvorniku, gdje je samo jedna žena u skupštini opštine (iz SNSD-a), čak 32% misli da političke partije podržavaju sposobne žene, a 38% ne zna baš tačno da li ili ne, što zajedno čini čak 70% onih koji ne misle da su sposobne žene diskriminisane u okviru svojih političkih partija.

Ovakvi odgovori pokazuju da su vijećnici/e, tj. odbornici/ce nesvesni/e zabrinjavajuće situacije sistematskog potiskivanja žena sa političkih pozicija, počevši od pozicija u okviru svojih partija, pa naviše. Mnoga istraživanja pokazuju da broj žena u politici u Bosni i Hercegovini od

**Da li političke partije podržavaju sposobne žene u politici- Regija
(Graf 25)**

Da li političke partije podržavaju sposobne žene u politici - Grad (Graf 26)

'90-ih godina opada, a od 2006. godine broj žena na rukovodećim političkim pozicijama u državi stagnira, izuzetno je mali i iznosi 17%.⁵

Iako je sljedeća informacija vezana za državni nivo, nije bez razloga njeno spominjanje i u analizi koja se bavi lokalnim nivoima vlasti, jer su svi nivoi povezani, a učešće i moć kreću od lokalnog nivoa. U vrijeme kada se ova analiza završava (krajem januara 2012. godine) dešava se to da će Vijeće ministara BiH biti formirano bez i jedne žene ministricice, što je situacija koja je višestruko nedopustiva. Ispada da vlast ne poštuje svoje zakone, jer *Zakon o ravnopravnosti spolova* u članu 20 izričito nalaže da izvršna vlast treba da ima najmanje 40% žena. Dakle, Vijeće ministara BiH pravi radikalnu diskriminaciju na osnovu spola. Vidjet ćemo u narednim danima kako će se ovakva situacija riješiti i da li će Vijeće ministara BiH biti primjer nepoštovanja državnih zakona koji zabranjuju diskriminaciju na osnovu spola. I za kraj da napomenemo i to da *Zakon o ravnopravnosti spolova* ne omogućava osobama/grupama da pokrenu sudski proces u slučajevima diskriminacije na osnovu spola u javnoj sferi, ali državni *Zakon o zabrani diskriminacije* (iz jula 2009. godine) članom 12, koji se odnosi na posebne tužbe za zaštitu od diskriminacije, preko

5 Kao ilustraciju, pogledajte tekst na <http://www.oscebih.org/News.aspx?newsid=69&lang=BS>. (31.01.2012). Na web stranici OSCE-a u BiH <http://www.oscebih.org/> ima raznih podataka o učešću žena u politici, na raznim nivoima vlasti.

članova: 15 (Teret dokazivanja), 16 (Učešće trećih lica) i 17 (Kolektivna tužba za zaštitu od diskriminacije), može sudski spriječiti diskriminatorene radnje.

Jedno od objašnjenja, koje smo doatile na pitanje da li političke partije, koje participiraju u općinskom vijeću i izvršnoj vlasti, podržavaju sposobne žene u politici, jeste to da političke partije ne podržavaju žene i da ih zato nema u vlasti. Ovo objašnjenje na sasvim jednostavan i precizan način daje odgovor na kritičnu situaciju u BiH u kojoj nema žena na mjestima političke i ekonomске moći.

IV DIO: ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Zaključci

Pojednostavljeni prikazi rodnih stereotipa, pogotovo u patrijarhalnim društvima, svode se na to da su muškarci neprikosnoveni autoriteti, kojima su podređeni ostali članovi porodice i kojima pripada javna/politička sfera života, dok su žene, prije svega, domaćice i majke. Na jednom kraju društva nalazi se sposobni muškarac, aktivan na ekonomskoj i političkoj sceni, dok je žena, u takvom kontekstu, najčešće, sekretarica ili socijalna radnica, odana supruga i požrtvovana majka. Poslovi brige i njegove tradicionalno su dodijeljeni ženama. Na drugom kraju stereotipa o ženama je i taj da su one, ukoliko su nadređene muškarcima, okrutne, beskrupulozne, pohlepne, opasne, željne vlasti i uzrok muškarčeve propasti. Iz ovog stereotipa proizlazi da su žene nepodobne za vršenje javnih funkcija i obavljanje rukovodećih ("muških") dužnosti i profesija. Da bi se razbili stereotipi da muškarcima pripada prednost u javnoj (političkoj), a ženama privatnoj (porodičnoj) sferi, razvijeni su zakonski mehanizmi za obezbjeđivanje rodne ravnopravnosti.

Ipak, i pored razvijenih institucionalnih mehanizama, žene su nedovoljno zastupljene u procesima i pozicijama na kojima se donose odluke, na svim nivoima vlasti u BiH, usprkos činjenici da su podjednako školovane, stručne, vješte, zainteresirane i ambiciozne kao i njihove kolege političari. Ne vidi se napredak ka ravnomernijem učešću u donošenju političkih odluka, i mnogo toga treba da se uradi, jer, na primjer, u općinskim/opštinskim vijećima od 30 mjesta, samo 1, a najviše 7 mesta pripada ženama. Jasno je da su potrebni temeljni napor da bi se poboljšala rodna ravnoteža, posebno na političkim i ekonomskim odlučujućim pozicijama. Kako bi se to desilo neophodno je da bude 40% članica vijeća, odbora, komisija ili stručnih grupa u institucijama. Ova analiza, zbog svega toga, ima za cilj i promoviranje većeg učešća žena u izborima za općinska/opštinska vijeća, uključujući i njihovo kandidiranje za visoke pozicije, i lokalno i na višim nivoima vlasti.

Kako lokalna zajednica osim političkog značaja, predstavlja i okvir u kojem se odvijaju aktivnosti i donose odluke vezane za svakodnevni život ljudi, neophodno je uvažiti različite uslove života i potrebe žena i muškaraca kako bi one što više odgovarale realnoj situaciji i potrebama građanki i građana. Sve ovo se može ostvariti u okviru nadležnosti lokalne samouprave. Osim državnih, entitetskih, kantonalnih i općinskih pravnih akata, sada postoje i različiti priručnici koji se bliže odnose na rodnu ravnopravnost u lokalnoj zajednici, ulogu i zadatke lokalnih mehanizama i koji približavaju koncept i proces rodne uključenosti u lokalnu zajednicu. Ova analiza jasno pokazuje da je dodatna edukacija iz oblasti ljudskih prava i rodne ravnopravnosti obavezni prvi korak ka dosezanju jednakopravnosti u društvu.

U prilog ovoj tezi ide i činjenica da se rodna ravnopravnost razumije isključivo kroz jednak broj žena i muškaraca zaposlenih negdje. Ono što se provlačilo kroz intervjuje kada je riječ o dokazima da je u nekoj općini nema diskriminacije žena jeste insistiranje na tome da je pokazatelj ravnopravnosti isti broj muškaraca i žena u nekom odjeljenju, na primjer. Stav da je jednak broj muškaraca i žena negdje dovoljan pokazatelj ravnopravnosti pokazuje svu ozbiljnost nepoznavanja značenja rodne ravnopravnosti. U GAP-u, u poglavljiju V – politički život i donošenje odluka – daju se precizne smjernice o praksama koji se moraju uvažiti na svim nivoima vlasti kako

bi participacija žena u odlučivanju u političkom životu bila ravnopravna sa muškarcima.¹ Kako rodnu ravnopravnost razumiju predsjednici općinskih vijeća i skupština opština, među kojima nema niti jedne žene, pokazuje koliko se, zapravo, ova sintagma, ma kako bila česta u javnim diskursima površno razumije. I koliko, svi, ipak, znaju da im je neophodna dodatna edukacija iz ove oblasti. Na pitanje – Da li Vam je pitanje rodne ravnopravnosti dovoljno poznato? Predsjednici OV/SO su odgovarali:

"Rodna ravnopravnost mi je poznata preko ženskih NVO-a, učestvovao sam na okruglim stolovima i smatram da su ove vrste edukacija bitne za vijećnike i za kvalitetniji rad."

"Poznato mi je dovoljno. Nisam učestvovao na edukacijama iz ove oblasti, a smatram da bi ta vrsta edukacije za mene i vijećnike bila od koristi.",

"Rodna ravnopravnost mi je poznata i učestvovao sam na nekim seminarima. Vjerujem da bi takva edukacija bila važna i misli da u BiH postoje institucije koje bi trebale staviti akcent na to."

"Pitanje rodne ravnopravnosti također nije dovoljno jasno niti u upotrebi i zbog toga bi edukacija dobro došla. Na edukacijama iz ove oblasti nismo bili, ali bi nam dobro došla. Trenutno radimo sa OSCE-om projekt na profesionalnom usavršavanju uposlenika i pokazalo se odličnim, tako mislim i da bi iz oblasti rodne ravnopravnosti edukacija bila korisna."

"Svaka edukacija je važna i dobro došla. Informativno pojam rodne ravnopravnosti mi je poznat, ali kada pričamo o tome i žene imaju podijeljena mišljenja."

"Svjestan sam da postoji problem rodne nejednakosti, bio sam na nekoliko edukacija i bilo bi pozitivno organizovati edukaciju za odbornike."

"Pitanje rodne ravnopravnosti mi je poznato. Učestvovao sam na više edukacija o rodnoj ravnopravnosti, ali smatram da bi ovakva vrsta edukacije bila potrebna i za ostale odbornike, ali i uposlene u našoj opštini."

Jednak, ili približno jednak, broj žena i muškaraca u nekom tijelu vlasti dobar preduvjet za početak rada na uživanju rodne ravnopravnosti svih osoba koje žive u nekoj lokalnoj zajednici, ali da sama brojčana jednakost nikako ne može da bude i sve ono što društvo bez diskriminacije podrazumijeva. Zajednica koja se temelji na principima ravnopravnosti podrazumijeva da žene i muškarci imaju jednake mogućnosti da učestvuju u svim javnim i privatnim poslovima i da od njih imaju jednake koristi. Jednakost ne podrazumijeva da su muškarci i žene isti, ali uvažava njihovo pravo na lične razlike. Također, podrazumijeva ravnopravno učestvovanje, pristup i korištenje muškaraca i žena društveno-ekonomskih resursa. Šire gledano, odnosi se na društvene vrijednosti, stavove i norme, koje daju ravnopravan status ženama i muškarcima, bez zanemarivanja (bioloških) razlika koje postoje. Dalje, podrazumijeva integraciju rodnog aspekta u javnu politiku. Uzimanje u obzir princip rodne ravnopravnosti u sve oblasti politike, programe, administrativne i finansijske aktivnosti i u organizacione procedure. Unošenje rezultata društveno-ekonomske i političke analize u sve oblasti i nivoje odlučivanja. Ovo uključuje i

¹ Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000), Rezolucija Europskog parlamenta o učešću žena u mirnom rješavanju sukoba (2000/2025(INI)) daju upute i smjernice vladama Bosne i Hercegovine i entiteta kao i ostalim akterima za preduzimanje odgovarajućih mjera kako bi unaprijedili položaj žene u društvu i spriječili svaki oblik nasilnog rješavanja problema. Cijela ideja parlamentarne demokratizacije počiva na zastupljenosti svih njenih građana i građanki. 'Društvo bez punog učešća žena i muškaraca u svim sferama života' je nedemokratizirano društvo. UN konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena usvojena 1979. godine, Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine, Preporuka Rec (2003) 3 Vijeća ministara zemljama članicama o ravnopravnom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom donošenju odluka, usvojena 12. marta 2003. godine, daju smjernice zemljama članicama za uključivanje jednakog broja žena i muškaraca u donošenje odluka na svim nivoima vlasti. Izgradnja savremenog društva zavisi, između ostalog, i od ženskih radnih sposobnosti, njihovih iskustava i stavova. Nedostatak ravnoteže između društvenog utjecaja žena i muškaraca znači redukciju u mnogim mogućnostima bosanskohercegovačkog društva. Kao što se navodi u izvještaju Svjetske banke iz 1999. godine, demokratija i ravnopravnost spolova garantira bolji ekonomski razvoj. Zbog toga, s pravom možemo reći da je od suštinskog značaja za bosanskohercegovačko društvo u cjelini ravnopravno učešće i podjela odgovornosti žena i muškaraca u političkom i javnom životu, kao što je definirano članom 15. Zakona o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine. Pitanje ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini mora postati dio svake progresivne politike, na svim nivoima i u svim sferama. (GAP, strana 45)

svakodnevno donošenje odluka i njihovu primjenu u praksi. I na kraju, rodno inkluzivne lokalne zajednice su one u kojima žene i muškarci ravnopravno učestvuju u svim aktivnostima svih institucija te lokalne zajednice i ravnopravno dijele beneficije i dobit, tj. kada se rodna jednakost odražava u politici, ideologiji, strukturi, programu, radu i praksi tih institucije. Sve ovo daleko prevazilazi isključivo razumijevanje rodne ravnopravnosti kroz isti broj žena i muškaraca u nekom odjeljenju, općinskom vijeću, komisiji, itd.

Što se tiče žena na položajima moći u lokalnim zajednicama, zajedničko svim općinama je da nema niti jedne žene koja je predsjednica OV/SO i da su svi muškarci direktori javnih poduzeća. U javnim ustanovama ima žene koje su direktorice. Pri imenovanjima u administrativnoj službi i kod imenovanja direktora javnih preduzeća, javnih službi i institucija ne vodi se računa o zastupljenosti žena. Također, niti jedno OV/SO ne prati spolnu strukturu zaposlenih u lokalnoj upravi i javnim službama. I najporečavajuća činjenica iz ugla ove analize jeste ta da niti jedna komisija za ravnopravnost spolova ne daje svoje mišljenje na dokumente i propise koje razmatraju općinska vijeća, što direktno postavlja pitanje zbog čega su onda i ustanovljene ove komisije.

Opći stav je da je saradnja između općinskih vijeća Kantona 10 i nevladinih organizacija nerazvijena, iako postoji pravni akt koji je obezbjeđuje. Izuzeci, tj. uspješna i vidljiva saradnja, uvijek su posljedica aktivnih i preduzimljivih NVO-a. Također, stiče se utisak da bi OV/SO surađivala samo treba neko da ih aktivira, jer ukoliko se to desi, rezultati su tu. Sve općine Bijeljinske regije imaju saradnju sa lokalnim ženskim nevladnim organizacijama. Niti jedna od općina u Kantonu 10 nema konkretnе primjere saradnje, iako su i tu saradnje riješene općinskim aktima. Jedino je načelnik Odjeljenja za društvene djelatnosti u općini Livno zapazio da bi se saradnja i partnerstvo sa NVO sektorom, a posebno ženskim organizacijama, moglo unaprijediti kada bi se sve to zakonskim i podzakonskim aktima sistemski i ozbiljno uredilo. Jedino on spominje saradnju koja da bi bila djelotvorna mora biti institucionalizovana kroz utemeljenje u zakonskim aktima. Ostali rješenje vide kroz zajedničke projekte, što predstavlja jednokratno rješenje, bez dubljih posljedica u strukturi.

Administrativni mehanizmi opština u Bijeljinskoj regiji su bolje uređeni od općina u Kantonu 10. Sve opštine Bijeljinske regije imaju bar neki, ili sva tri, od ključnih dokumenta iz oblasti ravnopravnosti spolova u programima rada svojih odjeljenja za društvene djelatnosti. Niti jedna od analiziranih općina Kantona 10 nema integrisane u programima rada odjeljenja ni *Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH*, niti CEDAW niti *Gender akcioni plan BiH*, kao ni neki drugi dokument za unapređenje ili zaštitu položaja žena. Ipak, opštine Bijeljinske regije bi morale raditi analize za planiranje i trošenje sredstava za poboljšanje položaja žena u skladu sa preporukama GAP-a, kad je već dio programa rada ovih opština, jer su gender senzitivni budžeti posebno razvijeno poglavljje u okviru GAP-a.

Sva (osim u Ugljeviku) općinska vijeća/skupštine opština formirala su komisije za ravnopravnost spolova, koje su predviđene statutima općina i pravilnicima o radu općina. U tri komisije Kantona 10 predsjedavaju muškarci, u jednoj žena, dok je u sve tri komisije Bijeljinske regije žena predsjedavajuća. Tri komisije Kantona 10 nemaju svoj poslovnik o radu (jedino ga Komisija iz Livna ima) i sve djeluju pri zakonodavnoj vlasti, odnosno kao stalno radno tijelo OV-a. Niti jedna komisija nema svoj godišnji program rada, a samo ga Komisija iz Livna planira za 2012. godinu. Također, najviše radnih sastanaka je imala Komisije za rodnu ravnopravnost u Livnu, dok komisije za rodnu ravnopravnost u Drvaru i u Glamoču postoje isključivo formalno, bez ikakvih aktivnosti (u Glamoču nisu imali niti jedan sastanak). Ove dvije komisije primjer su izolovanosti što se tiče rodne ravnopravnosti, jer izostaje bilo kakva inicijativa da se situacija u korist sistemske uređenog ravnopravnog položaja žena promijeni. Zajednički stav svih komisija je da je potrebno partnerstvo sa nevladnim organizacijama utemeljiti u zakonu, jer je trenutno svuda isključivo

neformalno. Predsjednicu/ka komisije imenuje ili Načelnik općine, ili OV, ili članovi/ice komisije između sebe. Obe komisije² u Bijeljinskoj regiji su aktivne, imaju realizirane konkretne aktivnosti (posebno vezane za nasilje nad ženama), ali nemaju posebnog uticaja na kreiranje politike u toj regiji. Komisija u Bijeljini ima program rada. Zapravo, komisije i nemaju obavezu da prave svoje programe rada. U Loparima, na primjer, rad komisije je organizovan kroz praćenje programa rada Gender centra Republike Srpske. Svi mandati članica/ova komisija traju 4 godine koliko i sastav OV/Skupštine.

Generalno gledano, nesaradnja, međusobna i sa NVO sektorom, veliki je problem općina Kantona 10. Nedostatak osnovnih informacija i znanja o ravnopravnosti spolova (članovi/ce Komisije u Glamoču nisu ni upoznati sa ključnim međunarodnim i domaćim propisima iz oblasti rodne ravnopravnosti). Nedostatak uputa u kojem smjeru treba artikulirati rad komisija. Praksa da komisije mahom nemaju svoj prostor za rad u općinama govori o percipiranju ozbiljnosti teme ravnopravnosti spolova, tj. da se podrazumijeva da se "uspust" sastaju, ako se uopće i sastaju, i površno rješavaju problemi. Inicijativa za edukacije dolazi uvijek spolja. Primjećuje se i kritika, od strane predsjednika komisija, nezainteresiranosti Gender centra FBiH da im pomogne u radu, konkretnim uputstvima i edukacijom. Sa druge strane, komisije za ravnopravnost polova iz Bijeljine i Lopara imaju razvijenu saradnju, kroz konkretne i realizovane aktivnosti, kako sa ženskim nevladinim organizacijama iz zajednice, tako i sa vladinom institucijom – Gender centrom Vlade RS-a. Iako nemaju sredstava organizuju dešavanja i na taj način čine vidljivim svoj rad i vrijednosti za koje se zalažu. Trenutno je problem nasilja nad ženama u porodici u fokusu rada ovih komisija. Također, pokazuje se da žene koje su prošle dodatnu edukaciju iz oblasti ravnopravnosti spolova znaju da je ovaj vid obuke neophodan za sve osobe koji se bave politikom.

Sa svrhom upravo na ovom mjestu predstavljamo primjere raspodjele dva budžeta, da bismo pokazale kako se sredstva troše i da bismo, još jednom, istakle značaj i konkretni rad nevladinih organizacija koje se bave problemima žena. U Bijeljini nijedna nevladina organizacija koja okuplja žene ili radi na unapređenju ženskih prava, nije u statusu redovnog budžetskog korisnika. Ženske nevladine organizacije mogu aplicirati Opštini na sredstva planirana za projekte nevladinih organizacija koja su u periodu 2011. godine iznosila od 60 do 100 hiljada konvertibilnih maraka. U 2011. godini opština Bijeljina izdvojila je 30.000,00 KM za kupovinu objekta za otvaranje Sigurne kuće za žene i djecu žrtve nasilja u porodici. Sredstva su planirana na osnovu uvažene građanske inicijative OŽ "Lara" podnesene u 1.000 potpisa podrške građana Bijeljine. Prosječno, u posljednje 3 godine Budžet opštine Bijeljina iznosio je od 52 do 55 miliona KM, uključujući i kreditna sredstva za velike infrastrukturne investicije kao što su kanalizacija, nova bolnica i drugi. Sa druge strane, Lopare su opština koja raspolaže veoma malim budžetskim sredstvima. Prosječan budžet u posljednje tri godine kretao se od 2,5 miliona KM do 4 miliona. Za grantove nevladinih organizacija izdvaja se od 7.000,00 do 10.000,00 KM. Obzirom da nema nijedne aktivne ženske grupe, sredstva su dobijale omladinske organizacije, ekološka ili druga udruženja građana. Budžet ni na koji način nema rodnu komponentu.

Za potrebe istraživanja trenutnog stepena rodne inkluzije u političke i administrativne mehanizme lokalne zajednice urađena je, pored intervjeta, i anketa sa 400 vijećnika/ca općinskih vijeća i zaposlenima u službama općina. Rezultati ankete su pokazali mnogo toga, od stupnja poznavanja dokumenata o ljudskim pravima žena, preko percepcije zastupljenosti žena u lokalnoj vlasti, do predrasuda koje onemogućavaju ravnopravno učešće žena u vlasti, ovdje konkretno, u vlasti na lokalnom nivou. Posebno su zanimljivi odgovori koje su vijećnici/e općinskih vijeća i zaposleni/e u službama društvenih djelatnosti dali kao odgovor na 8. pitanje o tome šta se treba uraditi da bi žene podjednako participirale u vlasti.

² Opština Ugljevik nema Komisiju za ravnopravnost polova, a sa predsjednicom Komisije u Zvorniku nismo uspjeli razgovarati (pogledajte fusnotu 13 - II DIO).

Iako svih 8 općina/opština ima web stranice, većina njih ne koristi mogućnost da se preko ovog medija oglašavaju i čine vidljivim svoj rad. Najčešće se nijedan politički dokument ne nalazi na stranici i stranica se periodično i rijetko ažuriraju. A informacije o upravljačkoj strukturi i politikama institucije gotovo da i nema. Opština Zvornik, na primjer, ima veoma preglednu stranicu³, sa svim potrebnim odrednicama za potpune informacije o radu opštine, ali dokumenti, statuti, propisi i ostalo nisu dostupni, odnosno ne otvoriti se dokument kada ga želite pogledati. Najbolju web stranicu ima Opština Bijeljina⁴ - stranica se dnevno ažurira i sva dokumenta su dostupna, uključujući i sve informacije koje razmatra Skupština; tu su i imena svih zaposlenih službenika/ca, vodići za administrativne postupke, službene glasnike i drugo. Ova web stranica može poslužiti ostalima kao dobar primjer kako se koristi internetski prostor za detaljno oglašavanje rada opštine/općine, što stanovništvu lokalne zajednice i te kako može biti od koristi.

Što se metodologije prikupljanja materijala tiče, obuhvaćeno je 8 općina/opština (Bosansko Grahovo, Livno, Bijeljina, Ugljevik, Zvornik, Drvar, Lopare i Glamoč) u kojima su urađeni intervjuvi sa načelnicima/ama odjeljenja za društvene djelatnosti u općinama, predsjednicima/ama općinskih komisija za rodnu ravnopravnost i predsjednicima općinskih vijeća. Također, napravljena je i anketa sa 400 vijećnika/ca općinskih vijeća i zaposlenima u službama društvenih djelatnosti. Na osnovu dobivenih informacija napravljena je analiza procjene diskrepancije između trenutne situacije i stanja koje bi bilo u skladu sa važećim zakonima, i drugim dokumentima, koji se tiču ljudskih prava i posebno ravnopravnosti spolova u oblasti političkih, administrativnih i partnerskih struktura i mehanizama. Na svakom upitniku koji su popunjavali načelnici/e Odjeljenja za društvene djelatnosti, predsjednice/i općinskih/opštinskih komisija za rodnu ravnopravnost, te predsjednici općinskih vijeća/skupština opština stajale su sljedeće informacije:

Upitnik je sastavni dio aktivnosti u projektu Rodno inkluzivne zajednice ("Gender Inclusive Communities") koji TPO realizuje u saradnji sa OŽ "Lara" i NVO "Li-women". Cilj upitnika je da sagleda uključenost politika rodne jednakosti u pravna, strateška i politička akta lokalnih zajednica a u svrhu postizanja rodne jednakosti žena i muškaraca. Učešćem u ovom istraživanju direktno doprinosite povećanju demokratičnosti zajednice u kojoj ste u poziciji donosioca odluka.

Političke partije su u prvobitnoj zamisli trebale da budu analizirane iz perspektive stepena učešća žena u njihovom radu, ali budući da su ti podaci veoma slični svuda, i da je mali procenat žena u općinskim/opštinskim vijećima⁵, odustale smo od posebnog bavljenja rodnom analizom partijskih struktura vijeća, jer nema stranke koja bi bila pozitivan primjer u zastupljenosti žena, budući da stranke u sastavima vijeća imaju po jednu ili dvije članice.

Ova analiza je uradila prvi korak u procesu uspostavljanja rodne ravnopravnosti na terenu – prikupila je podatke o postojećem stanju kroz posredne uvide u radne dokumente i prakse odjeljenja, vijeća, komisija lokalnih zajednica. Dalje bi se trebali konsultovati vladine i nevladine organizacije i institucije koje posjeduju specijalističko znanje o genderu/rodu kako bi se napravila održiva rješenja, zajedno sa političkim strukturama. Gender Centri FBiH i RS-a predstavljaju institucionalna mjesta odgovornosti za svaku diskriminaciju kroz neprovođenje ZORS-a.

I da istaknemo još jednom, učešće žena, generalno gledajući, u političkim tijelima svih nivoa vlasti, stagnira na oko 20% u posljednjih 10ak godina. Naše istraživanje pokazuje da i žene i muškarci smatraju da treba biti više žena u politici kako bi politika postala učinkovitija i unaprijeđenija. Političke partije upozoravamo na njihovu zakonsku, demokratsku, ali i moralnu obavezu da kandidiraju 40% žena na svojim listama.

³ Pogledajte <http://www.opština-zvornik.org/> (25.01.2012).

⁴ Pogledajte <http://www.sobijeljina.org/> (25.01.2012).

⁵ Za procente po općinama pogledajte tabelu u poglaviju II2.

Analizu političkih, administrativnih i partnerskih struktura i mehanizama lokalnih zajednica završit ćemo stavom jednog revolucionara i mislioca, koji je prije više od 200 godina govorio da

"Prava nisu darovi koje jedan čovjek daje drugome (...), jer ko je taj koji ih je prvi poklonio i po kakvom bi principu uopće posjedovao pravo darivanja? Prava pripadaju čovjeku na osnovu njegovog prava na postojanje, pa prema tome moraju za svakoga biti jednak."⁶

Upravo je u tome poenta borbe za ravnopravnost žena, borbe za društvo bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, borbe za uvažavanje i dobivanja legitimnih prava – ne moraju žene muške političke elite uvjeravati da su jednako dobre kao i oni, ne traže žene da im muškarci daju priznanja i prava. Nemaju oni šta dati ženama. Prava ženama pripadaju isto koliko i muškarcima.

Preporuke

Preporuke koje na ovom mjestu dajemo rezultat su zaključaka analize. Također, prenosimo i preporuke koje se daju u GAP-u vezano za veće učešće žena u lokalnim politikama, a od velike pomoći u artikulaciji preporuka bila je i Analiza rada lokalnih zajednica na uvođenju principa ravnopravnosti polova u Republici Srpskoj.⁷

U GAP-u piše⁸ da je osnovni cilj postizanje ravnopravne zastupljenosti spolova u kreiranju politika i donošenju odluka u strukturama vlasti i odlučivanja na svim nivoima organiziranja vlasti u Bosni i Hercegovini. I da bi se to postiglo, prvo treba uskladiti zakone, nacrte zakona i druge propise u Bosni i Hercegovini sa *Zakonom o ravnopravnosti spolova* u Bosni i Hercegovini, kao i s međunarodnim standardima koji promovišu i podstiču ravnopravnost spolova u strukturama vlasti i odlučivanja, a u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW.

Aktivnosti koje predviđa GAP u oblasti političkog života i donošenja odluka, a koje se odnose direktno na lokalni nivo vlasti, pa ih stoga sve općine koje su integrisale ovaj dokument moraju provoditi, jesu:

6. Pokrenuti inicijativu kod političkih partija s ciljem da jasno definišu u svojim programima i politikama ravnopravnost spolova kao temeljnu vrijednost stranke i jasno uspostave svoje mehanizme za promociju i poštivanje te ravnopravnosti, a što je u skladu s Rezolucijom Vijeća sigurnosti 1325.
7. Razviti strategiju za povećanje broja žena iz ruralnih oblasti i Romkinja u organima koji donose odluke na lokalnom nivou, u skladu sa čl. 14. *Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena Ujedinjenih nacija (CEDAW)*.
8. Uspostaviti bazu podataka o zastupljenosti spolova u strukturama vlasti i odlučivanja na svim nivoima organiziranja vlasti u Bosni i Hercegovini te, u skladu s preporukama UN komiteta za CEDAW, primjenjivati kaznene mjere za nepoštivanje vođenja statističke evidencije po spolu u skladu sa članom 28. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini.
10. Provesti istraživanje o razlozima koji sprečavaju veće uključivanje žena u politički život, u svrhu implementacije Rezolucije Vijeća sigurnosti 1325.

Dakle, i one opštine/općine koje su već u programe rada svojih odjeljenja uvele principe GAP-a moraju ozbiljno proučiti šta sve piše u ovom dokumentu i onda razviti metodologiju kako

⁶ Thomas Paine (1737-1809); Paine, T. (1987) *Prava čovjeka i drugi spisi*. Informator, Zagreb, str. 220

⁷ Milinović, Jelena i Spomenka Krunić (2011), *Analiza rada lokalnih zajednica na uvođenju principa ravnopravnosti polova u Republici Srpskoj*, Gender centar – centar za jednakost i ravnopravnost polova republike Srpske, Banja Luka.

⁸ GAP, V poglavje, str. 45.

ostvariti ciljeve koje su postavljeni pred lokalne organe vlasti. One općine/opštine koje nisu integrisale ovaj akt, trebaju to uraditi, jer je on polazna tačka u prvom suočavanju sa problemom ravnopravnog učešća žena u političkom životu.

Niti jedna od analiziranih općina nema rodno osjetljivu raspodjelu budžeta, i uglavnom se o ovoj strategiji ne zna gotovo ništa. Kako su jedna od velika tema *GAP-a* upravo gender osjetljivi budžeti, prenosimo šta o koristima rodno osjetljivog budžetiranja piše u IV poglavlju *GAP-a*:

Šta sve dobivamo s gender osjetljivim budžetima?

Analizom iskustava u zemljama koje su uvele gender osjetljive budžete mogu se navesti prednosti koje su same vlade prepoznale, a koje se mogu primijeniti i na Bosnu i Hercegovinu:

- *uvodenjem gender komponente, kao jednog od stubova samoodrživog razvoja, u budžete vladinih institucija direktno se utiče na njegovu kvalitetu;*
- *gender osjetljivi budžeti osiguravaju uzimanje u obzir potreba i interesa pojedinaca iz različitih socijalnih grupa;*
- *uvodi se gender svjesnost u politike i budžete svih institucija;*
- *na takve budžete mogu uticati svi zainteresirani građani;*
- *takav budžet u potpunosti implementira zakone i politike koji su usaglašeni sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, odnosno sve programe i mјere koje iz njega proizilaze, kao i planovi i akcije po preuzetim konvencijama i deklaracijama koje su sastavni dio naših ustava, a koje se odnose na gender jednakost i ravnopravnost;*
- *to su budžeti u čijoj pripremi i realizaciji ravnopravno i jednakopravno učestvuju i žene i muškarci;*
- *to su budžeti koji su svojom realizacijom obezbijedili očekivane efekte;*
- *ovakvi budžeti povećavaju efikasnost osiguranjem sredstava za one koji to najviše trebaju;*
- *poboljšanje praćenja realizacije budžeta imajući informaciju kome direktno odlaze sredstva;*
- *veća mogućnost praćenja implementacije i kroz to smanjenje korupcije;*
- *poboljšanje transparentnosti i odgovornosti. (GAP, str.37)*

Na sve ovo dodajemo, i zaokružujemo, sljedeće:

Kako se političke strukture u lokalnim zajednicama nisu u potpunosti osloboidle tradicionalnih shvaćanja uloge i pozicije žene u društvu, preporučujemo da se sistematski unaprijedi znanje, i žena i muškaraca zaposlenih u institucijama vlasti, o ljudskim pravima žena i ravnopravnosti spolova uopće, jer je trenutno, generalno uzevši, površno i nedovoljno kao instrument za uspostavljanje rodne inkluzije u lokalnim zajednicama.

Uloga nevladinih organizacija, posebno onih koje se prevashodno bave pitanjima zaštite i promocije žena, nezamjenjiva je u izgradnji zajednica u kojima će žene biti ravnopravne sa muškarcima u političkom životu i kreiranju politika, i zato rad ženskih udruženja i organizacija mora biti prepoznat, od strane vlasti, kao koristan, te korišten kroz saradnju i omogućavanje sredstava za rad.

Budući da je zakonski okvir (prije svih, *Zakon o ravnopravnosti spolova BiH*, *Gender akcioni plan BiH*, te *CEDAW*) koji regulira ravnopravan položaj žena u BiH dobro razvijen, mora se dosljedno, neselektivno i potpuno primjenjivati u programima rada svih organa lokalne vlasti.

Literatura

Bakšić-Muftić, Jasna (2005), *Politička prava kao ženska prava – Otvorena pitanja i izazovi*, u: *Izazovi feministika*. Međunarodni Forum Bosna, Sarajevo.

Bakšić-Muftić, Jasna (2006), *Ženska prava*. Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.

Čaušević, Jasmina i Sandra Zlotrg (2011), *Načini za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima*, Udruženje za jezik i kulturu Lingvisti i Centar za interdisciplinarne postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.

Dokmanović, Mirjana (2002) *Rodna ravnopravnost i javna politika*, Ženski centar za demokratiju i ljudska prava – Subotica, Subotica.

Gender akcionog plana BiH (2007) Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i Agencija za ravnopravnost spolova, Sarajevo.

Helms, Elissa (2006) 'Politics is a Whore', Women, Morality and Victimhood in Post-War Bosnia-Herzegovina. In: *The New Bosnian Mosaic: Identities, Memories and Moral Claims in a Postwar Society*. Edited by Xavier Bougarel, Elissa Helms and Ger Duijzings. Aldershot: Ashgate.

Izborni zakon BiH, "Službeni list Bosne i Hercegovine", 23/01.

Milinović, Jelena i Spomenka Krunić (2011), Analiza rada lokalnih zajednica na uvođenju principa ravnopravnosti polova u Republici Srpskoj, Gender centar – centar za jednakost i ravnopravnost polova republike Srpske, Banja Luka.

Paine, T. (1987) *Prava čovjeka i drugi spisi*. Informator, Zagreb

"Rodna ravnopravnost – Pravni okvir" (2009) Jasmina Čaušević i Ivana Dračo. U *I vjernice i građanke*. Zilka Spahić Šiljak i Rebeka Jadranka Anić. TPO fondacija i CIPS Univerzitet, Sarajevo.

UN Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, publikacija (2006), urednica Samra Filipović-Hadžabdić, Agencija za ravnopravnost spolova i Dokumentaciono istraživački centar, Sarajevo.

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH (2003), *Službeni glasnik* 16/03, i *Izmjene dopune Zakona* (2009), Službeni glasnik 102/09.